

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ
ΚΑΙ
ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ

ΑΘΗΝΑ 1996

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
Προλογικό σημείωμα Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ.....	9-12
Β. ΒΑ. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Λέανδρος Ι. Βρανούσης (1921-20 Ἀπρ. 1993)	15-28
Μ. Ι. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Ἡ «Περιγραφή» τοῦ Σινᾶ καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς	29-43
Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, Ἀναστασίου Παπαβασιλοπούλου, Ἀνέκδοτο ἔμμετρο Προσκυνητᾶριον τῆς Μονῆς Βατοπεδίου Ἁγίου Ὁρους (1722)	45-95
Μ. Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, Τὰ «τυχηρὰ παίγνια» στὰ βυζαντινὰ νομικὰ κείμενα.....	97-100
Χ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, Πρώιμες ἱστορικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν Κοζάνη, τὴ Σιάτιστα καὶ ἄλλες Κοινότητες τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (1660)	101-142
Α. ΑΓΓΕΛΟΥ, Μία διερευνητικὴ περιπλάνηση στοὺς δύσβατους χώρους τῆς νεοελληνικῆς γλωσσικῆς παιδείας	143-196
Σ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ, Μυρμιδονία καὶ Φαραονία. Ἐνα παραμῦθι ἀπὸ τὴν Κῶ καὶ ὁ μῦθος τοῦ Ἑρυσίχθονος	197-222
Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ εἰς τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους	223-282
Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ «Μέγα Νόμιμον» καὶ ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων	283-293
ΙΩΑΝΝΑΣ ΚΟΛΙΑ, Παρατηρήσεις στὴν χρονολόγηση μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀναστασίου Γορδίου (1663 ἢ 1683;).....	295-305
ΕΛΕΝΗΣ ΑΓΓΕΛΟΜΑΤΗ-ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ, Οἱ οἰκογένειες Λικινίου καὶ Περδικάρη. Μελέτη βιογραφικὴ καὶ γενεαλογικὴ	307-379
Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΥ, «Παιδιόφραστος διήγησις τῶν ζῶων τῶν τετραπόδων». Εἶναι ὁ Πρόλογός της (στ. 1-9) νόθος καὶ ὀβελιστέος;	381-386
Δ. ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ, Τὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδας. Ι. Τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης»	387-402
ΡΟΔΗΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ, Ἡ συνθήκη τῆς Πρέβεζας (25 Δεκ. 1800) καὶ ἡ ἀπήχησή της στὰ 1828	403-454

εδρετηρίων καθιστούν την επιστημονική εκμετάλλευση του έργου κάπως δύσκολη. 'Εντούτοις το έργο αυτό προσέφερε στο Πρόγραμμα μιὰ σημαντική βοήθεια, τουτέστιν τὴ συγκέντρωση στὸ ἴδιο ἔργο ἐνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μονῶν, ὁ ἐντοπισμὸς τῶν ὁποίων ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τοῦ προγράμματος θὰ ἦταν διαφορετικά ἐξαιρετικά χρονοβόρος. Ὁ συγγραφέας ἔχει ἐπισκεφθεῖ προσωπικά σχεδὸν ὅλες τὶς μονές ποὺ ἀναφέρει, ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ τοπογραφικὲς πληροφορίες ποὺ παρέχει γιὰ ὅλες πλὴν τῶν πολὺ γνωστῶν εἶναι κατὰ κανόνα ἐντελῶς ἀσαφεῖς. Καθὼς ἐπιπλέον τὸ ἔργο δὲν περιλαμβάνει κανένα χάρτη, ἡ ἐπίσκεψη στὶς λιγότερο γνωστὲς μονές, στὶς διαλυμένες ἢ στοὺς ναῖσκους καθίσταται γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους προβληματική. Πάντως παρὰ τὶς ὅποιες ἀδυναμίες, τὸ ἔργο ἔχει γίνεῖ μὲ τεράστιο κόπο καὶ μεράκι, καὶ ἀποτελεῖ γιὰ τὸ Πρόγραμμα (τοῦ ὁποίου οἱ στόχοι εἶναι βέβαια ἐντελῶς διαφορετικοί) μιὰ ἔμμεση βοήθεια.

ΡΟΔΗΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ

Ἡ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ (25 ΔΕΚ. 1800) ΚΑΙ Ἡ ΑΠΗΧΗΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑ 1828

Ἡ συνθήκη τῆς 25ης Δεκεμβρίου 1800 ἦταν νεφελωδῶς γνωστὴ στὴ βιβλιογραφία ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς πηγές τῶν προνομίων τῆς λεγόμενης Συμπολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου¹. Ἡ συγκεκριμένη βιβλιογραφικὴ παράδοση διασαφηνίστηκε ἀπὸ τὸν Σπ. Ι. Ἀσδραχὰ τὸ 1960² μετὰ τὴν ἀνεύ-

1. Ἐχει ἀμφισβητηθεῖ ἡ ὀρθότητα τόσο τοῦ ὄρου «συμπολιτεία» ὅσο καὶ τῶν ὄρων «δημοκρατία» καὶ «ἐλεύθερες δημοκρατικὲς πόλεις», ποὺ καὶ οἱ τρεῖς χρησιμοποιήθηκαν κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὸ καθεστῶς τῆς Βόνιτσας, τῆς Πάργας καὶ τῆς Πρέβεζας, πρῶτην βενετικῶν κτήσεων ποὺ ἐκχωρήθηκαν στὸν σουλτάνο μὲ τὴ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη τῆς Κωνσταντινουπόλεως (9/21 Μαρτίου 1800), βλ. ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΒΡΕΚΟΣΗ, «Ἡ συνθήκη τῆς 21 Μαρτίου 1800 καὶ τὰ προνόμια τῶν ἡπειρωτικῶν πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βόνιτσης καὶ Βουθρωτοῦ», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, τ. Γ' (1928), σ. 279-280. Ὡς πρὸς τὸ Βουθρωτὸ ἡ συνθήκη τῆς 9/21ης Μαρτίου δὲν ἐφαρμόστηκε, βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Περιγραφή τῆς Ἡπείρου εἰς μέρη τρία*, εἰσαγωγή Κ. Θ. Δημαρᾶ, ἐπιμέλεια - εὔρετήριο Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, Ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Ἰωάννινα 1984, μέρος Β', σ. 195. Ὁ ὄρος «Ἀκρωτήριο» χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ἀποδώσει τὸν ὄρο «Continente», μὲ τὸν ὁποῖο οἱ Βενετοὶ ὀνόμαζαν τὴν ἡπειρωτικὴ καὶ στερεοελλαδίτικη παραλία καὶ κυρίως τὶς κτήσεις Βουθρωτῶ, Πάργα, Πρέβεζα καὶ Βόνιτσα σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὶς νησιωτικὲς τοὺς κτήσεις στὸ Ἴονιο. Ἡ μετάφραση τοῦ ὄρου («ἡπειρος», «στεριά») δημιουργεῖ σύγχυση μὲ τὰ σημερινὰ γεωγραφικὰ διαμερίσματα τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Στερεᾶς, ἐνῶ ὁ ὄρος Contiente περιελάμβανε τὴν παραλιακὴ λωρίδα καὶ τῶν δύο διαμερισμάτων. Βλ. καὶ ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ, «Ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἑπτανησιακῆς πολιτείας καὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου κατὰ τὰς συνθήκας τοῦ 1800 καὶ 1803», *Ἰόνιος Ἠχώ*, 19/214-6 (1964), σ. 99, 101. Σπ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, «Ὁψεις ἀπὸ τὸ προνομιακὸ καθεστῶς τῆς Πάργας, Πρέβεζας καὶ Βόνιτσας», *Ἑλληνικὴ Κοινωνία καὶ Οἰκονομία. ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνες*, Ἀθήνα 1982, σ. 218.

2. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ Συνθήκη τῆς 25 Δεκεμβρίου 1800 μετὰξὺ τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ τῶν Ἑμιλιάκι Χουμαγιουνίν Πρέβεζας, Πάργας καὶ Βόνιτσας», *Ρομημιώτικο Ἡμερολόγιο*, τ. 4 (1960), σ. 145-150. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὁψεις ἀπὸ τὸ προνομιακὸ καθεστῶς τῆς Πάργας, Πρέβεζας καὶ Βόνιτσας», *Ἐπιθεώρηση Τέχνης*, τ. 20 (1964) σ. 571-587. ἐδῶ θὰ παραπέμπουμε στὴν ἀναδημοσίευση τῆς μελέτης αὐτῆς στὸν τόμο ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ἑλληνικὴ Κοινωνία καὶ Οἰκονομία*, ὁ.π., σ. 199-222. Γιὰ τὶς πηγές τῶν προνομίων καὶ τὴ βιβλιογραφία τους βλ. στὸ ἴδιο, σ. 199 καὶ σ. 370-371 σημ. 1-4 ἀντίστοιχα. Κριτικὴ ἀναδρομὴ εἰδικὰ στὴ βιβλιογραφία τῆς συνθήκης, στὸ ἴδιο, σ. 200-201.

ρηση άποσπασμάτων τής συνθήκης στο άρχείο τής Λευκάδας, σε δύο μάλιστα αντίγραφα. Τα άποσπάσματα αυτά άποκάλυψαν το προοίμιο, το τέταρτο άρθρο τής συνθήκης και τις υπογραφές των συμβαλλομένων μερών. Έτσι: α) επιβεβαιώθηκε όριστικά τόσο η συνομολόγηση όσο και ο τύπος τής πράξης τής 25ης Δεκεμβρίου 1800, β) γνωστοποιήθηκε θετικά και άναντίρρητα ένα τμήμα του περιεχομένου της και γ) σε συνδυασμό με άλλες άρχειακές πληροφορίες διατυπώθηκαν υποθέσεις για τα ύπόλοιπα θέματα που ρυθμίζονταν με τη σύμβαση αυτή.

Όσα γνωρίζαμε μέχρι στιγμής για τη συνθήκη συνοψίζονται ως εξής: η συνθήκη συνομολογήθηκε στην Πρέβεζα ανάμεσα στον εκπρόσωπο του σουλτάνου βοεβόδα Άβδουλάχ και τον Άνδρέα Γονέμη, εκπρόσωπο τής Έπτανήσου Πολιτείας. Το περιεχόμενο τής πράξης άκολουθούσε το πνεύμα τής ρωσοτουρκικής συνθήκης τής Κωνσταντινούπολης (9/21 Μαρτίου 1800), άφορούσε τη βάση τής νομοθεσίας των νέων κτήσεων του σουλτάνου και διατυπώθηκε με τη συναίνεση των τοπικών προεστών, οι όποιοι προσυπέγραψαν το κείμενο³. Το τέταρτο άρθρο άφορούσε ειδικά την ακατ' έφεση έκδικαση άστικών υποθέσεων είτε ανάμεσα σε κατοίκους των προνομιακών πόλεων είτε ανάμεσα στους τελευταίους και σε επτανήσιους ύπηκόους⁴. Έμμεσες ειδήσεις ύποδήλωναν ότι η συνθήκη καθόριζε το συνολικό σύστημα άπονομής τής άστικής δικαιοσύνης στην προνομιακή περιφέρεια και μάλιστα σύμφωνα με τη νομοθεσία τής Έπτανήσου Πολιτείας⁵.

Το πλήρες κείμενο τής συνθήκης έξακολουθούσε ώστόσο να λανθάνει. Το μεν αυτό καλύπτουν σήμερα δύο αντίγραφα, που παραδίδουν όλόκληρο το κείμενο σε δύο διαφορετικές έκδοχές του στην έλληνική.

Το πρώτο αντίγραφο έπισημάνθηκε το 1984 από τον συνάδελφο Κώστα Λάππα στον φάκελλο XXXVI του άρχείου Οικονόμων, που φυλάσσεται στο Κέντρον Έρεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Έλληνισμού (ΚΕΜΝΕ) τής Ακαδημίας Αθηνών. Το αντίγραφο είναι άχρονολόγητο, η προέλευσή του άδηλη. Δέν προέρχεται από το χέρι ούτε του Κωνσταντίνου Οικονόμου ούτε του γιού του Σοφοκλή. Η φράση «Αντίγραφον Συντάγματος Πρεβέζης», γραμμένη στο νώτο έν είδει τίτλου, παραπέμπει στον Άνδρ. Μουστοξύδη⁶, που και αυτός χρησιμοποίησε τον όρο «σύνταγμα» άναφερόμενος στη συνθήκη. Δέν πρέπει να άποσιωπηθεί ότι στη σύντομη άναφορά του στην πράξη τής 25ης Δεκεμβρίου ο Μουστοξύδης χρησιμοποιεϊ, άν δέν έπαναλαμβάνει, λέξεις κοινές με το προ-

3. Στο ίδιο, σ. 201· πβ. σ. 205-6.

4. Στο ίδιο, σ. 206.

5. Στο ίδιο, σ. 202-204, 208.

6. Άλλά και στον Π. Α. Σαλαμπάντα, που άντλεί σιωπηρά από τον Μουστοξύδη, στο ίδιο, σ. 200.

οίμιο του αντίγράφου του άρχείου Οικονόμων'. Η σύμπτωση τής φρασεολογίας, και μάλιστα σε μια άναφορά έπιγραμματική, είναι άτελής ένδειξη, και πάντως όχι άπόδειξη, για την ταύτιση τής πηγής του Μουστοξύδη, άγνωστης άλλωστε και αυτής, με την πηγή του αντίγράφου Οικονόμων. Άσθενές σήμα για την καταγωγή του αντίγράφου δίνει η πρόταξη των υπογραφών των παργινών προκρίτων· στα αντίγραφα πρεβεζάνικης προέλευσης προηγούνται οι υπογραφές των πρεβεζάνων προκρίτων.

Το δεύτερο αντίγραφο έντοπίστηκε στην Πρέβεζα το 1992 κατά τη διάρκεια έρευνητικής άποστολής του ΚΕΜΝΕ. Είναι καταχωρημένο σε νοταριακό βιβλίο του Κωνσταντίνου Άθανασιάδη Μάνου⁸, το όποιο άπόκειται με τον άριθμό 136 στο άρχείο τής Έρως Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης. Συνοδεύει αντίγραφο του φερμανιού η χάτι χουμαγιούν τής 1ης Άπριλίου 1800⁹. Η κοινή καταχώριση των δύο αυτών κειμένων χρονολογείται από τις 31 Μαρτίου 1828 (έ.π.).

7. Βλ. [ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΥΞΥΔΟΥ], *Exposé des faits qui ont précédé et suivi la cession de Parga...*, Paris 1820, σ. 18-9: «une constitution pour le gouvernement intérieur de ces lieux» και στην έλληνική μετάφραση, «Έκθεσις των γεγονότων όσα συνέβησαν πριν και μετά την παραχώρηση τής Πάργας. Σύγγραμμα... μεταφρασθέν ύπό Ιωάννου Βερβησιώτου, Έν Κερκύρα 1851 [άνατύπωση Δ. Ν. Καραβία, Άθήνα 1981], σ. 20: «σύνταγμα κανόνιζον την έσωτερικήν διοίκησην τής χώρας αυτής». Πβ. τη διατύπωση του αντίγράφου του άρχείου Οικονόμων, έδω, σ. 438, στ. 9-10: «περι των βάσεων τής νομοθεσίας τής έσωτερικής διοικήσεως των ειρημένων τεσσάρων μερών».

8. Πρεβεζάνος νοτάριος, γνωστός για τη διδασκαλική του δράση στους Παξούς, τη Βόνιτσα και την Πρέβεζα και ίδίως για τη σχολή που ίδρυσε στην πατρίδα του. Οι δημοσιευμένες ειδήσεις για το πρόσωπο αυτό στηρίζονται άποκλειστικά στον Παν. Άραβαντινό· από αυτόν άντλούν τις πληροφορίες τους, άκόμη και με προσωπική έπικοινωνία, οι έπόμενοι συγγραφείς. Το έκτενέστερο βιογραφικό του Μάνου δημοσιεύεται στού ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Βιογραφική συλλογή λογίων τής Τουρκοκρατίας*, εισαγωγή - επιμέλεια Κ. Θ. Δημαρά, Έκδ. Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1960, σ. 114. Βλ. επίσης: ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Περιγραφή τής Ήπειρου...*, έ.π., μέρος Γ', σ. 213. ΜΑΤΘΑΙΟΥ Κ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ, *Σχεδιάσμα*, Έν Κωνσταντινουπόλει 1867, σ. 75. ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΔΟΥ, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας*, Έν Άθήναις 1936, τ. Α', σ. 171. Π. ΘΕΣΠΡΩΤΟΥ [= ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ], «Περί του Παναγιώτου Παλαμά», *Πανόραμα*, τ. 17 (1867), φυλλ. 399 (1 Νοε. 1866), σ. 381 άρ. 26· ο κατάλογος των μαθητών τής Παλαμαίας Σχολής, μεταξύ των όποιων και το όνομα του Κωνστ. Άθαν. Μάνου, άναδημοσιεύεται από τον ΚΩΝΣΤ. Ν. ΣΑΘΑ, *Νεοελληνική Φιλολογία*, Έν Άθήναις 1868, σ. 576. Για τη σχολή στην όποια φοίτησε ο Μάνος πβ. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Βιογραφική συλλογή*, έ.π. Στα βιογραφικά του Μάνου προσθέτουμε έδω ότι ο «λογιώτατος διδάσκαλος» διορίστηκε νοτάριος στην Πρέβεζα στις 6 Αύγ. 1812, βλ. Άρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, άριθ. 134, φ. 1^α. Τόσο το «παιδαγωγέτον» όσο και το «όφικιον του νοταριάτου» στεγάζονταν στα 1829 στην κατοικία του Μάνου, στο ίδιο, άριθ. 141, 21 Σεπτ. 1829, φ. 47^ν.

9. Το κείμενο του φερμανιού δέν θα μάς άπασχολήσει έδω, γιατί είναι ήδη γνωστό από δύο δημοσιεύσεις, βλ. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ του ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Δοκίμιον Ιστορικής*

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΥ ΜΑΝΟΥ

1. *Ἡ πηγή τοῦ Μάνου*

Ὡς ἄμεση ἢ ἀπώτερη πηγή τοῦ νοταρίου δηλώνεται ἓνα βιβλίο τῆς Προεδρίας τῆς Πρέβεζας, τῆς ἀνώτατης ἐπὶ προνομιακοῦ καθεστῶτος τοπικῆς ἀρχῆς¹⁰. Ὁ Μάνος εἶτε ἀντιγράφει ἄμεσα τὰ δύο κείμενα ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς πρώην εὐγενεστάτης Προεδρίας εἶτε — ἂν ἡ εἰσαγωγικὴ του φράση «Ἀντίγραφον»... «ἀντιγραφὸν ἀπὸ τὸ βιβλίον»... «ἀντιγράφω»¹¹ ἐκληφθεῖ κατὰ λέξη καὶ χωρὶς ἐπέμβαση στὴ στίξη¹²— χρησιμοποιοεῖ ἀντίγραφο πού εἶχε ἐξαχθεῖ ἀπὸ τὸ βιβλίο ἐκεῖνο. Ἡ δευτέρη ἐκδοχὴ εἶναι ἐξεζητημένη, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ. Ἡ ἀναγωγή στὸ βιβλίο τῆς Προεδρίας στηρίζεται καὶ τὴν ἐγκυρότητα τῶν κειμένων πού παραδίδονται: τὰ κείμενα αὐτὰ ἀναπαράγουν τὰ ἐπίσημα ἀντίγραφα πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ τοπικὲς διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς ἀρχὲς ἐπὶ προνομιακοῦ καθεστῶτος. Ἄλλωστε τὸ κείμενο τῆς συνθήκης εἶναι σχεδὸν πανομοιότυπο στὰ ἀντίστοιχα σημεῖα (προοίμιο καὶ τέταρτο ἄρθρο) μὲ τὰ ἀποσπάσματα πού εἶχαν ἀνευρεθεῖ τὸ 1960 στὸ ἀρχεῖο τῆς Λευκάδας¹³, πού εἶχαν ἀποδεδειγμένα ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Πρέβεζας καὶ πού διασώθηκαν, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχαν ἐπισυναφθεῖ σὲ ἔγγραφα πού ἐπικαλοῦνταν τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν συγκεκριμένους διεκδικήσεις διαδίκων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

Ἡ δήλωση τοῦ νοταρίου σχετικὰ μὲ τὴν πηγή του εἶναι μὲν ἀληθοφανής, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐλεγχθεῖ. Τὸ παλαιότερο κείμενο τῶν βιβλίων τῆς Προεδρίας τῆς Πρέβεζας¹⁴ πού διασώζονται μέχρι σήμερα, καὶ μάλιστα ἀκέραια,

τινὸς περιλήψεως... Ἔρτης καὶ Πρεβέζης, Ἐν Ἀθήναις 1884 [ἀνατύπωση Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου Ἄρτας «Σκουφᾶς», Ἄρτα 1986], σ. 384-389. ΕΜΜ. Γ. ΠΡΩΤΟΥΦΑΛΤΗ, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν Πρεβέζης καὶ Πάργας (1798-1802)», ΔΙΕΕ, τ. 11 (1956), σ. 71-76. Οἱ διαφορὲς τῶν ἀντιγράφων αὐτῶν μὲ τὸ ἀντίγραφο Μάνου εἶναι ἐπουσιώδεις.

10. Γιὰ τὶς ἐξουσίες τῆς Προεδρίας βλ. ΝΕΣΤΟΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ, «Ἡ Συμπολιτεία τοῦ Ἀκρωτηρίου (Κοντινέντε), Πρεβέζης, Βονίτσας, Πάργας, Βουθρωτοῦ», Ἡπειρωτικὴ Ἔστια, τ. 6 (1957), σ. 825-826, 827. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, ὁ.π., σ. 283.

11. Βλ. ἀντίγρ. Μάνου, ἐδῶ, σ. 436 στ. 1-5.

12. Χωρὶς τὴν τοποθέτηση τελείας μετὰ τὸ κλείσιμο τῆς παρένθεσης στὸν στ. 5. Νομίζουμε ὅτι τὸ κόμμα τοῦ στ. 2 εἶναι κατάλοιπο τῆς ἀρχικῆς διατύπωσης πού εἶχε σκεφτεῖ ὁ νοτᾶριος καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶχε διαγραφεῖ, ὅπως διαγράφηκε ἡ ἐπόμενη λέξη.

13. Γιὰ τὴν ἀντιβολὴ βλ. ἐδῶ, ἀντίγραφο Μάνου, σ. 436 στ. 15-25, σ. 437 στ. 50-70 καὶ ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 211-212 ἢ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ἡ συνθήκη τῆς 25ης Δεκεμβρίου...», ὁ.π., σ. 149-150, ὅπου τὰ ἀποσπάσματα τῆς συνθήκης ἐκδίδονται χωρὶς ἐπέμβαση στὴν ὀρθογραφία καὶ μὲ στιχαρίθμηση.

14. Οἱ πράξεις καὶ ἡ ἀλληλογραφία τῶν ἀρχῶν τῆς Πρέβεζας ἐπὶ προνομιακοῦ καθεστῶτος πρόκειται νὰ τυπωθοῦν στὴ σειρά τῶν αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων τοῦ ΚΕΜΙΝΕ.

φέρει ἡμερομηνία 12 Ἰανουαρίου 1802. Ἐγγραφή τοῦ φερμανιοῦ ἢ τῆς συνθήκης δὲν ἀνευρίσκεται στὰ βιβλία αὐτά. Οὔτε ὅμως τὰ δύο καταχωριζόμενα κείμενα παραδίδουν τὴν ἡμερομηνία τῆς πρώτης ἐγγραφῆς τους στὸ βιβλίο τῆς τοπικῆς Προεδρίας. Ἄν ὁ νοτᾶριος εἶναι εἰλικρινής, τὸ βιβλίο πού ἀναφέρει πρέπει νὰ ἦταν προγενέστερο τοῦ 1802 καὶ ἢ νὰ λανθάνει ἢ νὰ ἔχει ὀριστικὰ χαθεῖ.

2. *Περιγραφή τῆς ἐγγραφῆς*

Ἡ καθεαυτὴ καταχώριση ἀρχίζει μὲ ἓναν τίτλο, πού περιέχεται προφανῶς καὶ στὸ πρότυπο τοῦ νοταρίου: «Ἴσον κτ: χάτι χουμαγιού, εἶτε θέσπισμα ἢ δίπλωμα τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως ἡμῶν σουλτάν Σελῆμ μεταφρασθὲν ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς διαλέκτου πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπλορωμαϊκὴν». Κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ φερμανιοῦ μεταφέρεται σημείωση ἀπὸ τὸ περιθώριο εἶτε τοῦ ἄμεσου εἶτε τοῦ ἀπώτερου προτύπου: «ἐκρηύχθη τὸ ἀντικρὺ ὑψηλὸν χάτι χουμαγιούν ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον Ἀππουλάχ μπέη ἐφέντη βοεβόνδα εἰς τὰς 22: Αὐγούστου 1800: κατ' ἐμπροσθεν πολλῶν ἀκροατῶν καὶ τῶν προεστώτων τῆς Πρεβέζης, Βονίτσας καὶ Πάργας». Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ (22 Αὐγ. 1800) τῆς δημόσιας γνωστοποίησης τοῦ περιεχομένου τοῦ φερμανιοῦ τῆς 1ης Ἀπριλίου 1800 εἶναι καὶ ἡ μόνη συμβολὴ τοῦ ἀντιγράφου τῆς Πρέβεζας στὶς πραγματολογικὲς μας γνώσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἴδιο ἔγγραφο. Ἐπεταὶ τὸ κείμενο τῆς συνθήκης τῆς 25ης Δεκεμβρίου 1800, χωρὶς νὰ παρεμβάλλεται κενό, ἰδιαίτερος τίτλος ἢ ἄλλη ἐνδειξη, πού νὰ δηλώνει τὸν διαφοροτικὸ τύπο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἢ τὴν αὐτοτέλειά του ἀπέναντι στὸ κείμενο πού προηγεῖται. Ἡ καταχώριση συμπληρώνεται μὲ τὴν ἀναφορὰ στὴ σφραγίδα καὶ στὴν ὑπογραφή τοῦ βοεβόνδα καὶ μὲ τὴν παράθεση τῶν ὀνομάτων τοῦ Γονέμη καὶ τῶν προεστώτων πού ὑπογράφουν τὴ συνθήκη.

Ἡ ἐγγραφή τῶν δύο κειμένων στὸ νοταριακὸ βιβλίο εἶναι συνεχόμενη. Τὴν ἰδιαίτερη μορφή τῆς συνθήκης ἐπισκιαίνει ὁ μακροσκελὴς τίτλος τοῦ φερμανιοῦ. Ἡ ἐνιαία αὐτὴ εἰκόνα εἶναι πιθανῶς κατασκευάσμα τῆς ἀντιγραφῆς. Στὸ βιβλίο τῆς Προεδρίας, ἀπώτερη ἢ ἄμεση πηγή τοῦ νοταρίου, ἡ αὐτοτέλεια τῶν δύο κειμένων δὲν ἀποκλείεται νὰ προέκυπτε εὐκρινῶς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν τεχνικὴ τῆς ἐγγραφῆς (π.χ. μεγαλύτερο διάστημα ἀνάμεσα στὰ δύο κείμενα, ἔντονο ἀρχικὸ γράμμα τῆς πρώτης λέξης τῆς συνθήκης). Ἡ τεχνικὴ ἐκείνη δὲν κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ ἀναπαραχθεῖ καὶ στὸ νοταριακὸ ἀντίγραφο.

3. *Ἡ παρουσίαση τῶν κειμένων*

Ἡ τεχνικὴ τῆς καταχώρισης θὰ ἦταν ἀσήμαντη λεπτομέρεια, ἂν δὲν συνέκλιε μὲ τὴν στάση τοῦ νοταρίου ἀπέναντι στὴν ἐγγραφή. Μὲ τὴ σύντομη εἰσαγωγικὴ του σημείωση ὁ νοτᾶριος ὑποβάλλει στὸν ἀναγνώστη τὴν ἐντύπωση ὅτι

όλοκληρη ή έγγραφη αποτελεί ένα αδιάσπαστο, ενιαίο κείμενο. Προαναγγέλλει ένα «άντιγραφον ἀπαράλλακτον» (στ. 1) χωρίς συγχρόνως να δηλώνει τον αριθμό και τον ιδιαίτερο τύπο των κειμένων που πρόκειται να καταχωρίσει. Αυτό δεν είναι επιλήψιμο, γιατί γνωρίζουμε ότι η προοιμιακή αναφορά στον τύπο της καταχωριζόμενης πράξης δεν απαιτείται όπως οπωσδήποτε από το νοταριακό τυπικό. Με επιφύλαξη αντίθετα πρέπει να αντιμετωπιστεί η παρενθετική φράση που ακολουθεί (στ. 2-5), γιατί δεν επαληθεύεται πλήρως από τα στοιχεία που παραδίδουν τα ίδια τα καταχωριζόμενα κείμενα. Στη φράση αυτή ο νοτάριος παρουσιάζει το «άντιγραφον» ως πιστή μετάφραση «ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς διαλέκτου» επικυρωμένη με τη σφραγίδα του βοεβόδα (στ. 3-5). Παρατηρήσαμε¹⁵ όμως ότι στην καθεαυτή καταχώριση το θέμα της μετάφρασης διευκρινίζεται μόνον για το φερμάνι, ενώ επικυρωτική σφραγίδα του Ἀβδουλάχ δεν σημειώνεται καθόλου· η σφραγίδα που αναφέρεται στο αντίγραφο της συνθήκης (στ. 61) είναι αυτή που υπήρχε και στο πρωτότυπο κείμενό της. Ἄν η παρενθετική φράση είναι ακριβής, τότε κατά την αντιγραφή των κειμένων ο Μάνος παραλείπει ὀρισμένα στοιχεία που ἴσως δηλώνονταν στο πρότυπό του, και συγκεκριμένα: α) την ὑπαρξή επικυρωτικής σφραγίδας του Ἀβδουλάχ και β) τη σημείωση ότι και η συνθήκη ήταν μεταφρασμένη από τα τουρκικά. Ἄν αντίθετα θεωρηθεῖ ότι η παρενθετική φράση ὀφείλεται σὲ προχειρότητα ἢ σὲ ἐπαγγελματική ἀνεπάρκεια, σὲ τυχαῖο ἢ σκόπιμο συμφυρμό των στοιχείων των δύο κειμένων, ἀλλὰ ὅτι κατὰ τὰ λοιπὰ ὁ νοτάριος παραδίδει πραγματικά, ὅπως ἀναφέρει, «άντιγραφον ἀπαράλλακτον» —φράση που ὡστόσο φαίνεται νὰ ἀναπαράγει τὸν τίτλο τοῦ φερμανιοῦ: «Ἴσον» κτλ.—, τότε σημείωση γιὰ τὴ γλώσσα ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε μεταφραστεῖ ἡ συνθήκη δὲν πρέπει νὰ υπῆρχε οὔτε στὸ βιβλίο τῆς Προεδρίας. Ἄλλὰ ἡ ἀπουσία στὸ ἐπίσημο αὐτὸ βιβλίο ιδιαίτερης σημείωσης γιὰ τὴ συνθήκη, ἀντίστοιχης μὲ αὐτὴν που ἐν εἶδει τίτλου προτάσσεται στὸ αντίγραφο τοῦ φερμανιοῦ, θὰ ὑποδήλωνε πιθανῶς ὅτι δὲν υπῆρχε και τυπικός λόγος, που νὰ καθιστοῦσε τὴ σημείωση αὐτὴ ἀναγκαία: ὅτι, γιὰ παράδειγμα, τὸ κείμενο τῆς συνθήκης στὸ βιβλίο τῆς Προεδρίας ἔφερε τὶς ιδιόχειρες ὑπογραφὲς τῶν συμβαλλομένων μερῶν καθὼς και τὴ γνήσια σφραγίδα τοῦ βοεβόδα, στοιχεία που καθιστοῦσαν περιττὴ κάθε ἄλλη ἐπικύρωση ἢ βεβαίωση. Παρὰ τὴ δήλωση τοῦ νοταρίου, ἡ παρουσίαση τοῦ «άντιγράφου» δὲν πείθει ὅτι ἡ συνθήκη ἦταν μεταφρασμένη ἀπὸ τὰ τουρκικά. Τὴ δήλωση αὐτὴ θεωροῦμε ἀσφαλῆ μόνον γιὰ τὸ φερμάνι. Σχετικὰ μὲ τὴ σύνταξη τῆς εἰσαγωγῆς, που δίνει λαβὴ στὰ προηγούμενα σχόλια, ἴσως δὲν εἶναι ἀχρηστο νὰ σημειωθοῦν ἀκόμη: α) ὁ μικρὸς δισταγμὸς τοῦ νοταρίου, που ἀποτυπώνεται μὲ τὴ διαγραφὴ μιᾶς λέξης στὸν στ. 2, β) ἡ προσπάθειά του νὰ τονίσει τὴν πιστότητα τοῦ ἐνιαίου ἀντιγράφου μὲσα

15. Ἐδῶ, σ. 407.

ἀπὸ ἓνα ἀντιθετικὸ σχῆμα, που ἐμπεριέχει ταυτόχρονα τὸ στοιχεῖο τοῦ πλεονασμοῦ: «ἐν ᾧ ἦν»... «ἀπαραιμιώτως μεταφρασμένον, ἐπεκυροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς σφραγίδος» κλπ. (στ. 3-5) καὶ γ) ἡ παράσταση ἐνὸς μικροῦ κύκλου δίπλα στὴ φράση «Τόπος τῆς ὑπογραφῆς καὶ σφραγίδος τοῦ μπέη ἐφέντη» (στ. 61)· μὲ τὸ σημάδι αὐτὸ ὁ νοτάριος προσπαθεῖ νὰ ἐνισχύσει τὴν προηγούμενη φράση σχεδιάζοντας ὑποτυπωδῶς τὴ σφραγίδα που ἴσως υπῆρχε στὸ πρότυπό του.

4. Ἡ πιθανὴ ἐρμηνεῖα τῆς παρουσίας

Ἡ προοιμιακὴ παρουσίαση τῶν δύο κειμένων ὡς ἐνιαῖο σῶμα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν ἐπιβλητικὸ τίτλο τοῦ πρώτου ἀντιγράφου καὶ μὲ τὴ συνεχόμενη εἰκόνα τῶν κειμένων προβάλλει τὸ φερμάνι ὡς πηγὴ τοῦ «ὀφέλους» (στ. 6) τῶν πρώην προνομιακῶν πόλεων. Ἄλλὰ τὰ προνόμια που ἀναλύονται στὸ φερμάνι εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα που κατοχυρώνονται μὲ τὴ συνθήκη. Γιὰ τὸ προνομιακὸ καθεστῶς τὰ δύο κείμενα εἶναι συμπληρωματικά. Καὶ ἡ νομιμότητα τῆς συνθήκης τῆς Πρέβεζας δὲν στηρίζεται στὸ φερμάνι. Πρωταρχικὴ πηγὴ τῶν προνομίων, ἀπὸ τὴν ὁποία παράλληλα ἀπορρέουν τόσο τὸ φερμάνι τῆς 1ης Ἀπριλίου ὅσο καὶ ἡ συνθήκη τῆς Πρέβεζας, δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ ἡ θέληση τοῦ σουλτάνου ἀλλὰ ἡ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη τῆς 9/21ης Μαρτίου 1800, μιὰ βασικὴ διακρατικὴ σύμβαση «ὄχι καὶ ἀνατρεπτὴ ἀπὸ τὴν κυριαρχικὴ, μόνον, ἰκανότητα τοῦ σουλτάνου»¹⁶. Πρὸς τὴ σύμβαση αὐτὴ —καὶ μόνον— ὑποκλίνεται ἡ συνθήκη τῆς 25ης Δεκεμβρίου¹⁷. Ἀπωθώντας ἐπομένως τὴν τυπικὴ αὐτοτέλεια τῆς συνθήκης τῆς Πρέβεζας ἀπέναντι στὸ φερμάνι, ἡ καταχώριση τοῦ 1828 μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι τείνει νὰ συγκαλύψει τὰ ἐξωτερικὰ εἰρήσματα τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος καὶ ἰδίως τὴ ρωσικὴ ἐγγύηση.

Ἡ ἐγγύηση ἐκεῖνη ἦταν ὡστόσο ἀμφίβολη ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἡ συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης προέκυψε ἀπὸ ἓνα συγκυριακὸ ρεῦμα συμμαχιῶν τοῦ σουλτάνου κυρίως μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ τοῦ Ναπολέοντα, ἐνῶ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῶν ναπολεοντειῶν πολέμων ἦταν εὐμετάβλητες καὶ οἱ συμμαχίες τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μετὰ ἀπὸ λίγα μόλις χρόνια, ὁ Ἄλῆς ἐποφελεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιδείνωση τῶν ρωσοτουρκικῶν σχέσεων, που κατέληξε στὸν πόλεμο τοῦ 1806-1812, γιὰ νὰ εἰσβάλλει στὶς δύο ἀπὸ τὶς τρεῖς προνομιακὲς πόλεις, στὴν Πρέβεζα καὶ τὴ Βόνιτσα, καὶ νὰ καταλύσει τὸ καθεστῶς τους¹⁸. Οὐ-

16. Ἡ φράση ἀνήκει στὸν ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, «Ὁψεις», ὅ.π., σ. 199.

17. Βλ. ἀναλυτικότερα ἐδῶ, σ. 417.

18. Τὴν Πρέβεζα κατέλαβε ὁ Βελῆς στὶς 6 Δεκ. 1806, σύμφωνα μὲ τὸν ΓΚΡΙΓΚΟΡΙ Α. ΑΡΣ, *Ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ Ἠπειρὸς στὰ τέλη τοῦ 18ῆς καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ῆς αἰῶνα*, μετάφραση Ἀντωνίας Διάλλα, εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια Βασίλη Παναγιωτόπουλου, Ἀθήνα 1994, σ. 237. Ἡ πληροφορία αὐτὴ, που προέρχεται ἀπὸ ρωσικὴ πηγὴ, μπορεῖ νὰ συνδυαστεῖ

μίζουμε εξάλλου ότι και τα Έπτάνησα, που με την ίδια συνθήκη της Κωνσταντινούπολης είχαν ανακηρυχτεί στα 1800 αυτόνομο κράτος, ανακαταλαμβάνονται από τους Γάλλους στα 1807, βάσει μυστικών άρθρων της συνθήκης που υπέγραψαν στο Τιλσίτ ή Γαλλία, ή Ρωσία και η Πρωσία. Οι Άγγλοι εκδιώκουν σταδιακά (1809-1814) τους Γάλλους από το Ίόνιο και στα 1819 πουλούν την Πάργα στον Άλῃ. Στην πρώην προνομιακή περιφέρεια ή δθωμανική εξουσία αποκαθίσταται στα τέλη του 1820 από τα σουλτανικά στρατεύματα, που αποστέλλονται έναντιον του πασᾶ των Ίωαννίνων. Όταν ο Μάνος καταχωρίζει τα δύο κείμενα (31 Μαρτίου 1828), το διπλωματικό πεδίο όρίζεται από τη συνθήκη του Λονδίνου (6 Ίουλ. 1827) και τις ένεργειες του Καποδίστρια για την όσο το δυνατόν καλύτερη ρύθμιση των βόρειων συνόρων του νέου έλληνικού κράτους. Στις αρχές Άπριλίου 1828, λίγες ήμέρες μετά την πράξη του Μάνου, εκρήγνυται ένας νέος ρωσοτουρκικός πόλεμος, που προετοιμαζόταν από μήνες.

Η ολοκληρωτική αυτή μεταβολή των πολιτικών όρων από το 1800 μέχρι το 1828 υποβάλλει πιθανώς και τη στάση του Μάνου απέναντι στα κείμενα που παραδίδει. Η στάση αυτή είναι δύσκολο να αποδοθεί σε προχειρότητα, σε ανεπάρκεια ή στην παγιωμένη αντίληψη για τη συμπληρωματικότητα των δύο κειμένων. Ο Μάνος —σπουδασμένος, δάσκαλος και νοτάριος— είναι αδύνατον να μη γνωρίζει τη συνομολόγηση της συνθήκης της Πρέβεζας, να μην αναγνωρίζει τη μορφή της ή να μη διακρίνει ότι αντιγράφει δύο διαφορετικά, αυτότελη κείμενα. Αρχική σύγχυση του τύπου των δύο κειμένων στο βιβλίο της Προεδρίας αποκλείεται επίσης, γιατί τα τοπικά κείμενα των αρχών του 19ου αιώνα διακρίνουν τις πηγές του προνομιακού καθεστώτος και τί ακριβώς διαλαμβάνει ή κάθε μία από αυτές¹⁹. Ακόμη ή προβολή του φερμανιού ίσως να μην υπαγορεύεται αποκλειστικά από την όφειλόμενη επίδειξη νομιμοφροσύνης του ραγιᾶ

με την παρουσία των στρατευμάτων του Άλῃ στην Πρέβεζα κατά τα μέσα Δεκεμβρίου 1806, βλ. ΚΩΝΣΤ. Γ. ΜΑΧΑΙΡΑ, *Πολιτική και διπλωματική ιστορία της Λευκάδος 1797-1810*, Άθῃνα 1954, τ. Β' σ. 521 κ.έξ. Οι πράξεις των διοικητικών αρχών της Πρέβεζας λήγουν ουσιαστικά στις 21 Φεβρ. 1807, ενώ έχει μεσολαβήσει, πριν από τα τέλη του 1806, και πάντως μέσα στον Δεκέμβριο, ή αποχώρηση από την πόλη ενός από τους προέδρους της «διά τας παρούσας γνωστας περιστάσεις», βλ. Άρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, αριθ. 21, 30 Δεκ. 1806, φ. 50V. Για τη χρονολόγηση της εισβολής του Βελῃ και της κατάλυσης των προνομίων πβ. ΠΕΤΡΟΥ Α. ΦΟΥΡΙΚΗ, «Μικρά συμβολή εις την ήπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολις - Πρέβεζα», *Ήπειρωτικά Χρονικά*, τ. Δ' (1929), σ. 291-292, όπου και ή προγενέστερη βιβλιογραφία.

19. Βλ. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, *δ.π.*, σ. 216-217, έγγραφο που προέρχεται από την Πάργα και άφορᾶ την άποστολή πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη. Χαρακτηριστική είναι ή όμοιότητα της διατύπωσης σε πρακτικό ψηφοφορίας που διενεργείται την ίδια εποχή και για τον ίδιο σκοπό από το Συμβούλιο της Πρέβεζας, Άρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, αριθ. 20, 14 Ίουν. 1803, φ. 25^α πβ. στο ίδιο, φ. 27^α.

πρός τον υπέρτατο άρχοντα, από την όφειλόμενη έμπιστοσύνη και από την αναγκαστική έγκατάλειψη στο έλεος, τη δικαιοσύνη και την αξιοπιστία του. Η εικονική άπορρόφηση της συνθήκης από το φερμάνι είναι πιθανότερο να εκφράζει μιᾶ φρόνιμη πολιτική, που κατά τη συγκεκριμένη στιγμή επιλέγει την άπώθηση της ρωσικής έγγύησης και της έπτανησιακής συνδρομής που υποκρίνεται και θέλει να πείσει ότι το σύνολο των προνομίων είχε παραχωρηθεί από τον σουλτάνο. Άν ή έρμηνεία αυτή είναι όρθή, τότε ή προσπάθεια του Μάνου είναι άτυχής, γιατί οι διαφορετικοί παράγοντες των προνομίων δεν είναι δυνατόν να άπαλειφθούν έντελώς από το περιεχόμενο των δύο κειμένων. Προβολή του φερμανιού και άποσιώπηση της συνθήκης παρατηρείται ώστόσο και σε άλλη πράξη του ίδιου νοταρίου χρονολογούμενη από τα 1820²⁰.

5. Το κίνητρο της καταχώρισης

Στην εισαγωγή του ό νοτάριος Κωνστ. Άθῃν. Μάνος δηλώνει ότι αντιγράφει το —συνεχόμενο— κείμενο «διά αιώνια τήρησιν εις τας πράξεις» του «ως άποβλέπον το κοινόν των τεσσάρων πόλεων όφελος» (στ. 5-6). Η καταχώριση άποσκοπεί έπομένως στη βελτίωση της πολιτικής κατάστασης των τεσσάρων πόλεων, ενώ τα καταχωριζόμενα κείμενα προβάλλουν ως πρότυπο για τη βελτίωση αυτή το προνομιακό καθεστώς που είχε εφαρμοστεί στα 1800-1806. Άλλά ό Μάνος δεν δηλώνει συγχρόνως, καθώς κανονικά όφειλε, αν κάποιο άτομο, κάποια όμάδα κατοίκων ή κάποια αρχή προστρέχει στις ύπηρεσίες του. Αυτή ή παρέκκλιση από το καθιερωμένο τυπικό ύποδηλώνει ίσως ότι ό Μάνος υπερβαίνει τα νοταριακά ήθη και καταχωρίζει το κείμενο αυτοβούλως και χωρίς έπαγγελματικό κίνητρο. Όστόσο, έφόσον όρισμένα άτομα δεν είναι ένημερωμένα για την πράξη, ώστε να την αναζητήσουν στο νοταριακό βιβλίο, αν χρειαστεί, ή καταχώριση μεταλλάσσεται σε ένθύμηση.

Έίτε πρόκειται για προσωπική έκφραση πολιτικής άποψης είτε υποκρύπτει μιᾶ συλλογική στάση, ή πράξη του Μάνου πηγάζει από ένα γενικότερο κλίμα ψυχικής κόπωσης και χρόνιου αισθήματος άνασφάλειας. Την πολύχρονη καταπίεση και τους σφετερισμούς του Άλῃ (1806-1820) διαδέχεται μιᾶ περίοδος που χαρακτηρίζεται από τις αντιπαλότητες των τοπικών άρχηγών της ήπειρωτικής ένδοχώρας, άναρχία και νέες βιαιοπραγίες²¹. Τον πληθυσμό της πρώην προνομιακής —και προηγούμενης βενετοκρατούμενης— περιφέρειας δεν άνακουφίζει ή αποκατάσταση της δθωμανικής νομιμότητας, κυρίως γιατί συνδυά-

20. Βλ. έδῶ, σ. 414 και κείμ. 3, σ. 440 κ.έξ. στ. 53, 56, 64-65, 78.

21. Βλ. ένδεικτικά ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Περιγραφή της Ήπειρου...*, *δ.π.*, μέρος Β', σ. 232, 234, 237-8, 245 κ.έξ., 250-2, 253, 254, 256-7.

ζεται με τη λήθη των παλαιών προνομίων και την πλήρη εξομοίωση προς τους υπόλοιπους ραγιάδες²². Η πράξη του Μάνου γίνεται πρώτα αντιληπτή ως αντίδραση στη χρόνια καταπίεση και την πολιτική προοπτική της πατρίδας του.

Η πράξη αυτή είναι παράλληλα δύσκολο να θεωρηθεί απομονωμένη από τα μηνύματα που εκπέμπει η ελληνική επανάσταση, όσο και αν η υπόθεση δεν τεκμηριώνεται με συγκεκριμένα στοιχεία. Θυμίζουμε ότι οι συγκρούσεις του αγώνα δεν εγγίζουν την ίδια την πόλη· ότι ωστόσο η Πρέβεζα ζει τον πόλεμο σαν στρατιωτικό κέντρο των Τούρκων, μέσα από τη διακίνηση των στρατευμάτων αλλά και μέσα από τον άποχο των γεγονότων που φθάνει από τις γειτονικές εμπόλεμες περιοχές, από την ανταλλαγή ή την αγοραπωλησία αιχμαλώτων όπως και από περιπτώσεις κατοίκων της, και μάλιστα επιφανών, που εγκαταλείπουν την οικογένειά τους για να συμμετάσχουν στον αγώνα²³. Υποθέτουμε ότι στην πόλη έχει κυκλοφορήσει ή είδηση για τη συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλ. 1827)²⁴ και ότι, έστω και από φήμες, υπάρχει ενημέρωση για τον διπλωματικό αγώνα του Καποδίστρια κατά τους πρώτους μήνες του 1828. Οι ειδήσεις αυτές ασφαλώς τροφοδοτούν τις συζητήσεις των Πρεβεζάνων, τους υποβάλλουν σε σκέψεις για τη ρύθμιση και της δικής τους πολιτικής τύχης και αναθεμαίνουν ίσως παλαιές προσδοκίες.

Οι προσδοκίες αυτές διατυπώνονται με συγκεκριμένα διαβήματα και δεν παρατηρούνται μόνον στην Πρέβεζα. Ο προσανατολισμός τους κάθε φορά όρι-

22. Η δυσπιστία του πληθυσμού διαφάνεται σε ένα συμβόλαιο, που συντάσσει ο ίδιος Κωνσταντίνος Αθανασιάδης Μάνος λίγες ημέρες μετά την παράδοση της Πρέβεζας στον σουλτανικό στρατό: «Επειδή και ο κραταιότατος αυτοκράτωρ μας απέφασεν να μās ελευθερώση από την έως τώρα επικρατούσαν τυραννίαν, αν τῆ ἀληθείᾳ ἐλευθερωθῶμεν, και καθένας ὀρίση ἐκεῖνο ὅπου ἐξουσίαζε» κλπ., βλ. Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Πρεβέζης, ἀριθ. 134, 7 Σεπτ. 1820. Δὲν διασταυρώνεται ἡ πληροφορία τοῦ Δρομολογίου τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου (Β. Δ. ΖΩΤΟΥ ΜΟΛΟΣΣΟΥ, Ἑπειρωτικαὶ Μελέται, τ. Δ' τχ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 51), σύμφωνα με τὴν ὁποία ἡ Πρέβεζα κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐπανάστασης ἦταν ἐλεύθερο λιμάνι. Ὁ Σεραφεῖμ Ξερόπουλος (δ.π., σ. 223) ἐπαναλαμβάνει τὸν Ζ. Μολοσσό, βλ. καὶ ΠΕΤΡΟΥ Α. ΦΟΥΡΙΚΗ, «Μικρὰ συμβολή»..., δ.π., σ. 293.

23. Πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωση τοῦ Ἰωάννη ἀλλὰ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γενοβέλη, βλ. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Περιγραφή..., δ.π., μέρος Γ', σ. 296, 302. Στὴν Πρέβεζα παραμένει καὶ διεκπεραιώνει τὶς οικονομικὲς ὑποχρεώσεις τοῦ Ἰωάννη ἡ λευκαδίτισσα σύζυγος τοῦ Μάρω, θυγατέρα τοῦ ποτὲ Δονᾶ Μακρῆ καὶ τῆς ποτὲ Κίρας Ἀβακούμ, βλ. Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Πρεβέζης, ἀριθ. 140, 22 Φεβρ. 1823, φ. 14^γ-15^γ· 11 Φεβρ. 1824, φ. 58^γ-59^γ. Ἐμπιστος τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια, ὁ Ἰωάννης Γενοβέλης ἔγινε περισσότερο γνωστὸς γιὰ τὴ δράση του ὡς ἐκτακτὸς ἐπίτροπος Λακωνίας (ἀπὸ 16 Ἀπριλ. 1823) ἀλλὰ καὶ ὡς γερουσιαστὴς (ἀπὸ 14 Αὐγ. 1823), βλ. ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΛΟΥΚΟΥ, «Ὁ κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, Μνήμων, τ. 4 (1974), πολλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ ἀντιπολίτευση κατὰ τοῦ κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια, Ἀθήνα 1988, σ. 132, 409.

24. Μεταφράστηκε στὴ Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. 52 (10 Αὐγ. 1827), σ. 206-208.

ζεται ἀπὸ τὴ συγκυρία, ἀλλὰ κοινὸ τους χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ ἀπέχθεια πρὸς τὴν ὀθωμανικὴ κυριαρχία. Οἱ καταβολές τους ἐντοπίζονται τριάντα χρόνια νωρίτερα, ὅταν οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι ἐκδιώκονται ἀπὸ τὸ Ἴόνιο, καὶ τὸ μέλλον τῶν πρώην βενετικῶν κτήσεων μέλλει νὰ καθοριστεῖ. Τῆ στιγμῆ ἐκείνη ὁ πληθυσμὸς τῶν περιοχῶν αὐτῶν αἰτεῖται τὴ διατήρηση τῆς διοικητικῆς ἐνότητας τῶν μέχρι τὸ 1797 βενετικῶν κτήσεων τοῦ Ἰονίου ὑπὸ ὁποιοδήποτε καθεστῶς ἢ ἐπικυριαρχία²⁵. Τὶς προσδοκίες διαψεύδει ἡ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης.

Κινήσεις με τὸν ἴδιο προσανατολισμὸ ἐκδηλώνονται καὶ στὰ 1814. Ἡ ἔνωση τῆς Πάργας με τὰ Ἐπτάνησα εἶναι ὁ ὅρος πὸς θέτουν οἱ παργινοὶ πρόκριτοι στοὺς Ἀγγλους τὸν Μάρτιο τοῦ 1814, ὅταν τοὺς καλοῦν νὰ καταλάβουν τὴν πόλη τους²⁶. Σὲ ὑπόμνημα πρὸς τὶς εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις ἀπὸ 9/21 Μαΐου 1814, παραμονές τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης, ἡ Ἴονιος Γερουσία διατυπώνει τὴν πρόταση νὰ προσαρτηθοῦν οἱ πρώην βενετικὲς πόλεις τῆς ἀπέναντι παραλίας στὰ Ἴονια νησιά, πὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωριστοῦν ἐπίσημα ὡς ἀνεξάρτητο κράτος, ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε ὑποτέλεια. Ἡ ὑποστήριξη τῆς πρότασης ἀνατίθεται στὸν Ἰω. Καποδίστρια, πὸς συμμετέχει στὸ Συνέδριο ὡς πληρεξούσιος τῆς Ρωσίας. Παρὰ τὰ ἀλλεπάλληλα σχέδια πὸς ὑποβάλλονται ἀπὸ τὴν Αὐστρία, τὴν Ἀγγλία

25. Βλ. ΕRM. LUNZI, *Della Repubblica Settinsulare*, Bologna 1863, σ. 15, 16. Π. ΧΙΩΤΟΥ, *Σειρᾶς ἱστορικῶν ἀπομνημονευμάτων* τ. Γ', Κέρκυρα 1863 [ἀνατύπωση Δ. Ν. Καραβία, Ἀθήνα 1979], σ. 739, 740, 741. ΓΕΡΑΣ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ, *Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων ἀρχομένη τῷ 1797 καὶ λήγουσα τῷ 1815*, Ἐν Ἀθήναις 1889, τ. Α', σ. 282, 306-307. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, δ.π., σ. 273· πβ. σ. 274 σημ. 5. ΚΩΝΣΤ. ΜΑΧΑΙΡΑ, δ.π., τ. Α', σ. 223, 233. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὴν ἐπτανησιακὴ Γερουσία ὁ ρώσος πρεσβευτῆς Ταμάρα ἐπιχειρεῖ νὰ αἰτιολογήσει τὴν ὑποχώρησή τῆς Ρωσίας ἀπέναντι τὴν Πύλη στὸ θέμα τῆς διοικητικῆς ἐνότητας τῶν πρώην βενετικῶν κτήσεων, ΕRM. LUNZI, δ.π., σ. 40· Π. ΧΙΩΤΟΥ, δ.π., σ. 754-755· πβ. ΓΕΡΑΣ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ, δ.π., σ. 307. Σχετικὲς με τὰ ὑπομνήματα εἶναι δύο ἐξουσιοδοτήσεις πὸς ὑπογράφουν περίπου 580 Πρεβεζάνοι, πρόσφυγες στὴ Λευκάδα καὶ τὴν Κέρκυρα· στὰ κείμενα αὐτὰ διατυπώνεται ρητὰ ἡ ἐπιθυμία τῶν Πρεβεζάνων νὰ μὴν ἀποσπαστεῖ σὲ καμμία περίπτωση ἡ πόλη τους ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, βλ. ΓΑΚ/Ἀρχεῖα Νομοῦ Λευκάδας, νοτάριος Ἀθανάσιος Βλάχος, δέση 1η, ἀριθ. 21-24, 10 Νοε. 1798 (ἔ.π.)· νοτάριος Ζαχαρίας Ζαμπέλης, δέση, ἀριθ. 522-525, 6 Ἀπρ. 1799 (ἔ.π.)· σχετικὴ καὶ ἡ πράξη τοῦ νοταρίου Πέτρου Νέγρη, πρωτόκολλο 6, 13 Ἰουν. 1799 (ἔ.π.), φ. 5^γ-ν.

26. [ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΞΙΔΟΥ], *Ἐκθεσις...*, δ.π., σ. 24, 25. ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ, *Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας*, Ἐν Ἀθήναις 1857 [ἀνατύπ. Δ. Ν. Καραβία, Ἀθήνα 1990], τ. Β', σ. 41. Γιὰ τὴν τελικὴ ἀγνόηση τοῦ ὅρου βλ. [ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΞΙΔΟΥ], δ.π., σ. 31· ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, δ.π., σ. 275. Ἐχει διατυπωθεῖ ἡ ἀγγλικὴ ἀποψη ὅτι ὁ ὅρος πὸς ἔθεσαν οἱ προσετώτες τῆς Πάργας πρὶν ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς πόλης δὲν εἶχε γίνε — οὔτε μποροῦσε ἀπὸ ἀποψη διεθνούς δικαίου νὰ γίνε — ἀποδεκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, βλ. *The Quarterly Review*, τόμ. XXIII, n° XLV, Μάιος 1820, σ. 116-117. Σύμφωνα με τὴν ἀποψη αὐτὴ οἱ Ἀγγλοὶ ἀπλῶς ὑποσχέθηκαν στοὺς Παργινούς τὴν παροχὴ προσωρινῆς προστασίας μέχρι τὴν ὀριστικὴ ρύθμιση τῆς τύχης τους.

και τη Ρωσία, η διατύπωση της τελικής συμφωνίας άγνοεί τα πρώην έξαρτήματα των νησιών στη στεριά²⁷.

Το φθινόπωρο του 1820, κατά την προέλαση των σουλτανικών στρατευμάτων στην Ήπειρο έναντι του Άλῃ, η κίνηση μεταστρέφεται προς την αναβίωση του προνομιακού καθεστώτος. Στις 2 Οκτωβρίου 1820 η άποκατάσταση των προνομίων είναι ό όρος που θέτουν οι Παργινοί στον Ίσμαήλ πασά, άρχηγό των σουλτανικών στρατευμάτων, για να άποδεχτούν την πρόσκλησή του και να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Ο όρος έξοργίζει τους όθωμανούς στρατιωτικούς²⁸. Λίγες ήμέρες άργότερα, στις 10 Οκτωβρίου 1820, οι κάτοικοι, προστώτες και έγκριτοι της Πρέβεζας επισημοποιούν έναντιον συμβολαιογράφου ψηφοφορία από 27 Σεπτεμβρίου, με την όποια αναθέτουν στους συμπολίτες τους Ίωάννη Γενοβέλη, Γεώργιο Λουρόπουλο και Ίωάννη Αύγερινό να ταξιδέψουν στην Κωνσταντινούπολη για να ζητήσουν από τον σουλτάνο την επικύρωση του φερμανιού της 1ης Άπριλίου 1800 και την άποκατάσταση των προνομίων, που είχαν παράνομα, «με την πλέον προφανή και άσυγχώρητον βαρβαρικήν τόλμην και άπειθειαν», καταλυθεί από τον πασά των Ίωαννίνων. Οι άπεσταλμένοι έξουσιοδοτούνται επίσης να ζητήσουν άποζημίωση για τις οικονομικές βλάβες που υπέστησαν οι συμπολίτες τους επί Άλῃ²⁹.

Η έξουσιοδότηση αυτή (Οκτ. 1820) δέν άποτελεί και άδιάσειστη άπόδειξη για την πραγματοποίηση της άποστολής. Η βιβλιογραφία μνημονεύει σχετικά άνεπιτυχή διαβήματα των Πρεβεζάνων μετά τον θάνατο του Άλῃ

27. Για το ύπόμνημα της Γερουσίας, την αντίδραση του Κάμπελ, τα σχέδια και τα αντίσχέδια των εύρωπαϊκών δυνάμεων, όπως και για τον ρόλο που διαδραμάτισε ό Καποδίστριας βλ. FRANÇOIS LENORMANT, *La question ionienne devant l'Europe*, Paris 1859, σ. 43 κ.έξ., 59 και στην ελληνική μετάφραση: Τό Ίόνιον ζήτημα έναντιον της Εύρώπης, Έν Ζακύνθω 1859, σ. 29 κ.έξ., 42. Π. ΧΙΩΤΟΥ, *δ.π.*, σ. 936 κ.έξ. Έπίσης: ΓΕΡΑΣ. Ε. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ, *δ.π.*, τ. Β', σ. 276-277, 291 κ.έξ., 299 κ.έξ. ΕΜΜ. ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗ, *Ο Βοναπάρτης και οι Ίόνιοι νήσοι (1797-1816)*, προλεγόμενα Σπυρίδωνος Γ. Παπῃ, μετάφραση Νοεμῃς Α. Ζωηρού Πασῃ, Κέρκυρα 1937, σ. 245, 249. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, *δ.π.*, σ. 274-275. ΚΩΝΣΤ. ΜΑΧΑΙΡΑ, *Λευκάς και Λευκάδιοι επί Άγγλικῃς προστασίας (1810-1864)*, Κέρκυρα 1940 [ανάτύπωση Δ. Ν. Καραβία, Άθήνα 1979], σ. 33.

28. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Περιγραφή της Ήπειρου...*, *δ.π.*, μέρος Β', σ. 223. ΠΒ. ΑΧΜΕΤ ΜΟΥΦΙΤ, *Άλῃ πασῃ ό Τεπελενλής (1744-1822)*, μετάφρ. Α. Ν. Ίορδάνογλου, προλεγόμενα - σημειώσεις Κώστα Π. Βλάχου, Έκδ. Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, Ίωάννινα 1993², σ. 131. Δέν άποκλείεται οι έξόριστοι Παργινοί να άντέταξαν τους ίδιους όρους σε άνάλογη πρόσκληση που τους έγινε στα 1831, βλ. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *δ.π.*, σ. 258.

29. Άρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, άριθ. 134 (νοτ. Κωνστ. Άθαν. Μάνου), 10 Οκτ. 1820, φ. 47Γ-48Γ. Δημοσιεύεται έδῶ, σ. 440-443. Είναι αξιοπρόσεχτο το μικρό χρονικό διάστημα που μεσολαβεί άνάμεσα στην παράδοση της πόλης από τον Βελη πασά (28 Αύγ. 1820, βλ. ΓΚΡΙΓΚΟΡΙ Α. ΑΡΣ, *δ.π.*, σ. 335) και την εκδήλωση της κίνησης.

(24 Ίαν. / 5 Φεβρ. 1822), επί Χουρσίτ και επί των διαδόχων του³⁰. Άλλά ούτε αυτές οι πληροφορίες διασταυρώνονται. Η έξουσιοδότηση του 1820 είναι μέχρι στιγμῃς το μόνο τεκμήριο που διατυπώνει τις πολιτικές προσδοκίες των Πρεβεζάνων και που παραδίδει την επεξεργασία ενός αίτήματος με σκοπό την καλινόρθωση του προνομιακού καθεστώτος.

Οι πόθοι του πληθυσμού καλλιεργούν ένδεχομένως και την άνεξακρίβωτη φήμη που κυκλοφορεί λίγους μήνες μετά την ύπογραφή της έξουσιοδότησης, την άνοιξη του 1821. Σύμφωνα με τη φήμη αυτή ό σουλτάνος όχι μόνον είχε άποφασίσει την ανασύσταση των προνομίων αλλά είχε διορίσει και τον διοικητή του «Κοντινέντε». Η ματαιώση του σχεδίου άποδίδεται στον Χουρσίτ, που ύποβάλλει στο Διβάνι «παρατηρήσεις περι του άσυμφόρου της τοιαύτης πράξεως κατά την εποχήν εκείνην»³¹. Είναι η εποχή που ό Χουρσίτ πολιορκεί τον Άλῃ στα Γιάννενα. Είναι επίσης η εποχή που ξεσπάει η ελληνική επανάσταση.

Τα έλάχιστα και άσαφή αυτά ίχνη που έχει αφήσει η κίνηση για την αναβίωση του προνομιακού καθεστώτος δέν τεκμηριώνουν με άσφάλεια παρά μόνον τους πόθους του τοπικού πληθυσμού — ή ίσως μιῃς μερίδας του — για τη βελτίωση της θέσης του ύπό το κράτος της πολιτικῃς και στρατιωτικῃς συγκυρίας. Η άποψη που άνταναικλάται από την πράξη του Μάνου συμπίπτει με τους πόθους αυτούς. Άπό τη διατύπωση της εισαγωγικῃς σημείωσης του νοταρίου δέν διαφαίνεται άν η καταχώριση έξυπηρετεί συγκεκριμένη φάση της κίνησης ή άν σηματοδοτεί το τέλος της. Όπωςδήποτε η καταχώριση των δύο επίσημων κειμένων — του φερμανιού και της συνθήκης — στηρίζει τη νομιμότητα της κίνησης.

Τα κείμενα άντιγράφονται στο νοταριακό βιβλίο «διά αιώνιαν τήρησιν» στη μνήμη του πληθυσμού. Άλλά, άν δέν υπάρχουν μάρτυρες, η παρακαταθήκη είναι άμφίβολης άποτελεσματικότητας, γιατί τα νοταριακά βιβλία ξεφυλλίζονται συνήθως για λόγους που άφορούν συγκεκριμένες ιδιωτικές υποθέσεις. Άναφέραμε ήδη ότι η καταχώριση δέν επισημάνθηκε παρά το 1992 από έρευνητική άποστολή του ΚΕΜΝΕ.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Το προοίμιο της συνθήκης, στην εκδοχή που παραδίδεται από το άντίγραφο Μάνου, ήταν ήδη γνωστό³². Το άντίγραφο του άρχείου Οικονόμων δια-

30. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Χρονογραφία της Ήπειρου*, Έν Άθήναις 1856, τ. Β', σ. 135. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, *δ.π.*, σ. 223.

31. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Περιγραφή*, *δ.π.*, μέρος Β', σ. 232 σημ. 1.

32. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΑΡΑΧΑ, «Η συνθήκη της 25ης Δεκεμβρίου», *δ.π.*, σ. 149· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Όψεις», *δ.π.*, σ. 211.

τυπώνει τελειότερα τὸ θέμα τῆς συνθήκης, κατοχυρώνει ἀκριβέστερα τὴ νομιμότητά της καὶ ἀποκαλύπτει πλήρως τὴν ιδιότητα τοῦ Ἀνδρέα Γονέμη:

— Γνωρίζαμε ὅτι θέμα τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ κατέληξαν στὴ συνολόγηση τῆς συνθήκης ἦταν ἡ βάση τῆς νομοθεσίας³³ τῶν νέων κτήσεων τοῦ σουλτάνου. Ἡ φράση «βάση τῆς νομοθεσίας» ἀποδίδεται μὲ σημερινούς ὄρους ὡς γενικὴ καὶ θεμελιώδης νομοθεσία, ἐπομένως ὡς καταστατικὸς χάρτης ἢ σύνταγμα. Ἡ ὀρθότητα τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς ὑποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὶς σύγχρονες διοικητικὲς πηγές τῆς Πρέβεζας, οἱ ὁποῖες χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴν πράξη τῆς 25ης Δεκεμβρίου 1800 —ἐκτὸς ἀπὸ τὶς λέξεις «trattato»³⁴, «συστατικὸν πιάνο τοῦ Κοντινέντε» ἢ «τούτης τῆς πόλεως»³⁵, «πιάνο»³⁶, ἢ «ἄρθρον»³⁷— καὶ τοὺς ὄρους, «συστηματικὸν πιάνο»³⁸, «τρατάτο συστηματικόν»³⁹, «piano costituzionale»⁴⁰, «piano di costituzione»⁴¹, «ὀργανιζατζιονά»⁴². Ἀναφέραμε⁴³ ὅτι ὁ ὅρος «σύνταγμα» ἀναγράφεται στὸ νῶτο τοῦ ἀντιγράφου Οἰκονόμων, καὶ ὅτι τὸν ἴδιο ὄρο («constitution») χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀνδρ. Μουστοξυδῆς ἤδη ἀπὸ τὰ 1820 ἀναφερόμενος στὴ συνθήκη. Τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων στὸ χωρίο «περὶ τῶν βάσεων τῆς νομοθεσίας» προσδιορίζει: «τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως» τῶν «μερῶν» αὐτῶν (στ. 9-10)⁴⁴. Ἀντικείμενο τῆς συνθήκης εἶναι ἐπομένως τὸ ἐσωτερικὸ πολίτευμα τῶν νέων κτήσεων τοῦ σουλτάνου· οἱ γενικὲς, βασικὲς καὶ ἀναλλοίωτες διατάξεις ποὺ ρυθμίζουν τὴν ὀργάνωση τῆς ἐσωτερικῆς

33. Ἀντίγρ. Μάνου, ἐδῶ, σ. 436 στ. 19-20: «διὰ νὰ στοχασθοῦν περὶ τῆς βάσεως τῆς νομοθεσίας τῶν αὐτῶν τόπων». Ἀπαράλλακτη ἡ διατύπωση καὶ στὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τῶν ΓΑΚ/Ἀρχείων Ν. Λευκάδας, βλ. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 211· σὲ ἄλλο ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀρχεῖο: «τὴν βάση», στὸ ἴδιο σ. 212. Στὸ ἀντίγρ. τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων, ἐδῶ, σ. 438 στ. 9-10: «διὰ νὰ συσχεθοῦν περὶ τῶν βάσεων τῆς νομοθεσίας»... «τῶν εἰρημένων τεσσάρων μερῶν».

34. Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Πρεβέζης, ἀριθ. 20, 14 Ἰουν. 1803, φ. 27^ρ.

35. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 21, 3 Δεκ. 1805, φ. 1^ρ, 1^ν.

36. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 19, 20 Μαρτ. 1802, φ. 1^ρ· 6 Μαρτ. 1803, φ. 35^ρ· ἀριθ. 21, 8 Δεκ. 1805, φ. 3^ν.

37. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 19, 6 Μαρτ. 1803, φ. 35^ρ.

38. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 21, 11 Μαρτ. 1806, φ. 18^ρ· 12 Μαρτ. 1806, φ. 24^ν· 2 Μαΐου 1806, φ. 28^ν· 10 Μαΐου 1806, φ. 29^ν. Στὶς δύο τελευταῖες περιπτώσεις ἀντίστοιχα: «τοῦ Ἀκρωτηρίου», «τῶν πόλεων τούτου τοῦ Ἀκρωτηρίου».

39. Στὸ ἴδιο, 10 Μαΐου 1806, φ. 30^ρ.

40. Στὸ ἴδιο, 10 Μαΐου 1806, φ. 36^ν· ἐπίσης: «πιάνο κοστιτουτζιονά», στὸ ἴδιο, 6 Ἰουλ. 1806, φ. 41^ν.

41. Στὸ ἴδιο, 10 Μαΐου 1806, φ. 31^ρ, 34^ρ· καὶ στὸ φ. 34^ν: «piano di costituzione delle tre piazze Parga, Vonizza e Prevesa».

42. Στὸ ἴδιο, 30 Μαΐου 1806, φ. 39^ν.

43. Ἐδῶ, σ. 404.

44. Παρατηρήσαμε ἤδη (ἐδῶ, σ. 405) τὴν κοινὴ αὐτὴ διατύπωση ἀνάμεσα στὸ προοίμιο τοῦ ἀντίγρ. τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων καὶ στὸν Μουστοξυδῆ.

διοίκησης καὶ τῆς κάθε τοπικῆς ἐξουσίας καὶ ποὺ ἰσχύουν σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς προνομιακῆς περιφέρειας. Στὸ πλαίσιο τῆς γενικῆς αὐτῆς ἀπαρέκκλητης νομοθεσίας τὸ προοίμιο κατοχυρώνει παράλληλα καὶ τὴν ἀνεξαρτησία κάθε πόλης ἀπέναντι στὶς ἄλλες κατὰ τὴ διαχείριση τῶν ιδιαίτερων τοπικῶν της θεμάτων: «φυλαττόμενον ὅμως τοῦ κάθε τόπου κάθε ζήτημα, ὅπου γνωρίζει εὐλογον διὰ τὸ πλεον καλόν του καὶ εὐτυχίαν του». Τὸν τελευταῖο ὄρο παραδίδουν τὸ ἀντίγραφο Μάνου (στ. 23-25) καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ γνωστά ἀποσπασματικὰ ἀντίγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς Λευκάδας⁴⁵.

— Ἡ νομιμότητα τῆς συνθήκης τῆς Πρέβεζας πηγάζει ἀπὸ τὴ σύγκλιση τοῦ περιεχομένου της πρὸς τὴν ἐννοια τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλης. Αὐτὸ προσδιορίζεται ἀκριβέστερα στὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 11-12): ὁ Ἀβδουλάχ καὶ ὁ Γονέμης «ἐσύνταξαν τὴν παροῦσαν συμφωνίαν, τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισαν ἀνάλογον μὲ τὰς ὑπερτάτας αὐτοκρατορικὰς βουλὰς τῆς συνθήκης». Στὰ ἀντίγραφα πρεβεζάνικης προέλευσης ἡ λέξη «συνθήκη» παραλείπεται ἀλλὰ ὑποδηλώνεται⁴⁶ ἀπὸ τὴ νοηματικὰ πανομοιότυπη, ἰσοδύναμη κατὰ τοὺς λοιποὺς ὄρους της πρόταση: «ἐσχηματίσθη ἡ παροῦσα, τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισαν ἀνάλογον τῶν ὑπερτάτων ὑψηλῶν θελήσεων»⁴⁷. Ἡ διατύπωση τοῦ προοιμίου εἶναι χαρακτηριστικὴ· δὲν δηλώνει πλήρη συμφωνία τῶν δύο κειμένων ἢ στήριξη τοῦ δευτέρου στὸ πρῶτο ἀλλὰ συνέπεια ἢ, ἀκριβέστερα, μὴ ἀπόκλιση: «ἐγνώρισαν ἀνάλογον». Οὔτε ἡ διατύπωση εἶναι ἀδέξια οὔτε ἡ κατοχύρωση ἀπλῶς τυπικὴ, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τῆς Πρέβεζας προκύπτει ὅτι γιὰ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ θέματά της δὲν προβλέπεται, μὲ σαφήνεια τουλάχιστον, ρύθμιση ἀπὸ τὴ βασικὴ ρωσοτουρκικὴ συνθήκη⁴⁸.

— Ἦταν γνωστὸ ὅτι ὁ Ἀνδρέας Γονέμης ὑπογράφει τὴ συνθήκη ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐπτανησιακῆς κυβέρνησης⁴⁹. Τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 6-8) προσθέτει ὅτι ὁ Γονέμης ἐκπροσωπεῖ ταυτόχρονα καὶ τὰ ρωσικὰ συμφέροντα: εἶναι ἀπεσταλμένος ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἐπτανησιακοῦ κράτους Σπυρίδωνα Θεοτόκη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Λιμπέριο Μπενάκη, γενικὸ πρόξενο τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας στὴν Ἐπτάνησο Πολιτεία.

Φαινομενικὰ ἡ παρουσία τοῦ Γονέμη μὲ τὴν πρώτη ιδιότητα δὲν χρειάζεται σχολιασμό, ἀφοῦ τὸ τέταρτο ἄρθρο τῆς συνθήκης ἀναφέρεται εἰδικὰ καὶ σὲ

45. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 211, 212. Πβ. σχετικὸ σχόλιο, στὸ ἴδιο, σ. 205-206. Βλ. καὶ ἐδῶ, σ. 420, 428.

46. Βλ. καὶ ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 201.

47. Στὸ ἴδιο, σ. 211· ἀντίγρ. Μάνου, ἐδῶ, σ. 436 στ. 20-21.

48. Βλ. ἐδῶ, σ. 422.

49. [ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ], Ἔκθεσις..., ὁ.π., σ. 20. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, «Ἡ συνθήκη τῆς 25ης Δεκεμβρίου»..., ὁ.π., σ. 147. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὁψεις»..., ὁ.π., σ. 201· πβ. στὸ ἴδιο, σ. 200.

συμφέροντα έπτανήσιων ύπηκόων μέσα στην περιφέρεια τών νέων όθωμανικών κτήσεων⁵⁰. Στην πραγματικότητα ώστόσο ή παρουσία έπτανήσιου εκπροσώπου επιβάλλεται και από τó ότι ή συνθήκη τής Πρέβεζας ρυθμίζει επίσης — από τόν ίδιο τόν συνταγματικό της χαρακτήρα — όρισμένες έξουσίες τού όθωμανού διοικητή τής προνομιακής περιφέρειας και σύμφωνα με τή συνθήκη τής Κωνσταντινούπολης οί άρμοδιότητες τού άξιωματούχου αυτού έπρεπε να καθοριστούν με τή συναίνεση τής Έπτανήσου Πολιτείας⁵¹. Η δέσμευση αυτή τού σουλτάνου άποσκοπούσε άκριβώς στη διασφάλιση τών παραδοσιακών έπτανησιακών συμφερόντων μέσα στα νέα σουλτανικά έδάφη, πού μέχρι πρόσφατα αποτελούσαν με τά Έπτανήσα μιá ενιαία επικράτεια.

Η δεύτερη ιδιότητα τού Γονέμη άπορρέει επίσης από τή συνθήκη τής Κωνσταντινούπολης, πού καθιερώνει τή Ρωσία ώς έγγυήτρια δύναμη τόσο για τήν πολιτική ύπαρξη τού νεοσύστατου έπτανησιακού κράτους όσο και για τó προνομιακό καθεστώς τού Άκρωτηρίου· στο 11ο μάλιστα άρθρο τής ίδιας συνθήκης ó τσάρος ύπόσχεται να συμβάλει με τή διπλωματική του ύπηρεσία, ώστε να αναγνωριστεί και από τις λοιπές ευρωπαϊκές δυνάμεις τó καθεστώς πού επιβάλλεται στις δύο πλευρές τού Ίονίου⁵². Η Ρωσία έχει άναδειχθεί στον ρόλο αυτό με τήν ουσιαστική συμβολή τού στόλου της στην εκδίωξη τών δημοκρατικών Γάλλων από τó Ίόνιο (1798-99)⁵³. Η δεύτερη ιδιότητα τού Γονέμη έπεκτείνει αυτήν τή ρωσική έγγυηση και στα ειδικότερα προνόμια πού ρυθμίζονται με τή συνθήκη τής Πρέβεζας.

Η διπλή ιδιότητα τού Γονέμη άποδεικνύει ότι ή βασική νομοθεσία «τής έσωτερικής διοικήσεως» — ή σύνταγμα — τών νέων όθωμανικών κτήσεων ρυθμίζεται με τήν έποπτεία και έχει τήν άποδοχή τής έπτανησιακής Γερουσίας και τού τσάρου. Οί δύο αυτές κυβερνήσεις έγγυώνται πρòς τούς συνυπογράφοντες τοπικούς πρòχοντες τόν σεβασμό τού προνομίου από τήν πλευρά τού σουλτάνου. Η έπτανησιακή και ή ρωσική διπλωματία είναι άλλωστε τά «άνήκοντα και προσφυή μέσα», στα όποια προσφεύγουν οί προνομιακές πόλεις σε περίπτωση άπειλής κατά τού καθεστώτος τους⁵⁴.

Έχει παρατηρηθεί ότι μόνον οί τοπικοί πρòχοντες και ó Γονέμης ήταν σε θέση να διατυπώσουν τούς όρους τής πράξης ή να εισηγηθούν τó περιεχόμενό

50. Πβ. στο ίδιο, σ. 204.

51. Βλ. Π. ΧΙΩΤΟΥ, δ.π., σ. 752.

52. Στο ίδιο, σ. 752-753. Η Άγγλία αναγνώρισε τή συνθήκη στις 13 Ίαν. 1801, στο ίδιο, σ. 770.

53. Η συνθήκη τής Κωνσταντινούπολης δέν άποτελεί έπιτυχία τής ρωσικής αλλά τής τουρκικής διπλωματίας: τó έπτανησιακό κράτος πληρώνει φόρο ύποτέλειας στην Πύλη, και τά παραδοσιακά έπτανησιακά έξαρτήματα, έστω και ύπό προνομιακό καθεστώς, ένσωματώνονται πλήρως στην Τουρκία.

54. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, «Όψεις»..., δ.π., σ. 208-9.

της στον εκπρόσωπο τού επικυριάρχου⁵⁵. Έχει επίσης ύποδειχθεί ή έξάρτηση τών πόλεων τού Άκρωτηρίου από τήν Έπτανήσο Πολιτεία σε θέματα άστικής νομοθεσίας⁵⁶. Άρχειακά εύρήματα άποκαλύπτουν ότι στις πόλεις τού Άκρωτηρίου νομομαθείς δέν ύπάρχουν, και ότι για τήν έπίλυση σοβαρών νομικών ζητημάτων οί τοπικές άρχές προστρέχουν στις συμβουλές ή τήν έπίσημη γνωμοδότηση έπτανήσιων νομομαθών ή τής ίδιας τής έπτανησιακής Γερουσίας⁵⁷. Έπομένως δέν πρόκειται μόνον για έξάρτηση τής νομοθεσίας αλλά και για παροχή έπιστημονικής νομικής συνδρομής, για έπιστημονική έξάρτηση και κηδεμονία. Η γνώμη μας είναι ότι μιá τρίτη ιδιότητα τού Γονέμη λαμβάνει: άκόμη και για όρισμένα θέματα πού, φαινομενικά, δέν έγγίζουν άμεσα τά έπτανησιακά συμφέροντα, ó Γονέμης ένεργεί άσφαλώς ως ειδήμων δίπλα στους τοπικούς πρòχοντες.

Όστόσο είναι προφανές ότι ούτε ή παρουσία τού Γονέμη ούτε ή έξάρτηση τής άστικής νομοθεσίας τού Άκρωτηρίου από τήν αντίστοιχη τής Έπτανήσου Πολιτείας ούτε ή νομική συνδρομή ή ή διπλωματική συμπαραστάση τής τελευταίας πρòς τά πρώην έπτανησιακά έξαρτήματα στοιχειοθετούν και διοικητική, όπως έχει ύπονοηθεί⁵⁸, έξάρτηση τής προνομιακής όθωμανικής περιφέρειας από τήν Κέρκυρα.

Τó π ρ ώ τ ο άρθρο τής συνθήκης όρίζει τις γενικές άρχές τής αυτοδιοίκησης, πού ισχύουν και στις τρεις πόλεις τής προνομιακής περιφέρειας. Με κύριο θέμα του τις άρχαιρεσίες για τήν ανάδειξη στα τοπικά άξιώματα, τó άρθρο αυτό διασφαλίζει τις έξουσίες τού Συμβουλίου κάθε πόλης και όριοθετεί μέσα από τόν έλεγχο τών διαδικασιών τις έξουσίες τού εκπροσώπου τού σουλτάνου. Είναι άξιοσημείωτο ότι και τά δύο αντίγραφα άποφεύγουν να χρησιμοποιήσουν τήν καθιερωμένη από Βενετοκρατίας όνομασία «Συμβούλιο» για να προσδιορίσουν τó σωμα τών κατοίκων πού έχουν έξασφαλίσει τó δικαίωμα τού εκλέγειν και εκλέγεσθαι στα τοπικά άξιώματα. Αντι για τόν έπίσημο αυτό όρο χρησιμοποιούν τήν περιφραση «σωμα τών άρχόντων» ή «σωμα τών εύγενών»⁵⁹.

55. Στο ίδιο, σ. 204.

56. Στο ίδιο.

57. Άρχειο Μητροπόλεως Πρέβεζης, άριθ. 20, 19 Μαρτ. 1805, φ. 55^ρ. Στο ίδιο, άριθ. 21, 25 Φεβρ. 1806, φ. 15^ρ-^ν. 27 Φεβρ. 1806, φ. 16^ν-17^ρ. 10 Μαΐου 1806, φ. 30^ν, 31^ν-32^ρ. Βλ. και τή διαμαρτυρία ένòς Παργινού, ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, δ.π., σ. 202-204· και στη σ. 203 σαφώς: στα δικαστήρια τής Πρέβεζας και τής Πάργας «συνκάθονται ύποκείμενα όπου άλλην έγνωρίζουν τούς νόμους».

58. Για τήν άποψη αυτή βλ. ΗΑΙΑ ΒΑΣΙΛΑ, δ.π., σ. 99, 100. Είναι επίσης άνυπόστατη ή πληροφορία τού ΝΕΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ, δ.π., σ. 825, ότι οί πρόεδροι τών προνομιακών πόλεων και ó άπεσταλμένος τής έπτανησιακής δημοκρατίας συνέρχονταν έτησίως στην Πρέβεζα και συνέθεταν «τους όρους» (;), πού ένέκρινε ó βοεβόδας.

59. Βλ. έδω, σ. 436, αντίγρ. Μάνου στ. 26· σ. 438, αντίγρ. Οίκου. στ. 15.

Ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτὸ ἀπορρέει ἡ ἐξουσία κάθε τοπικῆς ἀρχῆς. Ὡς ἀπόλυτα δικαιώματα τοῦ Συμβουλίου κάθε πόλης ὀρίζονται: α) ἡ ἐκλογή τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν, β) ἡ σύσταση νέων δικαστηρίων, ἀρχῶν καὶ ἀξιωματῶν στὴν πόλη⁶⁰ καὶ γ) ἡ ἐπιβολὴ μεταρρυθμίσεων στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Συμβουλίου⁶¹. Τὸν τελευταῖο γενικὸ καὶ ἀσαφῆ ὄρο ἐρμηνεύουμε ὡς δικαίωμα τροποποίησης τοῦ ἰσχύοντος ἀπὸ Βενετοκρατίας κανονισμοῦ τοῦ Συμβουλίου. Ἡ πρόβλεψη δὲν πρέπει νὰ ἀφορᾷ μόνον τὴ λειτουργία τοῦ σώματος ἀλλὰ νὰ περιλαμβάνει ἴσως καὶ τὸν ἐπαναπροσδιορισμὸ τῶν προσόντων γιὰ τὴν περίπτωση ἐγγραφῆς νέων μελῶν. Νομίζουμε ὅτι μὲ τοὺς δύο τελευταίους ὄρους πρέπει κυρίως νὰ συνδεθεῖ ἡ ἐκ προοιμίου κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος κάθε πόλης νὰ ἐπιφέρει ἐποικιοδομητικὲς μεταβολὲς στὰ ἐσωτερικὰ της⁶².

Τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 16) προσδιορίζει ὅτι οἱ ἀρχαιρεσίες διεξάγονται μιὰ φορὰ τὸν χρόνο, καὶ ὅτι οἱ ἀξιωματοῦχοι ἀναδεικνύονται διὰ πλειοψηφίας. Στὸ ἀντίγραφο Μάνου ἡ ἀντίστοιχη φράση, ποὺ ἀπλῶς ἐπιβεβαιώνει περιληπτικὰ «τὰς συνηθισμένας μεθόδους» (στ. 29), μπορεῖ νὰ καλύπτει καὶ ἓνα σύνολο ἀπὸ διαδικαστικὲς καὶ ἐθιμοτυπικὲς λεπτομέρειες, ποὺ ἀφοροῦν τὶς ἀρχαιρεσίες καὶ ποὺ εἶχαν καθιερωθεῖ κατὰ τὸ προηγούμενο καθεστῶς. Ἡ ἰσχὺς τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν καὶ ἐπὶ προνομιακοῦ καθεστῶτος ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν ἀρχῶν τῆς Πρέβεζας.

Ὁ βοεβόδας δὲν δικαιούται νὰ παρίσταται κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες οὔτε νὰ παρεμβαίνει⁶³ στὴν ἀνάδειξη τῶν ἀξιωματοῦχων, στὴν ὀργάνωση τῆς διοίκησης ἢ στὰ ἐσωτερικὰ θέματα τοῦ Συμβουλίου⁶⁴. Ἐκτελεῖ τὶς ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν καὶ συγκεκριμένα τὶς ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦν ὑπηρεσιακῆς φύσεως θέματα ἢ ἀποσκοποῦν στὴν ἐξασφάλιση τῆς δημόσιας ἡσυχίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφάλειας⁶⁵. Στὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου

60. Ἐδῶ, σ. 437, ἀντίγρ. Μάνου στ. 39-41. Βλ. καὶ ἐπὶ. σημ. Στὸ ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ ἀντίγρ. Οἰκον., σ. 438 στ. 19... 22-24 ὁ ὄρος περιληπτικὰ: «καὶ πᾶν ἄλλο ἐπάγγελμα»... αὐτὸ ὁποῖον θέλουσιν γνωρίσει ἀναγκαῖον διὰ τὸ ἐντελέστερον τῶν διοικήσεων των καὶ εὐδαιμονίαν τῶν κοινοτήτων των».

61. Ἐδῶ, σ. 437, ἀντίγρ. Μάνου στ. 42: «διόρθωσιν»· σ. 438, ἀντίγρ. Οἰκον. στ. 20: «μεταρρυθμισιν». Στὸ ἀντίγραφο Μάνου οἱ δύο τελευταῖοι ὄροι ἐνσωματώνονται στὸ δεύτερο ἄρθρο τῆς συνθήκης, ὅπου ὁμοῦ βρῖσκονται ἐκτὸς θέματος, ἀφοῦ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀφορᾷ, καθὼς θὰ δοῦμε (ἐδῶ, σ. 423), τὴν ἀστική νομοθεσία. Ἡ φυσικὴ θέση τῶν ὄρων αὐτῶν εἶναι στὸ πρῶτο ἄρθρο, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ Συμβουλίου· σχετικὰ βλ. καὶ ἐδῶ, σ. 430.

62. Βλ. ἐδῶ, σ. 417.

63. Ἀντίγρ. Μάνου στ. 31-32: «δὲν θέλει ἔχει τόπον καὶ ἐπιχείρησιν»· ἀντίγρ. Οἰκον. στ. 24-25: «δὲν ἔχει δικαίωμα ἐμβάσεως καὶ μεθέξεως».

64. Σύμφωνα μὲ τὸ ἀντίγρ. Οἰκ.· πβ. σημ. 60 καὶ σημ. 61.

65. Ἀντίγρ. Μάνου στ. 33-34: «διὰ τὴν κοινήν ἡσυχίαν τῶν τόπων». Ἀναλυτικότερα στὸ ἀντίγρ. Οἰκον. στ. 28-29: «διὰ τὴν δημόσιον ὑπηρεσίαν, εὐταξίαν καὶ ἀσφάλειαν».

Οἰκονόμων ὄχι μόνον διατυπώνεται σαφέστερα ὁ οὐσιαστικὸς αὐτὸς περιορισμὸς τοῦ ἐπικυριάρχου ἀλλὰ προβάλλεται ἐμφανῶς καὶ ἡ τοπικὴ γραφειοκρατικὴ ἱεραρχία: ὁ βοεβόδας ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν τοῦ ἐξουσία μέσω τῆς Προεδρίας κάθε πόλης καὶ μετὰ ἀπὸ αἴτηση τῶν δικαστηρίων ἢ ἄλλης νόμιμης τοπικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν οἰκεία Προεδρία. Ἡ φρασεολογία τῶν κειμένων⁶⁶ ὑποδηλώνει τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς ἐνοπλοῦ σώματος σὲ κάθε πόλη, τὸ ὁποῖο τελεῖ ὑπὸ τὶς διαταγὰς τοῦ ἐκπροσώπου τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ποὺ αὐτὸς δὲν δικαιούται νὰ χρησιμοποιεῖ παρὰ μετὰ ἀπὸ αἴτηση τῆς τοπικῆς διοίκησης⁶⁷.

Μὲ τὸ πρῶτο ἄρθρο τῆς συνθήκης τῆς Πρέβεζας ἡ ὀθωμανικὴ ἐξουσία ἀποδέχεται τὸ κοινοτικὸ καθεστῶς τῶν νέων κτήσεων, μὲ τὴ μορφή ποὺ τὸ βασικὸ αὐτὸ προνόμιο εἶχε ρυθμιστεῖ ἐπὶ Βενετοκρατίας: οἱ τοπικὲς ἀρχὲς θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐκλέγονται μὲ τὶς γνωστὲς διαδικασίες καὶ ἀπὸ τὸ ὑπάρχον Συμβούλιο⁶⁸. Ἡ διατήρηση τοῦ θεμελιώδους αὐτοῦ προνομίου παραδιδόταν ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία⁶⁹ καὶ ἐξακριβώθηκε ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ ποὺ ἔλαβε στὴν περίπτωσή τῆς Πρέβεζας⁷⁰. Παρέμενε ὁμοῦ ἀγνωστο⁷¹ τὸ ἐπίσημο κείμενο μὲ τὸ ὁποῖο τὸ

66. Ἀντίγρ. Μάνου στ. 32: «νὰ κάμνη νὰ ἐνεργῶνται»· ἀντίγρ. Οἰκον. στ. 25-26: «μίαν ἐκτελεστικὴν δύναμιν». Στὸ ἀντίγρ. Μάνου ἡ λέξη «κριτήριαν» (στ. 33 καὶ 35) ἐρμηνεύεται ὄχι ὡς «δικαστήριον» ἀλλὰ ὡς «ἀρχὲς», ὅπως καὶ σὲ ἄλλα κείμενα τῆς ἴδιας ἐποχῆς, βλ. γιὰ παράδειγμα ΚΩΝΣΤ. Γ. ΜΑΧΑΪΡΑ, *Πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Λευκάδος*, ὁ.π., τ. Α', σ. 60.

67. Βλ. καὶ τὸ τρίτο ἄρθρο τῆς συνθήκης, ἐδῶ, σ. 424.

68. Γιὰ τὴν Πρέβεζα τὰ θέματα αὐτὰ εἶχαν ρυθμιστεῖ μὲ τὸν Κανονισμὸ τῆς Κοινοτήτας (1741) καὶ, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζουμε, μὲ τὴ μεταρρύθμιση Erizzo (1787). Βλ. ἀντίστοιχα: Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, «Ἡπειρωτικὰ Σταχυολογήματα. Τὰ προνόμια τῆς Πρέβεζης ὑπὸ τὴν Ἐνετοκρατίαν», *Ἡπειρωτικὴ Ἔστια*, τ. ΙΑ' (1962), σ. 524-525· Ἀρχεῖο Λουρόπουλου, Βιβλίον Ψηφοφοριῶν, 19 Μαΐου 1795 (ἔ.π.), φ. 54^v καὶ 30 Μαρτ. 1796 (ἔ.π.) Καταχ. 19 Μαρτ. 1796 (ἔ.π.), φ. 61^v. Τὸ ἀρχεῖο Λουρόπουλου ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ κυρίου Ἀβέριμου Καραλή, ποὺ τὸ παραχώρησε εὐγενεῖα στὸ ΚΕΜΝΕ γιὰ μελέτη. Τὸ Βιβλίον Ψηφοφοριῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Πρέβεζας συμπεριλαμβάνεται στὴν ἐκδοσὴ ποὺ προετοιμάζει τὸ ΚΕΜΝΕ, βλ. καὶ σημ. 14. Ἐμμεσὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ σύσταση νέων ἀξιωματῶν ἀποτελοῦσε δικαίωμα τοῦ Συμβουλίου καὶ ἐπὶ Βενετοκρατίας, Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ὁ.π., σ. 525 ἄρθρ. 10: «Τὰ ἀξιώματα» κλπ. «καὶ οἰονδήποτε ἄλλο ἤθελε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὸ Συμβούλιον».

69. ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, *Χρονογραφία*, ὁ.π., τ. Α', σ. 293 σημ. 1 [Περιγραφή, ὁ.π., μέρος Β', σ. 195 σημ. 1]: «Ἡ ἔννοια τῆς συνθήκης αὐτῆς, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀεὶ λάμβανε α) ἢ οἱ κάτοικοι τῶν τεσσάρων αὐτῶν θέσεων κυβερνῶνται δι' ἐπιτοπίων νόμων καὶ ἀρχῶν» κλπ. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 222. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 199.

70. ΝΕΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ, ὁ.π., σ. 825 κ.ἐξ. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, ὁ.π., σ. 282-283. Τὶς ἐπιφυλάξεις μας ἀπέναντι στοὺς δύο αὐτοὺς συγγραφεῖς βλ. ἐδῶ, σ. 419 σημ. 58 καὶ σ. 433.

71. Εἶχε ὥστόσο γραφεῖ στὰ 1820 ὅτι τὸ «σύνταγμα» ποὺ ρύθμιζε τὴν ἐσωτερικὴν διοίκηση τῆς προνομιακῆς περιφέρειας ἦταν συνέπεια τῶν ἄρθρων 8, 9 καὶ 10 τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βλ. [ΑΝΔΡ. ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ], *Εκπρὸς...*, ὁ.π., σ. 18-19.

προνόμιο είχε κατοχυρωθεί, αφού ούτε η συνθήκη της Κωνσταντινούπολης ούτε το φερμάνι της 1ης 'Απριλίου έθιγαν ειδικά το θέμα της τοπικής διοίκησης. 'Ο σεβασμός των παλαιών νόμων, ήθών και έθιμων, που με γενικό τρόπο κατοχυρώνεται στα δύο αυτά κείμενα⁷², μπορεί να θεωρηθεί ότι αφορά άσφαλώς την άπονομή της δικαιοσύνης, ίσως τη δικανική διαδικασία αλλά όχι απαραίτητα —και πάντως μόνον με έλαστική διάθεση έρμηνείας— την αυτοδιοίκηση. 'Επειδή οι άρμοδιότητες του βοεβόδα συνάπτονται με τα θέματα της τοπικής διοίκησης, το πρώτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας μπορεί να θεωρηθεί ότι συνδέεται με το χωρίο του δου άρθρου της ρωσοτουρκικής συνθήκης που δεσμεύει τον σουλτάνο να προσδιορίσει τις άρμοδιότητες του εκπροσώπου του με τη συναίνεση της έπτανησιακής κυβέρνησης⁷³.

'Επιπλέον το πρώτο άρθρο της συνθήκης ενισχύει την έσωτερική αυτονομία των πόλεων απέναντι στον νέο επικυρίαρχο, γιατί θεσπίζει α) τον αποκλεισμό του βοεβόδα από κάθε είδους ανάμειξη και συμμετοχή στα έσωτερικά διοικητικά θέματα και β) τη ρύθμιση της εκτελεστικής του εξουσίας από τις νόμιμες τοπικές αρχές. 'Η χειραφέτηση των τοπικών κυβερνήσεων στα έσωτερικά θέματα εκφράζεται και συμβολικά με το αποκλεισμό του βοεβόδα από τις έκλογικές συνόδους του Συμβουλίου⁷⁴. Φαίνεται ότι ο συγκεκριμένος όρος καταστρατηγείται κάποια στιγμή στην Πάργα, όπου ο εκπρόσωπος του βοεβόδα γίνεται δεκτός στις άρχαιρες ως παρατηρητής αντίθετα ή τοπική κυβέρνηση (Κονκλάβιο) της Πρέβεζας άπορρίπτει άναλογη πρόταση στα 1805 με δώδεκα ψήφους έναντι τριών⁷⁵. Αυτό που δεν υπάρχει λόγος να άναφερθεί στη συνθήκη είναι ότι ο βοεβόδας έπιστατεί για την άπαρέκλιτη έφαρμογή των συνθηκών, από τις όποιες πηγάζει το προνομιακό καθεστώς ότι είναι έπομένως ο ρυθμιστής του τοπικού πολιτεύματος.

Παρατηρούμε ότι με το πρώτο άρθρο της συνθήκης όχι μόνον έπιβεβαιώνονται οι έξουσίες που άσκούσε το Συμβούλιο έπι Βενετοκρατίας αλλά ότι έπι πλέον οι έξουσίες αυτές ενισχύονται.

72. Στη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης άρθρ. 8, βλ. Π. ΧΙΩΤΟΥ, *δ.π.*, σ. 752. Στο φερμάνι: «και αι περιπίπτουσαι κρίσεις, υποθέσεις και διαφοραι άναμεταξύ των, να θεωρώνται με το μέσον των έκλεχθησομένων τιμών προεστώτων, κατά τους παλαιούς νόμους και κανόνες και συνηθείας των», ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, *δ.π.*, σ. 388· ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, *δ.π.*, σ. 74.

73. Βλ. έδω, σ. 418 σημ. 51.

74. Στο προηγούμενο καθεστώς το Συμβούλιο συγκαλούσε ο βενετός τακτικός προβλεπτής, βλ. Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, *δ.π.*, σ. 524 άρθρ. 3, σ. 525 άρθρ. 11. 'Αρχείο Λουρόπουλου, Βιβλίο Ψηφοφοριών. Παρουσία του βοεβόδα ή εκπροσώπου του δεν σημειώνεται στα βιβλία διοικήσεως Πρεβέζης ούτε κατά τις άρχαιρες, ούτε στις έκτακτες συνεδριάσεις του Συμβουλίου αλλά ούτε και στις συνεδριάσεις του Κονκλαβίου.

75. 'Αρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, αριθ. 20, 18 Νοε. 1805, φ. 57^ε.

Το δεύτερο άρθρο της συνθήκης όρίζει ότι στην προνομιακή περιφέρεια ίσχυει ή άστική και ποινική νομοθεσία της 'Επτανήσου Πολιτείας, έφ' όσον αυτή συμφωνεί με το δίκαιο που ίσχυε έπι Βενετοκρατίας και με τα τοπικά ήθη και έθιμα.

Το άρθρο αυτό άπορρέει από βασική διάταξη του δου άρθρου της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης, σύμφωνα με την όποια θα παρέμενε άμετάβλητο στις νέες όθωμανικές κτήσεις το καθεστώς που μέχρι τότε ρύθμιζε την άστική και ποινική διαδικασία, την ιδιοκτησία και την κληρονομική διαδοχή⁷⁶. 'Ομως είναι γνωστό ότι το καθεστώς αυτό είχε διαμορφωθεί στην περιοχή έπι Βενετοκρατίας. 'Επομένως ή άναφορά του δεύτερου άρθρου στη νομοθεσία του παλαιού επικυρίαρχου, όπως και στα ήθη και έθιμα των κατοίκων, στηρίζει τη νομιμότητα του δου ή θέτει ίσως μία προϋπόθεση⁷⁷ για την έφαρμογή του.

'Η διάταξη της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης έπαναλαμβάνεται με την ίδια γενικότητα στο φερμάνι της 1ης 'Απριλίου, όπου ως γνώμονας για την άπονομή της δικαιοσύνης άνάμεσα σε κατοίκους των νέων περιοχών, χριστιανούς όλους, όρίζεται ο σεβασμός των παλαιών νόμων, ήθών και έθιμων. 'Η τριπλή επανάληψη της οδηγίας προς τον βοεβόδα⁷⁸ υπογραμμίζει τη σημασία της.

Το δεύτερο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας διασαφηνίζει έπομένως την αντίστοιχη βασική διάταξη του δου άρθρου της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης καθώς και την άναφορική οδηγία του χάτι χουμαγιούν. 'Η ρωσοτουρκική συνθήκη θεμελιώνει το προνόμιο, το φερμάνι το έπιβεβαιώνει και τονίζει τη σπουδαιότητά του. 'Αλλά κανένα από τα δύο αυτά κείμενα δεν το προσδιορίζει.

76. Π. ΧΙΩΤΟΥ, *δ.π.*, σ. 752.

77. 'Εδω, σ. 437, αντίγγρ. Μάνου στ. 38· σ. 438, αντίγγρ. Οίκον. στ. 32: «όντας αυτοί» οι νόμοι της 'Επτανήσου Ρεβούβλικας «σύμφωνοι με τους βενετικούς και με τα ήθη» κλπ. Το πιθανότερο είναι ότι ή μετοχή «όντας» εισάγει έδω άναφορική αιτιολογική πρόταση, που έρμηνεύεται: «με το να είναι», «αφού είναι». 'Ωστόσο δεν αποκλείεται να πρόκειται για άναφορική υποθετική πρόταση: «με την προϋπόθεση ότι είναι».

78. Βλ. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, *δ.π.*, σ. 385-6: «Οι κάτοικοι αυτών των τεσσάρων τόπων... «θέλουν έχει έλευθεραν την ένεργειαν»... «όμοίως και εις τα ήθη και νόμους και κρίσεις των ό,τι λογής έως τώρα εφθασαν να ήναι συνηθισμένοι, ούτω και εις το έξής άπαρράλλκτως δια να ενεργώνται είναι βασιλική μου άδεια και θέλησις» στο ίδιο, σ. 386: «Αί κάθε είδους άγωγαι και κληρονομικαι διαφοραι όμοίως και περι ύποστατικών να θεωρώνται φιλοδικαίως κατά τους παλαιούς των νόμους και άρχαιας συνηθείας των» στο ίδιο, σ. 388: «και αι περιπίπτουσαι κρίσεις, υποθέσεις και διαφοραι άναμεταξύ των να θεωρώνται με το μέσον των εκλεχθησομένων τιμών προεστώτων, κατά τους παλαιούς νόμους και κανόνες και συνηθείας των». Πβ. Ε. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, *δ.π.*, σ. 70, έπιστολή τούρκου διοικητή από Πρέβεζα —πιθανότατα του 'Αβδουλάχ αλλά πάντως όχι του 'Αλή πασα, όπως υποθέτει ο συγγραφέας— προς τον Μαρίνο Λουρόπουλο στην 'Αγία Μαύρα, με ήμερομ. 26 Αύγ. 1801: «'Εγώ ξέρω να παιδεύσω τους άτάκτους ήμα τί να σας κάμω όπου οι νόμοι σας και οι συνήθειές σας δεν το συγχωρούν».

Τὴν εἰδικότερη ρύθμιση τοῦ θέματος οἱ ῥώσοι καὶ ὀθωμανοὶ διπλωμάτες ἀφῆσαν στοὺς ἀρμολιότερους τοπικοὺς παράγοντες, καὶ συγκεκριμένα στοὺς ἐπτανήσιους εἰδήμονες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν προνομιακῶν πόλεων, ποὺ ἐπροσωποῦσαν ἄλλωστε τοὺς ἐνδιαφερόμενους πληθυσμούς. Γιατὶ ἡ διατήρηση σὲ ἰσχύ τῆς παλαιᾶς κοινῆς νομοθεσίας γίνεται ἀντιληπτὴ κυρίως ὡς πρακτικὴ διευκόλυνση τῆς διαχείρισης τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ Ἰονίου περιουσιακῶν καὶ λοιπῶν συμφερόντων τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν, ποὺ γιὰ πολλὰς γενιὰς εἶχαν διατελέσει ὑπῆκοοι μιᾶς ἐνιαίας ἐπικράτειας⁷⁹. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἰσχύοντος δικαίου—ὅπως καὶ ἡ ἐλεύθερη ἀσκηση τῆς χριστιανικῆς λατρείας— εἶναι προνόμια ποὺ παραχωροῦνται μὲ τὴ συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ καθιερωμένου τῆς Μολδοβλαχίας⁸⁰.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρθροῦ παραδίδεται ἔμμεσα ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα⁸¹. Ἄγνωστο παρέμενε ὡστόσο ὅτι οἱ ἀναφορὲς αὐτὲς στηρίζονταν στὸ δεῦτερο ἀρθρο τῆς συνθήκης τῆς 25ης Δεκεμβρίου.

Τὸ τρίτο ἀρθρο ἀφορᾷ τὴν φρούρηση τῶν προνομιακῶν περιοχῶν καὶ τὴν διαφύλαξη τῆς τάξεως στὸ ἐσωτερικὸ τους. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ προβλέπεται ἡ σύσταση ἐνὸς ἐμμισθοῦ σώματος σὲ κάθε πόλη, τὸ ὁποῖο θὰ ἀπαρτίζονταν ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς τῆς περιοχῆς. Τὴ μισθοδοσία αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς φρουρᾶς ἐκάστου τόπου⁸² ἀναλαμβάνει ὁ βοεβόδας, δηλαδή ἡ ὀθωμανικὴ ἐξουσία. Ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματος εἶναι δικαίωμα τῆς τοπικῆς διοίκησης. Εἶδαμε ἄλλωστε, μὲ ἀφορμὴ τὸ πρῶτο ἀρθρο τῆς συνθήκης, ὅτι τὸ σῶμα αὐτὸ τελεῖ ὑπὸ τὸν βοεβόδα, ποὺ δὲν δικαιούται ὡστόσο νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεων τῶν τοπικῶν ἀρχῶν⁸³. Συμπεραίνουμε ὅτι ἡ φρουρὰ

79. Τὰ ἰσχυρὰ συμφέροντα τῶν Ἐπτανησίων μέσα στὴν προνομιακὴ περιφέρεια ἀναγνωρίζονται μὲ εἰδικὴ μνεία στὴ συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης, βλ. Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π. Οἱ ἐπτανήσιοι ἰδιοκτῆτες ἀκινήτα στὴν προνομιακὴ ὀθωμανικὴ περιφέρεια μποροῦν νὰ πουλοῦν τὰ ἀκινήτά τους μόνον σὲ Ἐπτανησίους ἢ σὲ κατοίκους τῆς περιφέρειας αὐτῆς, βλ. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 386. Στὸ δίπλωμα τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πρὸς τοὺς Ἐπτανησίους ὁ ὅρος εἶναι πῶς κατηγορηματικὸς: οἱ ἀγοραστὲς ἀπαγορεύεται νὰ εἶναι «Φράγκοι», βλ. Ε. Μ. LUNZI, ὁ.π., σ. 255. Γιὰ τὰ ἐπτανησιακὰ συμφέροντα στὴν προνομιακὴ περιφέρεια βλ. καὶ ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 206-207.

80. Σύμφωνα μὲ τὸ 8ο ἀρθρο τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινούπολης, βλ. Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π.

81. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 202, 204, 208, ὅπου ἡ προσθήκη ὅτι ἡ διαδικασία στὶς πόλεις τοῦ Κοντινέντε εἶναι ἀπλούστερη καὶ, γιὰ τοὺς ξένους, συντομότερη· γιὰ τὴν προσθήκη βλ. καὶ ΝΕΣΤ. ΓΕΩΡΓΙΤΣΗ, ὁ.π., σ. 827-828.

82. Ἡ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν διατύπωση ἀπὸ τὸ ἀντίγρ. Οἰκον., βλ. ἐδῶ, σ. 439 στ. 36. Στὰ 1884 τὸ σῶμα αὐτὸ ἀναφέρεται ὡς «ἐθνοφυλακὴ», βλ. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 222.

83. Ἐδῶ, σ. 421. Βλ. καὶ [ΜΟΥΣΤΟΞΥΔΗ], ὁ.π., σ. 21 (γαλλ. ἐκδ. σ. 19), ὅπου ἀφῶς ἡ φρουρὰ τῆς Πάργας τελεῖ ὑπὸ τὴν διαταγὴν τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ βοεβόδα.

ἐλέγχεται τυπικὰ ἀπὸ τὸν βοεβόδα ἀλλὰ οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν οἰκεία Προεδρία. Ἡ χρησιμοποίηση τῆς φρουρᾶς ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἀρχὴν ὡς μέσον ἐπιβολῆς στὸ ἐσωτερικὸ τῆς πόλης διατυπώνεται σαφέστερα στὸ ἀντίγραφο Μάνου⁸⁴.

Φαινομενικὰ ἴσως ἡ συνθήκη τῆς Πρέβεζας τροποποιεῖ ὑπὲρ τῆς τοπικῆς διοίκησης τὴν ἐντεταλμένη ἀρμολιότητα τοῦ ἐκπροσώπου τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας νὰ διορίζει ὁ ἴδιος ἐμπιστοὺς ἀνδρες γιὰ τὴν φρούρηση τῶν συνόρων⁸⁵. Θίγεται ἐπὶ πλέον τὸ θέμα τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφάλειας στὸ ἐσωτερικὸ τῶν πόλεων.

Τὸ τέταρτο ἀρθρο τῆς συνθήκης εἶναι ἤδη δημοσιευμένο⁸⁶. Ἀφορᾷ κυρίως «τὴν κατ' ἐφεση ἐκδίκηση ἀστικῶν ὑποθέσεων εἴτε ἀνάμεσα σὲ κατοίκους τῶν προνομιακῶν πόλεων εἴτε ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους καὶ σὲ ἐπτανήσιους ὑπηκόους»⁸⁷. Ἐπίσης ὀρίζει εἰδικὰ ὅτι ἡ πρωτοβάθμια ἐκδίκηση τῶν διαφορῶν ποὺ ἀφοροῦν ὑποστατικὰ καὶ ποὺ ἀνακύπτουν ἀνάμεσα σὲ ἐπτανήσιους ὑπηκόους καὶ σὲ κατοίκους τῶν προνομιακῶν κτήσεων θὰ διεξάγεται ὑποχρεωτικὰ στὸ δικαστήριον τῆς περιοχῆς στὴν ὁποία βρίσκονται τὰ ὑποστατικὰ.

Οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἀφοροῦν ποσὰ ἀνώτερα τῶν 50 γρ., ὅπως ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦν ὑποστατικὰ, ἐφεσιβάλλονται ἀποκλειστικὰ στὰ ἀνώτερα δικαστήρια τῶν ἄλλων δύο πόλεων καὶ ὄχι τῆς πόλης στὴν ὁποία ἔχει ἐκδοθεῖ ἡ πρωτόδικη ἀπόφαση. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τῶν τριῶν γνωστῶν ἀντιγράφων, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Πρέβεζα⁸⁸. Σύμφωνα μὲ τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 43) ἡ ἐφεση μπορεῖ νὰ ἀσκεῖται εἴτε στὸ ἀνώτερο δικαστήριον τῆς πόλης στὴν ὁποία ἔχει ἐκδοθεῖ ἡ πρωτόδικη ἀπόφαση εἴτε στὰ ἀνώτερα δικαστήρια τῶν δύο ἄλλων πόλεων. Ὁρθὴ θεωροῦμε τὴν ἐκδοχὴ τῶν ἀντιγράφων τῆς πρεβεζάνικης σειρᾶς γιὰ δύο λόγους: α) θὰ ἦταν δυσερμηνευτὴ ἡ σκόπιμη παραχάραξη στὰ ἀντίγραφα αὐτὰ ἐνὸς ὅρου κατὰ τρόπο τέτοιο, ὥστε νὰ ὑπονομεῦται δικαίωμα τοπικῆς ἀρχῆς, β) ἡ φράση ποὺ ὀρίζει ὅτι οἱ δικαστικὲς ἀποφάσεις, ποὺ τὸ ἀντικείμενό τους ὑπερβαίνει τὰ πενήντα γρόσια, ἐφεσιβάλλονται

84. Ἐδῶ, σ. 437 στ. 48-49: «διὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν κριτηρίων, διὰ νὰ προλαμβάνουν μὲ τὸ μέσον τους τὰ ἀτοπήματα, ὅπου ἡ στιγμή ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ». Γιὰ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως «κριτήρια», βλ. ἐδῶ, σ. 421 σημ. 66. Τὸ ἀντίγρ. Οἰκον. (στ. 34) θίγει τὸ θέμα τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως μόνον μὲ τὴν λέξιν «ἀρμονία» ἢ λέξιν καὶ στὸ ἀντίγρ. Μάνου στ. 44.

85. Βλ. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 387: «καὶ ἀνίσως ἀπὸ τὰ πέριξ τίποτε κακοποιοὶ ἤθελον ἐνοχλῆν αὐτὰ τὰ μέρη, διὰ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλοῦν, νὰ ἐκλέξῃς ἐμπιστευμένους ἀνθρώπους, ὅσους καταλάβῃς ὅτι ἐξαρκοῦν εἰς τὸ νὰ φυλάγουν αὐτοὺς ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν κακῶν καὶ αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῇς εἰς τὸ χουσμῆτι σου». Ε. Μ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, ὁ.π., σ. 74.

86. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, «Ἡ συνθήκη»..., ὁ.π., σ. 149. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, «Ὁψεις»..., ὁ.π.: τὸ κείμενον στὶς σελ. 211-212.

87. Γιὰ τὴν ἐντὸς εἰσαγωγικῶν ἐπιγραμματικὴν διατύπωση βλ. στὸ ἴδιο σ. 206.

88. Στὸ ἴδιο, σ. 207, 211, 212. Καὶ ἐδῶ, ἀντίγρ. Μάνου, σ. 437 στ. 53-54.

υποχρεωτικά σε δικαστήριο μιᾶς ἀπὸ τις ἄλλες δύο πόλεις (στ. 54) ἐπαναλαμβάνεται (στ. 60) προκειμένου γιὰ τὴν ἄσκηση ἐφeses σε ἀποφάσεις ποῦ ἀφοροῦν ὑποστατικά, μολοντί γιὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ περίπτωση θὰ ἦταν ἀρκετὴ ἡ ἀναφορὰ «ὡς ἄνωθεν» (στ. 59) ἢ παραπομπὴ «ὡς ἄνωθεν» καὶ ἡ ταυτόχρονη διασάφηση τῆς περιορίζου τὴν πιθανότητα παρανόησης ἢ λάθους⁸⁹. Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ἀντιγράφου Οἰκονόμων δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀφείλεται σὲ ἀντιγραφικὸ λάθος. Ἡ πιὸ πρόχειρη ὑπόθεση εἶναι ὅτι ὁ ἀντιγραφέας παρανοεῖ ἓνα ἐπεξηγηματικὸ («ἦτοι») καὶ τὸ ἀποδίδει μὲ τὴ διάζευξη «ἦ», ἐνῶ παράλληλα δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοηθεῖ, στὴν περίπτωση ἐνὸς ἰταλικοῦ προτύπου, τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ἀπόδοσης ἐνὸς «ossia» μὲ «ἦ» ἀντὶ γιὰ «ἦτοι». Σχετικὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποσιωπηθεῖ ἡ διατύπωση τοῦ ἀντίστοιχου χωρίου στὰ γνωστὰ ἀντίγραφα τοῦ τέταρτου ἄρθρου, ποῦ φυλάσσονται στὸ ἀρχεῖο τῆς Λευκάδας: «εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἀπελατζιόνος ἦτοι ἐπικλήσεως τῶν ἄλλων δύο τόπων»⁹⁰. Ἄν ὁ τελευταῖος συσχετισμὸς εἶναι ὀρθός, τὸ ἄμσο πρότυπο τοῦ ἀντιγράφου Οἰκονόμων θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἤδη μεταφρασμένο στὴν ἐλληνικὴ. Ἀλλὰ οἱ ὑποθέσεις αὐτὲς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχτοῦν, ὅσο λαμπρὰν τὸ ἐπίσημο κείμενο τῆς συνθήκης.

Τὸ τέταρτο ἄρθρο σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ δεύτερο δείχνει ὅτι ὁ νέος ἐπικυρίαρχος ἀποκλείεται ἀπὸ τὴ διαχείριση τῆς τοπικῆς δικαιοσύνης. Ουμίζουμε ὡστόσο ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος πληθυσμὸς ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ χριστιανούς, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπαγορεύει τὴν ἐγκατάσταση μουσουλμάνων, πλὴν τοῦ βοεβόδα, ὅπως καὶ τὴν ἀπόκτηση ἀπὸ μουσουλμάνους ἀκίνητης περιουσίας στὴν προνομιακὴ περιφέρεια⁹¹. Ἡ ἐκδίκαση διαφορᾶς μεταξὺ κατοίκου τῆς περιφέρειας αὐτῆς, χριστιανοῦ ἐπομένως, καὶ μουσουλμάνου ἐπιπίπτει προφανῶς στὶς ἀρμοδιότητες τοῦ βοεβόδα, ὅπως ἄλλωστε διευκρινίζει καὶ τὸ φερμάνι τῆς 1ης Ἀπριλίου⁹²· στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἐφεση μπορεῖ νὰ ἀσκηθεῖ στὸν πλησιέστερο καδὴ. Ἐπὶ Βενετοκρατίας οἱ ἀποφάσεις καὶ τῶν πρωτοβάθμιων ἀκόμη τοπικῶν δικαστηρίων ἐφεσιβάλλονταν ἐνώπιον τοῦ βενετοῦ τακτικοῦ προβλεπτή, στὸν ὁποῖο εἶχαν ἀνατεθεῖ καὶ οἱ ποινικὲς ὑποθέσεις. Οἱ σημαντικὲς ὑποθέσεις εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ἐφεσιβληθοῦν στὸ δικαστήριο τοῦ γενικοῦ προβλεπτή τῶν νησιῶν ἢ ἀκόμη καὶ στὰ δικαστήρια τῆς Βενετίας⁹³. Ἡ αὐτονόμηση τῆς τοπικῆς δικαιοσύνης δὲν πραγματοποιήθη-

κε ἀσφαλῶς χωρὶς τις περιπλοκὲς ποῦ συνεπαγόταν ὁ μὴ καθορισμὸς τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν δικαστηρίων στὴ συνθήκη τῆς Πρέβεζας⁹⁴, ἡ γνωστὴ ἀπουσία νομομαθῶν στὶς πόλεις τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ ἡ συνακόλουθη ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ νομικὴ παιδεία τῶν Ἑπτανήσιων.

Συνοπτικά: ἡ συνθήκη ἢ σύνταγμα τῆς Πρέβεζας ὀλοκληρῶνει τὴ ρύθμιση τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τῶν νέων σουλτανικῶν κτήσεων σύμφωνα μὲ τις βασικὲς διατάξεις τῆς ρωσοτουρκικῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινούπολης. Τὶς διατάξεις αὐτὰς προσδιορίζει, ἐρμηνεύει ἀλλὰ καὶ συμπληρώνει. Διασφαλίζει τὶς θεμελιώδεις ἀρχὲς τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτεύματος, τὶς κοινὲς γιὰ ὅλες τὶς πόλεις τοῦ Ἀκρωτηρίου, σύμφωνα μὲ τὸ καθεστῶς ποῦ εἶχε καθιερωθεῖ ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἐπιβεβαιώνει τὴν ἰσχύ τῆς ἀστικῆς καὶ ποινικῆς νομοθεσίας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Θέτει τοὺς ὅρους τῆς ἀμυνας, τῆς ἐσωτερικῆς τάξης καὶ ἀσφάλειας στὶς νέες κτήσεις. Προνοεῖ γιὰ τὶς ἀντιδικίες ποῦ ἀναφύονται εἴτε μεταξὺ κατοίκων διαφορετικῶν πόλεων τοῦ Ἀκρωτηρίου εἴτε μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐπτανήσιων ὑπηκόων, ἐφ' ὅσον ἡ ἀντιδικία ἀφορᾷ ὑποστατικά ἢ ἐφ' ὅσον πρόκειται γιὰ τὴ δευτεροβάθμια ἐκδίκαση διαφορᾶς στὴν ὁποία κρίνονται ποσὰ μεγαλύτερα τῶν 50 γρ.

Σὲ σχέση μὲ τὸ καθεστῶς τῆς Βενετοκρατίας ἡ συνθήκη τῆς Πρέβεζας ἐνισχύει τὰ τοπικὰ συμβούλια καὶ τὰ διοικητικὰ ὄργανα ποῦ ἐκλέγονται ἀπὸ αὐτά. Οἱ τοπικὲς ἀρχὲς αὐτονομοῦνται ἀπὸ τὸν ἐπικυρίαρχο στὴ ρύθμιση τῶν ἐσωτερικῶν θεμάτων, τὴ διαχείριση τῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ἐπὶ ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς. Στους τομεῖς αὐτοὺς ἡ ἀρμοδιότητα τοῦ βοεβόδα περιορίζεται στὴν ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεων τῶν τοπικῶν προεδριῶν.

Τὸν σεβασμὸ τῶν προνομίων ἐγγυῶνται μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ κοινοῦ ἀπεσταλμένου τους ἢ Ἑπτάνησος Πολιτεία—ἀκόμη καὶ τῶν διατάξεων ἐκείνων ποῦ δὲν ἀφοροῦν ἄμεσα τοὺς ὑπηκόους τῆς— καὶ ἡ Ρωσικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἡ ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΩΝ

Τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων καὶ τὸ ἀντίγραφο Μάνου ἀποτελοῦν δύο διαφορετικὲς μεταφράσεις τοῦ κειμένου τῆς συνθήκης, καθὼς ἀποδεικνύουν οἱ συνεχεῖς ἀποκλίσεις τῆς συντακτικῆς δομῆς καὶ τοῦ λεκτικοῦ τους. Ἡ γλώσσα ἀπὸ τὴν ὁποία μεταφράζεται τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο κείμενα δὲν εἶναι δυνατὸν

περίπτωση τῆς Λευκάδας, τῆς ὁποίας ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα ἀποτελοῦσαν ἐπὶ Βενετοκρατίας διοικητικὰ ἐξαρτήματα, ΚΩΝΣΤ. Γ. ΜΑΧΑΙΡΑ, *Ἡ Λευκάς ἐπὶ Ἑνετοκρατίας 1684-1797*, Ἀθήναι 1951, σ. 48, 50.

94. Ἐπιβεβαιώνεται ἐπομένως ἡ ὑπόθεση τοῦ ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 203.

89. Γιὰ περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τοῦ τέταρτου ἄρθρου τῆς συνθήκης βλ. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ὁ.π., σ. 207-208 καὶ σ. 371 σημ. 13.

90. Στὸ ἴδιο, σ. 211.

91. Βλ. Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π.

92. ΣΕΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ὁ.π., σ. 386-7. ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, ὁ.π., σ. 73.

93. ΚΩΝΣΤ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ὁ.π., σ. 525 ἄρθρ. 5. ANDRÉ GRASSET SAINT SAUVEUR, *Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les îles et possessions ci-devant vénitiennes du Levant*, A Paris, An VIII, τ. 2, σ. 265. Καὶ ἐφ' ὅσον ἰδιαιτέρα δημοσιεύματα γιὰ τὶς βενετικὲς κτήσεις τῆς στεριᾶς δὲν διαθέτουμε, βλ. ἀναλογικὰ τὴν πλησιέστερη

νά προσδιοριστεί. Ἡ δήλωση τοῦ Μάνου ὅτι τὸ πρότυπό του ἦταν μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ τουρκικὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ, καθὼς παρατηρήσαμε⁹⁵, μὲ ἐπιφύλαξη ὡς πρὸς τὴ συνθήκη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ παράλληλη χρῆση τῆς ἰταλικῆς ἢ καὶ τῆς ἑλληνικῆς κατὰ τίς διαπραγματεύσεις καὶ κατὰ τὴ σύνταξη τῶν σχεδίων ἢ τοῦ ὀριστικοῦ κειμένου τῆς συνθήκης. Θεωροῦμε βέβαιο ὅτι κάθε μιὰ ἀπὸ τίς πλευρὲς ποὺ συμμετέχουν στὶς διαπραγματεύσεις — ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ σουλτάνου, ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Ρωσίας, οἱ προεστῶτες κάθε μιᾶς ἀπὸ τίς τρεῖς πόλεις — ἀποκομίζει ἀπὸ ἓνα γνήσιο, ὑπογεγραμμένο κείμενο. Δὲν γνωρίζουμε ἂν τὰ πέντε ἐπίσημα καὶ ἰσοδύναμα αὐτὰ κείμενα εἶναι διατυπωμένα στὴν ἴδια γλῶσσα ἢ ἂν ὑπογράφονται ἀπὸ τὰ συμβαλλόμενα μέρη μεταφρασμένα ἤδη ἐπὶ τόπου ἀπὸ ἀρμόδιους ὑπαλλήλους.

Ὡς μεταφράσεις καὶ ὡς ἀντίγραφα, καὶ τὰ δύο κείμενα εἶναι τυπικὰ ὑποπτα γιὰ παραποίηση τοῦ πρωτοτύπου: γιὰ μεταφραστικὰ σφάλματα, παραναγνώσεις, γλωσσικὲς ἐπεμβάσεις, παραλείψεις καὶ ἐνσωμάτωση περιθωριακῶν ἐρμηνευτικῶν σχολίων. Τὸ ἐνδεχόμενο αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἀντίγραφο Μάνου, παρὰ τὴ δήλωση τοῦ νοταρίου γιὰ τὴν ἐπίσημη προέλευση τοῦ κειμένου ποὺ παραδίδει. Γιὰ παράδειγμα, θεωροῦμε ὅτι ἡ λέξη «συνδίκους», ποὺ ἀναφέρεται μόνον ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο αὐτὸ (στ. 27), δὲν ἀνήκει στὸ ἐπίσημο κείμενο ἀλλὰ ὅτι ἔχει προστεθεῖ ὑστερότερα γιὰ νὰ διευκρινίσει στοὺς χρήστες τοῦ κειμένου ὅτι ὁ ὅρος πρόεδροι, ποὺ ἀκολουθεῖ, δὲν δηλώνει ἓνα νέο ἀξίωμα ἀλλὰ μεταβολὴ τῆς ὀνομασίας ἐνὸς ἀξιώματος γνωστοῦ ἀπὸ τὸ προηγούμενο καθεστῶς. Ἐπίσης ἡ ἀπουσία τῆς φράσης «φυλαττόμενον»... — «εὐτυχίαν του» (ἀντίγρ. Μάνου στ. 23-25) ἀπὸ δύο ἀντίγραφα⁹⁶ καθιστᾷ ὑποπτη τὴ γνησιότητα τοῦ χωρίου.

Ἡ πρεβεζάνικη καταγωγή τῶν δύο γνωστῶν ἀποσπασματικῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀρχείου Λευκάδας, ἡ κοινὴ συντακτικὴ δομὴ καὶ τὸ κοινὸ λεκτικὸ τους μὲ τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τοῦ ἀντιγράφου Μάνου δείχνουν ὅτι καὶ τὰ τρία αὐτὰ κείμενα ἀναπαράγουν τὴν ἐπίσημη ἑλληνικὴ μετάφραση ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀρχεὲς τῆς Πρέβεζας⁹⁷. Οἱ λιγοστὲς ἀποκλίσεις ἀνάμεσα στὰ τρία αὐτὰ κείμενα εἶναι ἐπουσιώδεις καὶ ὀφείλονται πιθανότατα στοὺς διαφορετικοὺς ἀντιγραφεῖς. Σὲ ὀρισμένα ὡστόσο σημεῖα τὰ ἀποσπάσματα τοῦ ἀρχείου Λευκάδας, ποὺ χρονικὰ πολὺ λίγο ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία τῆς συνομολόγησης τῆς συνθήκης, ἐμφανίζουν γνησιότερο λεκτικὸ ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τοῦ ἀντιγράφου Μάνου, ὅπου παρατηροῦμε μετάφραση ἰταλικῶν λέξεων, διόρθωση

95. Βλ. ἐδῶ, σ. 408.

96. Βλ. ἐδῶ, σ. 417.

97. Βλ. ἐδῶ, σ. 406.

γραμματικῶν λαθῶν καὶ ἐξευγενισμό ὀρισμένων φθόγγων⁹⁸. Οἱ λίγες αὐτὲς περιπτώσεις δηλώνουν μιὰ ἐνδιάμεση ἀπόπειρα γλωσσικῆς κάθαρσης τοῦ κειμένου, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἀποκλείεται νὰ εὐθύνεται ὁ ἴδιος ὁ διδάσκαλος Μάνος παρὰ τὴν εἰσαγωγικὴ του διαβεβαίωση γιὰ τὸ «ἀπαράλλακτον» τοῦ ἀντιγράφου. Ὡστόσο οἱ ὅροι «Σενάτο» καὶ «Ρεβούβλικα» διατηροῦνται ἀμετάφραστοι στὸ ἀντίγραφο Μάνου.

Τὰ δύο πλήρη ἀντίγραφα τῆς συνθήκης ποὺ διαθέτουμε σήμερα (Μάνου καὶ ἀρχείου Οἰκονόμων) παραδίδουν μεγαλύτερο ἀριθμὸ ὑπογραφῶν ἀπὸ τὸ ἐκδεδωμένο ἀποσπασματικὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Λευκάδας. Ἔτσι οἱ προεστοὶ τῆς Βόνιτσας Ἀχεριάτης, Φραγκαθοῦλης καὶ Δημ. Σμέντσας ἢ Μέντσας παραδίδονται ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα Μάνου καὶ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 66, 67, 67 καὶ 58, 59, 60 ἀντίστοιχα) ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Λευκάδας. Σὲ σφάλματα τῶν ἀντιγραφῶν ὀφείλονται προφανῶς οἱ διαφορὲς ποὺ παρατηροῦνται στὶς ὑπογραφὲς τῶν Μόσχου Κουρέα (ἀντίγρ. Λευκ. στ. 30) ἢ Κουφέα (ἀντίγρ. Μάνου στ. 64· ἀρχείου Οἰκονόμων στ. 55), τοῦ Παναγιώτη Δεσίλα (ἀντίγρ. ἀρχείου Λευκάδας στ. 39) ἢ Ζούλα (ἀντίγρ. Μάνου στ. 69) ἢ Ζούλη (ἀντίγρ. ἀρχείου Οἰκονόμων στ. 51) καὶ τοῦ Ἰωάννη Δεσίλα (ἀντίγρ. ἀρχείου Λευκάδας στ. 40· ἀντίγρ. Μάνου στ. 70) ἢ Βασιλᾶ (ἀντίγρ. ἀρχείου Οἰκονόμων στ. 51).

Οἱ εἰδικότερες ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν τὸν χρονολογικὸ συσχετισμὸ ἢ τὴν ἀνίχνευση μιᾶς πλησιέστερης ἐνδεχομένως συγγένειας ἀνάμεσα στὸ ἀντίγραφο Μάνου καὶ τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἡ ἀδέξια συρραφὴ ἐνὸς συγκεκριμένου χωρίου, σὲ διαφορετικὰ μάλιστα σημεῖα τοῦ κειμένου καθενὸς ἀπὸ τὰ δύο ἀντίγραφα, προδίδει ὅτι αὐτὰ ἀνάγονται σὲ ἓνα κοινὸ πρότυπο, ἀπὸ τὸ περιθώριο τοῦ ὁποῦ τοῦ χωρίου ἐνσωματώνεται κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἐκάστοτε ἀντιγραφέα στὸ κείμενο τῶν ἀντιγράφων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ πρότυπο αὐτό. Εἶναι ἄγνωστο ἂν τὸ συγκεκριμένο πρότυπο ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πέντε ἐπίσημα καὶ ἰσοδύναμα κείμενα τῆς συνθήκης, ποὺ ἀποκόμισαν οἱ συμβαλλόμενες πλευρὲς, ἢ κάποιο ἐνδιάμεσο ἀντίγραφο. Ἡ διαφορετικὴ φραστικὴ ἀπόδοση τοῦ χωρίου ἀπὸ τὰ δύο διαθέσιμα πλήρη ἀντίγραφα τῆς συν-

98. Γιὰ παράδειγμα στὸ ἀντίγρ. Μάνου στ. 18 πρέσβυς: στὸ ἀντίγρ. Λευκ. στ. 4 ἡν-βιάτος. Καὶ ἀντίστοιχα: 19 ῥεβούβλικας: 5 ῥεπουμπλικας || 23 φυλαττόμενον: 10 φυλαζό-μενον || 51 Πρεβέζης, Βονίτσης καὶ Πάργης: 15 Πρεβεζας, Βόνιτζας καὶ Πάργας || 52 νὰ ἐκκαλοῦν: 15-16 νὰ ἀπελάρουν || 53-54 εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἐπικλήσεως: 17 εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἀπειλατζίνος ἢ ἐπικλήσεως || 57 Νησιωτῶν: 20 νησιώτων || 59 νὰ ἐκκαλῆ: 23 νὰ ἀπελάρει || 62 Πρέσβυς τῆς ῥεβούβλικας τῶν ἑπτὰ Νήσων: 28 Ἰνβιάτος τῆς ῥεπουμπλικας τῶν ἑπτὰ Νησιῶν || 65 ῥέντσος: 31 ῥέντζος || 66 Μέντσας: 35 Μέντζης || 67 τσιγαρίδης: 36 Τζιγαρίδης || 68 Βαρβάλος: 37 Μπαρμπάλης. Τὸ ἀντίγραφο τῆς Λευκάδας χρησιμοποιοῦμε ἐδῶ ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐκδοση, βλ. ΣΠ. Ι. ΑΞΑΡΑΧΑ, «Ἡ συνθήκη τῆς 25 Δεκεμβρίου»..., δ.π., σ. 149-150.

θήκης δείχνει επίσης ότι το κοινό εκείνο πρότυπο δὲν ἦταν διατυπωμένο στην ἑλληνική.

Τὸ χωρίο περιλαμβάνει τὴ διάταξη ποὺ κατοχυρώνει τὸ δικαίωμα τοῦ Συμβουλίου κάθε μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς πόλεις νὰ ἰδρύει νέες ἀρχές, ἀξιώματα καὶ δικαστήρια στην πόλη τῆς δικαιοδοσίας του καθὼς καὶ νὰ τροποποιεῖ τὸ καταστατικό του. Στὸ ἀντίγραφο Μάνου ἡ διάταξη συρράπτεται μὲ τὸ δεύτερο ἄρθρο, ὅπου εἶναι προφανῶς ἐκτὸς θέματος, ἀφοῦ τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν ἀστική καὶ ποινική νομοθεσία. Ἡ φράση τοῦ πρώτου ἄρθρου περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχῶν (στ. 26-29: «Τὸ μόνον σῶμα τῶν ἀρχόντων»... — «μεθόδους») καταλήγει (στ. 29-31): «καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν εὐταξίαν καὶ ἀταραξίαν τῶν τεσσάρων τούτων τόπων»⁹⁹. Ἡ φράση συνεχίζεται νοηματικὰ στὸ δεύτερο ἄρθρο (στ. 39-43: «ἔχοντας πάντοτε τὴν ἄδειαν τὸ σῶμα τῶν εὐγενῶν»... — «τῆς ἀνάγκης») καὶ καταλήγει (στ. 43) περίπου ἰσοδύναμα μὲ τοὺς στ. 29-31 τοῦ πρώτου ἄρθρου: «διὰ τὴν καλλιωτέραν ἀποκατάστασιν καὶ εὐταξίαν τῶν τόπων»¹⁰⁰.

Στὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων ἡ διάταξη συρράπτεται ὀρθὰ μὲ τὸ πρῶτο ἄρθρο. Ἐδῶ τὴ συρραφή ὑποδεικνύει ἡ ἀδέξια σύνδεση τῶν προτάσεων καὶ συγκεκριμένα: α) ἡ λανθασμένη ἐξάρτηση τοῦ ἀντικειμένου «μεταρρυθμισιν» (στ. 20) ἀπὸ τὸ ρῆμα «ἐκλέγη» (στ. 16) καὶ β) ἡ ἀναντιστοιχία τοῦ γένους τῆς ἀντωνυμίας («τὸ ὅποιον») (στ. 22) πρὸς τὸ γένος τοῦ οὐσιαστικοῦ ποὺ φαινομενικὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία αὐτή, δηλαδὴ πρὸς τὴ «βελτίωσιν τῆς εὐνομίας των καὶ εὐτυχίας τοῦ Κοινοῦ». Στὴν πρώτη περίπτωση λείπει ἓνα ρῆμα ποὺ νὰ δέχεται ὡς ἀντικείμενο τὴ λέξη μεταρρύθμιση. Ὅσο γιὰ τὴν ἀναφορική πρόταση («τὸ ὅποιον») κλπ., νοηματικὰ ὁ προσδιορισμὸς ταιριάζει καλύτερα στὴ λέξη «ἐπάγγελμα» (στ. 19).

Σύμφωνα μὲ τὶς προηγουμένως παρατηρήσεις τὸ πρῶτο ἄρθρο τῆς συνθήκης ἀποκαθίσταται ὡς ἑξῆς:

Ἐντίγραφο Μάνου

«Τὸ μόνον σῶμα τῶν ἀρχόντων καθεκάστου τόπου θέλει ἐκλέγει τοὺς συνδίκους ἢ προέδρους του καὶ ὅλους τοὺς κριτάς, διὰ νὰ κρίνουν κάθε εἶδος διαφορᾶς δικανικῆς καὶ

Ἐντίγραφο ἀρχείου Οἰκονόμων

«Τὸ σῶμα τῶν εὐγενῶν ἐκάστης πόλεως τῶν αὐτῶν τόπων θέλει συνέρχεσθαι εἰς συνέλευσιν κατ' ἔτος ἓνα ἐκλέγη διὰ πλειοψηφίας τοὺς προέδρους τῆς διοικήσεως

99. Ἀντίστοιχη μὲ τὴ φράση τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων, ἐδῶ, σ. 438 στ. 22-24: «τὸ ὅποιον θέλουν γνωρίσει ἀναγκαῖον διὰ τὸ ἐντελέστερον τῶν διοικήσεων των καὶ εὐδαιμονίαν τῶν κοινοτήτων των».

100. Ἀντίστοιχη μὲ τὴ φράση τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων, ἐδῶ, σ. 438 στ. 21-22: «πρὸς βελτίωσιν τῆς εὐνομίας των καὶ εὐτυχίας τοῦ Κοινοῦ».

ἐγκληματικῆς καὶ νὰ συνθέσουν τὰ κριτήριά των, ἀξιώματα καὶ ὀφίκια μὲ τὰς συνηθισμένας μεθόδους καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν εὐταξίαν καὶ ἀταραξίαν τῶν τεσσάρων τούτων τόπων ἔχοντας πάντοτε τὴν ἄδειαν τὸ σῶμα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν νὰ κάμῃ κάθε ἄλλη προόβλεψιν καὶ σύστησιν δικαστηρίων, ἀξιωματῶν καὶ ὀφικίων καὶ ὁμοίως τὴν διόρθωσιν τοῦ αὐτοῦ εὐγενικοῦ σώματος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης διὰ τὴν καλλιωτέραν ἀποκατάστασιν καὶ εὐταξίαν τῶν τόπων. Καὶ εἰς αὐτὰ ὁ ἐκλαμπρότατος βοεβόνδας» κλπ.

των, τὴν βουλὴν τῶν γερόντων, τοὺς δικανικοὺς καὶ ἐγκληματικούς δικαστὰς των μὲ τοὺς ὑγειονόμους καὶ ἐκτιμητὰς τῶν τροφίμων καὶ πᾶν ἄλλο ἐπάγγελμα τὸ ὅποιον θέλουν γνωρίσει ἀναγκαῖον διὰ τὸ ἐντελέστερον τῶν διοικήσεων των καὶ εὐδαιμονίαν τῶν κοινοτήτων των καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ὁμοίως τὴν μεταρρυθμισιν τοῦ αὐτοῦ εὐγενικοῦ σώματος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης πρὸς βελτίωσιν τῆς εὐνομίας των καὶ εὐτυχίας τοῦ κοινοῦ. Καὶ εἰς ταῦτα πάντα ὁ ἐκλαμπρότατος βοιβόντας» κλπ.

Δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ συρραφή ἀποτελεῖ ἐμβόλιμη παραχάραξη τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης. Δὲν ἀποκλείεται τὸ χωρίο νὰ παραλείφθηκε ἀπὸ ἀμέλεια σὲ κάποια φάση τῆς παράδοσης τοῦ κειμένου καὶ νὰ συμπληρώθηκε στὸ περιθώριο μετὰ ἀπὸ τὴ διαπίστωση τῆς παράλειψης. Ἀσφαλὲς εἶναι ὅτι τὸ Συμβούλιο τῆς Πρέβεζας ἀσκεῖ ἐξ ἀρχῆς τὸ δικαίωμα ποὺ διασφαλίζεται μὲ τὸ συγκεκριμένο χωρίο¹⁰¹.

Μεμονωμένες φράσεις ἀποδίδονται ἀπαράλλακτα —ἢ περίπου— καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀντίγραφα¹⁰². Οἱ ὁμοιότητες αὐτὲς εἶναι ἐλάχιστες, διάσπαρτες σὲ ὅλο τὸ κείμενο καὶ δὲν ἀξιολογοῦνται. Ἀξιοσημείωτη ἀλλὰ δυσερμήνευτη εἶναι ἀντίθετα ἢ ἀπαράλλακτη ἀπὸ τὰ δύο ἀντίγραφα ἀπόδοση τοῦ δευτέρου ἄρθρου¹⁰³. Πιθανῶς ὁ μεταφραστής τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων, ἢ τοῦ προτύπου του, γνωρίζει τὴν ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἀπὸ παραθέ-

101. Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Πρεβέζης, ἀριθ. 20, 23 Μαρτ. 1802, φ. 4^α κ.ἐξ. 1 Μαρτ. 1803, φ. 9^ν κ.ἐξ.

102. Ἀντίγρ. Μάνου στ. 21-22: «τὴν ὅποιαν ἐγνώρισαν ἀνάλογον τῶν ὑπερτάτων ὀφιλῶν θελήσεων τῆ συνεύσει τῶν προεστώτων ἐκάστου τόπου»· πβ. ἀντίγρ. Οἰκονόμων, στ. 11-14. Μάνου στ. 42 καὶ Οἰκονόμων στ. 20-21: «τοῦ αὐτοῦ εὐγενικοῦ σώματος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης». Μάνου στ. 44-45: «ἡ ἐντελεστάτη ἀρμονία τοσοῦτον ἀναγκαῖα εἰς τοὺς τοὺς τόπους»· πβ. Οἰκονόμων στ. 34-35. Μάνου στ. 45: «εἶναι ἀφευκτον νὰ διορισθῇ ἓνας ἀριθμὸς»· πβ. Οἰκονόμων στ. 35-36.

103. Μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ πρώτου ἄρθρου, βλ. ἐδῶ, σ. 430. Ἡ διαφορὰ ποὺ παρατηρεῖται στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου εἶναι ἐπουσιώδης.

ματα δημοσίων εγγράφων, που όφειλαν να τεκμηριώσουν εφαρμογές της παλαιάς αστικής και ποινικής νομοθεσίας, κοινής στην Έπτανήσο Πολιτεία και στις προνομιακές πόλεις του Άκρωτηρίου.

Η προηγούμενη υπόθεση δεν ισχύει ώστόσο και στην περίπτωση του τέταρτου άρθρου, ενός τμήματος της συνθήκης που κυρίως όφειλαν να γνωρίζουν όσοι πρώην βενετοί υπήκοοι, κάτοικοι των νησιών ή της στεριάς, είχαν δοσοληψίες με την άλλη πλευρά του Ίονίου. Το τέταρτο άρθρο είναι ή πιο έντυπωσιακή ένδειξη ότι το αντίγραφο του αρχείου Οικονόμων παραδίδει πιθανώς μια αναπλασμένη αν όχι και μεταπλασμένη μορφή της συνθήκης, σε όρισμένα τουλάχιστον σημεία της. Είναι το μοναδικό τμήμα του κειμένου, όπου διαπιστώνεται όχι μόνον συνοπτικότερη διατύπωση από ό,τι στο αντίγραφο Μάνου αλλά και αλλοίωση του νόηματος¹⁰⁴.

Οι αντιφατικές αυτές παρατηρήσεις, στις όποιες καταλήγει ή σύγκριση των δύο διαθέσιμων συνολικών έκδοχών της συνθήκης, καθιστούν ύποπτη και τη γνησιότητα όρισμένων επί πλέον στοιχείων, που παραδίδει μόνον το αντίγραφο του αρχείου Οικονόμων, που δεν είναι δυνατόν να όφείλονται όλα σε μεταφραστικές επιλογές, σε διάθεση ανάπλασης του κειμένου ή σε ένσωμάτωση έρμηνευτικών σχολίων και που τυπικά θα στήριζαν την άποψη ότι το αρχείο Οικονόμων παραδίδει μια μορφή του κειμένου προγενέστερη από αυτήν του αντιγράφου Μάνου. Τα σημαντικότερα από τα στοιχεία αυτά είναι: ή αναλυτική διατύπωση της πρώτης έντολής του Γονέμη και συγκεκριμένα ή μνεία του Σπυρίδωνος Θεοτόκη, ή εκπροσώπηση του Λιμπέριου Μπενάκη κατά τις διαπραγματεύσεις, ή αναγραφή λεπτομερειών σχετικά με τις άρχαιρεςίες, ή παράθεση συγκεκριμένων αξιωματών καθώς και ή κατά ένα πρόσωπο μεγαλύτερος αριθμός των προσετώτων της Βόνιτσας που υπογράφουν το κείμενο.

— Το όνομα, ή τίτλος και ή αξίωμα του Σπυρίδωνος Θεοτόκη (στ. 5-6), δεν μεταθέτουν την πηγή της πρώτης έντολής του Γονέμη. Στο αντίγραφο Μάνου ή έντολή εκφέρεται απλώς συνοπτικότερα. Είναι όμως δύσκολο να δεχτούμε ότι το αντίγραφο αυτό, που ανάγεται σε επίσημο βιβλίο της διοίκησης, έχει ύποστει αυτήν την περικοπή. Η ένδεχόμενη παράλειψη του ονόματος του Θεοτόκη από ή ένα αντίγραφο ή ή προσθήκη του στο άλλο δεν μπορεί να άποδοθει σε σκοπιμότητα ούτε σε μεταφραστική επιλογή.

— Η ταυτόχρονη εκπροσώπηση από τον Γονέμη και του Λιμπέριου Μπενάκη, γενικού προξένου της Ρωσίας στην Κέρκυρα (στ. 6-9), είναι ένα σημαντικό στοιχείο, γιατί άποδεικνύει ή συμμετοχή της Ρωσίας στις διαπραγματεύσεις. Η δεύτερη αυτή έντολή του Γονέμη, αν δεν είναι έμβόλιμη, επιβεβαιώνει και ξεειδικεύει την προστασία που πάντως παρέχει ή τσάρος στο προνομιακό καθεστώς των νέων σουλτανικών κτήσεων με ή βασιική συνθήκη της Κωνσταν-

104. Βλ. έδω, σ. 425.

τινούπολης. Η προσθήκη της δεύτερης έντολής του Γονέμη στο ένα αντίγραφο ή ή άπάλειψή της από ή άλλο ένδέχεται να έξυπηρετούν διαφορετικές πολιτικές σκοπιμότητες.

— Ο προσδιορισμός ότι οι άρχαιρεςίες διεξάγονται μια φορά τον χρόνο και ότι οι αξιωματοϋχοι εκλέγονται δια πλειοψηφίας (στ. 16-17) δεν αλλοιώνει ή νόημα των διατάξεων της συνθήκης. Δεν αποκλείεται να όφείλεται σε ένσωμάτωση σχολίου. Η αντίστοιχη διατύπωση στο αντίγραφο Μάνου (στ. 29) είναι συνοπτική και παραπέμπει στις ήδη γνωστές διαδικασίες: «με τάς συνηθισμένας μεθόδους».

— Η μνεία συγκεκριμένων αξιωματών, όπως οι ύγειονόμοι και οι εκτιμητές των τροφίμων (στ. 18-19), επίσης δεν αλλοιώνει ή νόημα. Η αντίστοιχη διατύπωση του αντιγράφου Μάνου είναι (στ. 28-29): «και να συνθέσουν τά κριτήριά των, αξιώματα και όφικια με τάς συνηθισμένας μεθόδους». Και τά δύο αξιώματα που αναφέρει ή έντολή του αρχείου Οικονόμων ύφίσταντο και επί Βενετοκρατίας. Δεν αποκλείεται να ύποκρύπτεται και έδω ένσωμάτωση έπεξηγηματικού σχολίου.

Προβληματική είναι ή αναφορά του ίδιου χωρίου στη Βουλή των Γερόντων, γιατί ή ύπαρξη και ή λειτουργία αυτού του διοικητικού όργάνου δεν επιβεβαιώνεται από τις πηγές. Γερουσία συγκροτημένη από εκπροσώπους και των τριών πόλεων, εκλεγμένους από τά οικεία Συμβούλια και με δικαιοδοσία σε όλόκληρη την περιφέρεια των προνομιακών κτήσεων αναφέρεται πολύ άργότερα στη βιβλιογραφία και συγκεκριμένα από τον Άριστειδή Βρέκοση¹⁰⁵. Ο συγγραφέας αυτός, έπιφυλακτικός και ή ίδιος άπέναντι στα συμπεράσματά του για τά τοπικά διοικητικά όργανα και τις άρμοδιότητές τους, συμπεραίνει από την άναγνωση των πράξεων των αρχών της Πρέβεζας¹⁰⁶ ότι στις νέες όθωμανικές κτήσεις είχε εφαρμοστεί ή «βυζαντινό πολίτευμα» της Έπτανήσου Πολιτείας, όπου Γερουσία πράγματι ύφίστατο. Όμως άκριβώς οι πηγές που επικαλείται ή Βρέκοσης δεν έπαληθεύουν πλήρως τον ισχυρισμό του, διότι δεν αναφέρουν πουθενά ούτε Γερουσία ούτε άλλο σώμα με διαφορετική μεν όνομασία αλλά με δικαιοδοσία που να εκτείνεται σε όλες τις πόλεις του Άκρωτηρίου. Ειδικότερα, ήχνη έκλογών για όργανο με τέτοιες άρμοδιότητες δεν άνευρίσκονται στα πρακτικά των άρχαιρεςιών του Συμβουλίου της Πρέβεζας. Στην πηγή αυτή ή άνάγκη για ή διοικητική συνένωση των τριών πόλεων εκδηλώνεται μόλις στις 19 Μαρτίου 1805, στην πρώτη, και μοναδική, γνωστή κοινή συνεδρίαση των το-

105. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, ό.π., σ. 282, 284. ΣΠ. Ι. ΑΣΔΡΑΧΑ, ό.π., σ. 199.

106. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, ό.π., σ. 280-281 σε συνδυασμό με ή συμπερασματικό «Όύτως», στο ίδιο, σ. 282. Για ή σχέση του «βυζαντινού πολιτεύματος» της Έπτανήσου και του πολιτεύματος των προνομιακών πόλεων βλ. και Άρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, άριθ. 24; 10 Μαΐου 1806, φ. 34ν.

πικῶν διοικήσεων¹⁰⁷. Είναι άγνωστο ποιά άκριβῶς μορφή έπρόκειτο νά λάβει ή σύνένωση αὐτή καθῶς και άν τελικά πραγματοποιήθηκε, άφού μετά τά τέλη τοῦ 1806 τὸ προνομιακὸ καθεστῶς καταλύεται. Σχετικά με τή μνεία τῆς Βουλῆς τῶν Γερόντων ἀπὸ τὸ αντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων, μποροῦν νά διατυπωθοῦν δύο ὑποθέσεις: α) ὅτι ἔμεινε ἔκκρεμῆς ή εφαρμογή τοῦ σημείου τῆς συνθήκης πού ἀφοροῦσε τή σύσταση ἑνὸς διοικητικοῦ ὄργανου με ἐξουσίες ἀντιστοιχῆς πιθανῶς με ἐκεῖνες τῆς ἑπτανησιακῆς Γερουσίας και β) ὅτι ή διατύπωση «Βουλὴ τῶν Γερόντων» ἀποδίδει τοὺς ἰσοδύναμους ὄρους «Κονκλάβιο», «Μικρὸ Συμβούλιο»¹⁰⁸ ή «Σύγκλητος»¹⁰⁹, πού ἀπαντῶνται ἐναλλακτικὰ στις πηγές. Τὸ Κονκλάβιο κάθε μιᾶς ἀπὸ τις πόλεις τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀσκεῖ μέσα στὰ ὄρια τῆς πόλης του τις ἴδιες ἐξουσίες πού ή ἑπτανησιακὴ Γερουσία ἀσκεῖ σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας¹¹⁰. Ἐάν ή σύσταση τοῦ κυρίαρχου αὐτοῦ ὄργανου τῆς τοπικῆς διοίκησης προβλεπόταν πραγματικὰ στὸ ἀρχικὸ κείμενο τῆς συνθήκης, εἶναι σημαντικὴ ή παράλειψή της ἀπὸ τὸ αντίγραφο Μάνου. Ὡστόσο θεωροῦμε ἀμφίβολη τὴ γνησιότητα τῆς φράσης «Βουλὴ τῶν Γερόντων» τοῦ ἀντιγράφου Οἰκονόμων, γιατί α) ή σύσταση Κονκλαβίου καλύπτεται ἀπὸ τὴ διάταξη τῆς συνθήκης πού προβλέπει τὸ δικαίωμα τῶν Συμβουλίων νά ἰδρύνουν νέες ἀρχές και ἀξιῶματα στὴν πόλη τους (ἀντίγρ. Μάνου στ. 39-41· Οἰκονόμων στ. 19) και β) οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ ὄργανου αὐτοῦ δὲν εἶχαν καθοριστεῖ κατὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης. Γιὰ παράδειγμα, οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Κονκλαβίου τῆς Πρέβεζας, πού ἰδρύθηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1802, διατυπώνονται ὀριστικὰ τὸν Μάρτιο τοῦ 1803¹¹¹.

— Στὸ αντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων (στ. 59) ὑπογράφεται ὡς προσεστὸς τῆς Βόνιτσας και ὁ ἑυδοτάθιος Ἀδάμης, ή ὑπογραφή τοῦ ὁποίου λείπει ἀπὸ τὰ γνωστὰ αντίγραφα τῆς πρεβεζάνικης σειρᾶς. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι και τὸ μόνο ἀδιαμφισβήτητο ἔχνος παλαιότητας τοῦ ἀντιγράφου τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων ἀπέναντι στὸ αντίγραφο Μάνου.

Ἐπειδὴ ἄγνωστοί εἶναι τὴν ἀρχικὴ πηγὴ, τὴν πατρότητα, τὴ χρονολογία και τις σκοπιμότητες πού ἐνδεχομένως ἐξυπηρέτησε τὸ αντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων ή τὸ ἄμεσο πρότυπό του, δὲν μποροῦμε νά βασισταῖμε στὰ ἐπὶ πλέον αὐτὰ στοιχεῖα, πού ἐλάχιστα συμπληρώνουν ή ἐρμηνεύουν ἀλλὰ πού πάντως δὲν

107. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 20, φ. 54^v.

108. Στὸ ἴδιο, 26 Ἰαν. 1802 φ. 4^r.

109. Στὸ ἴδιο, 19 Νοε. 1805, φ. 57^v κ.άλλ.

110. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 21, 2 Μαΐου 1806, φ. 29^r: «Τοῦτο τὸ σύστημα εἶναι παρόμοιον ἀπὸ τὰς ἐξουσίας τοῦ ἐξοχωτάτου ἑπτανήσου σενάτου. Δὲν ἔχει τὴν διαφορὰν, πάρεξ ἐκεῖνη ή σεβασμία ὀμήγηρος ἀγρυπνεῖ ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ ἐνωμένα νησὰ τῆς περιοχῆς του, ἐκεῖνο ὅπου δὲν εἶναι δοσμένο ἐτούτων τῶν κονκλαβίων πάρεξ εἰς τὴν ἴδιαν πολιτεῖαν τους μόνον».

111. Στὸ ἴδιο, ἀριθ. 20, 23 Μαρτ. 1802, φ. 4^r κ.ἑξ.· 1 Μαρτ. 1803, φ. 10^r.

ἀλλοιώνουν τὸ νόημα τῆς συνθήκης, γιὰ νά ὑποστηρίξουμε με βεβαιότητα ὅτι τὸ αντίγραφο αὐτὸ κατάγεται ἀπὸ μιὰ μορφή τοῦ κειμένου προγενέστερη και πλησιέστερη στὸ πρωτότυπο ἀπὸ αὐτὴν πού παραδίδει τὸ αντίγραφο Μάνου. Τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων ἴσως μὲν κατάγεται ἀπὸ μιὰ μορφή προγενέστερη, ὅπως κυρίως ὑποδεικνύει ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ὑπογραφῶν, ἀλλὰ τὴ μορφή αὐτὴ δὲν τὴν παραδίδει ὅπωςδήποτε και ἀναλλοίωτη. Συγκεκριμένα θεωροῦμε ὅτι τὸ κείμενο τοῦ ἀρχείου Οἰκονόμων ἔχει ὑποστῆ ἀνάπλαση και ἐπεξεργασία, ὅπως δείχνει κυρίως τὸ τέταρτο ἄρθρο. Τὴν ἐγκυρότητα τοῦ ἀντιγράφου Μάνου ὑποστηρίζει ή δήλωση τοῦ νοταρίου ὅτι ἀναπαράγει κείμενο ἀπὸ τὸ ἐπίσημο βιβλίο τῆς ἀνώτατης τοπικῆς ἀρχῆς τῆς Πρέβεζας. Ἐγκυρότητα αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ κειμένου, καθῶς ἀποδεικνύουν τὰ σχεδὸν πανομοιότυπα ἀποσπάσματα τῆς συνθήκης, πού ἔχουν ἐκδοθεῖ και ἀποσταλεῖ ἀπὸ τις ἀρχές τῆς Πρέβεζας πρὸς τις ἀρχές τῆς Λευκάδας. Παρὰ τις ἀπορίες πού προκαλοῦν οἱ διαφορὲς τῶν δύο διαθέσιμων συνολικῶν ἐκδοχῶν της, οἱ διατάξεις τῆς συνθήκης δὲν ἀμφισβητοῦνται. Με ἐξαίρεση τὸ τέταρτο ἄρθρο, οἱ διατάξεις αὐτὲς εἶναι ταυτόσημες και στὰ δύο αντίγραφα. Ἐφαρμογὴ τῆς συνθήκης, ὅπως ἀναδύεται ἀπὸ τις πράξεις τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τῆς Πρέβεζας, δὲν καταρρίπτει τὴν ἰσχύ τῶν χωρίων ἀμφιλεγόμενης γνησιότητας.

Στὰ παραθέματα πού χρησιμοποιήθηκαν μέσα στὸ κείμενο τῆς ἐργασίας ή στις ὑποσημειώσεις, ἔχουν ἀποκατασταθεῖ ή ὀρθογραφία και ή στίξη. Στὴν ἐκδοση τῶν κειμένων πού ἀκολουθεῖ ή ὀρθογραφία και ή στίξη διατηροῦνται πιστά. Οἱ συντομογραφίες ἀναλύονται πάντα. Οἱ διαγραφὲς δηλώνονται στὸ ὑπόμνημα. Οἱ λέξεις τῶν κειμένων πού ἔχουν ὑπογραμμιστεῖ ἀπὸ τὸν γραφέα τυπώνονται με ἀραιὰ στοιχεῖα.

ΕΚΔΟΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

< >	ἀνάπτυξη συντομογραφιῶν.
[]	παράλειψη τμήματος τοῦ κειμένου.
+ +	δυσανάγνωστο κείμενο.
* *	λάθος τοῦ γραφέα.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1

Ἄρχεῖο Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ἀριθ. 136 (νοταριακὸς κώδ. Κωνσταντίνου Ἀθανασιάδη Μάνου), φ. 94^v-95^v.

1828: μαρτίου: 31: Π(α)λ(αίον). Πρέβ(εζα). Ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον ἀντιγραφὴν ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῆς Πρώτης Ἐθνεγεστατίας Προεδρίας, (τὸ ὁποῖον ἐν ᾧ ἦν ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς Διαλέκτου ἀπαραιοῦτως μεταφρασμένον, ἐπεκυροῦτο καὶ ὑπὸ τῆς σφραγίδος τοῦ τότε Ἐνδοξοτάτου Ἀπτοουλάχμπεϊ) ἀντιγράφω διὰ αἰωνί(αν) τήρησιν εἰς τὰς πράξεις μου, ὡς ἀποβλέπον τὸ κοινὸν τῶν τεσσάρων Πόλεων ὕφελος.

Ἴσον κτ: χάτι χουμαγιοῦ, εἴτε θέσπισμα ἢ δίπλωμα τοῦ Κραταιοτάτου Βασιλέ(ως) ἡμῶν Σουλτάν Σελῆμ μεταφρασθὲν ἐκ τῆς ὀθωμανικῆς Διαλέκτου πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπλορωμαϊκῆν.

10 Τὸ κλέος τῶν Προκρίτων [.....]

φ. 95^v Ἐκ τοῦ Περιθορίου. Ἐκηρύχθη τὸ ἀντικρὺ ὑψηλὸν χάτι χουμαγιοῦν ἀπὸ τῶν Ἐκλαμπρότατων Ἀπτοულάχ Μπεϊ Ἐφέντη Βοεβόνδα εἰς τὰς 22: Αὐγούστου 1800: κατ' ἐμπροσθεν πολλῶν ἀκροατῶν, καὶ τῶν Προεστῶτων τῆς Πρεβέζης, Βονίτσης, καὶ Πάργης.

15 Ἠνώθησαν εἰς συνομιλί(αν) ὁ Ἐκλαμπρότατος Ἀπτοουλάχμπεϊ ἐφέντης τῶν ἱμλάκι χουμαγινίων τῶν τεσσάρων τόπων Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργης, καὶ Βοθροντοῦ, καὶ ὁ Ἐθνεγῆς Κ(ύριο)ς Ἀνδρέας Γολέμης Πρέσβης τοῦ Πανευγενεστάτου Σενάτου τῆς Ἐξοχωτάτης Ἐπτανήσου Ῥεβοῦβλικας διὰ νὰ στοχασθοῦν περὶ τῆς βάσεως τῆς Νομοθεσί(ας) τῶν αὐτῶν τόπων. ὅθεν μὲ τὴν ἀπαιτουμένην σκέψιν ἐσχηματίσθη ἡ παρούσα, τὴν ὁποί(αν) ἐγνώρισαν ἀνάλογον τῶν ὑπερτάτων ὑψηλῶν θελήσεων, τῇ *συνεῖσει* τῶν Προεστῶτων ἐκάστου τόπου, προσκαλεσμένοι ἐπὶ τούτου ἀπὸ τῶν Ἐκλαμπρότατων Μπεϊ Ἐφέντη. φυλαττόμενον ὁμοῦ τοῦ κάθε τόπου κάθε ζήτημα, ὅπου γνωρίζει εὐλογον διὰ τὸ πλεον καλόν του καὶ εὐτυχί(αν) του.

25 Ἄρον: Τὸ μόνον σῶμα τῶν ἀρχόντων καθεκάστου τόπου θέλει ἐκλέγει τοὺς Συνδίκους, ἢ Προέδρους του καὶ ὄλους τοὺς Κριτάς, διὰ νὰ κρίνουν κάθε εἶδος διαφορᾶς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς, καὶ νὰ συνθέσουν τὰ Κριτήριά των, ἀξιώματα, καὶ ὀφφίκια μὲ τὰς συνηθισμένας μεθόδους. καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν Εὐταξί(αν) καὶ ἀταραξί(αν) τῶν τεσσάρων τούτων τόπων, καὶ εἰς αὐτὰ ὁ Ἐκλαμπρότατος Βοεβόνδας δὲν θέλει ἔχει 30 τόπον, καὶ ἐπιχειρήσῃ, εἰμὴ νὰ κάμῃ νὰ ἐνεργῶνται ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου τοῦ ζητοῦνται ἀπὸ τὰ Νόμιμα τοπικὰ Κριτήρια διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχί(αν)

τῶν τόπων, καὶ διὰ τὴν ἐνεργεῖαν τῶν ἀποφάσεων γινομένων ἀπὸ τὰ καθήκοντα Δικαστήρια καὶ Κριτήρια.

Βον: Οἱ Νόμοι, καὶ ἡ Δικασία τῆς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς Διοικήσεως θέλουσιν εἶσθε ἀνάλογοι μὲ ἐκείνους τῆς Ἐπτανήσου Ῥεβοῦβλικας, ὄντας αὐτοὶ σύμφωνοι μὲ τοὺς βενέτικους, καὶ μὲ τὰ ἦθη, καὶ συνηθείας τῶν ἄνωθεν τόπων, ἔχοντας πάντοτε τὴν ἀδειαὶν τὸ σῶμα τῶν Ἐθνεγῶν, καὶ τὴν ἐλευθερί(αν) ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν νὰ κάμῃ κάθε ἄλλην πρόβλεψιν, καὶ σύστησιν δικαστηρί(ων), ἀξιωματῶν, καὶ ὀφφικίων, καὶ ὁμοί(ως) τὴν διόρθωσιν τοῦ αὐτοῦ Ἐθνεγικοῦ σώματος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης, διὰ τὴν καλλιτέραν ἀποκατάστασιν, καὶ εὐταξί(αν) τῶν τόπων.

Γον: Διὰ νὰ σώζεται ἡ ἐντελεστάτη ἀρμονία τοσοῦτον ἀναγκαῖα εἰς τούτους τοὺς τόπους εἶ(ναι) ἀφευκτον νὰ διορισθῇ ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ κατοίκους γνωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Προέδρους ἐκάστου τόπου διὰ ἀξίας δουλεύσεως μὲ μισθὸν ἀθνετικὸν διὰ τὴν φύλαξιν τῶν τόπων καὶ περιοχῆς των, καὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν Κριτηρίων, διὰ νὰ προλαμβάνουν μὲ τὸ μέσον τους τὰ ἀτοπήματα, ὅπου ἡ στιγμή ἴσχυρει νὰ φέρῃ.

Δον: Εἰς τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῆς Ἐπτανήσου Ῥεβοῦβλικας καὶ τῶν κατοίκων τῶν τριῶν τόπων Πρεβέζης, Βονίτσης, καὶ Πάργης νὰ ἴσχυρῶν ἀμοιβαί(ως) τὰ μέρη νὰ ἐκκαλοῦν τὰς ἀποφάσεις ὅπου ὑπερβαίνουσι τὴν ποσότητα τῶν πενήντα γροσ(ίων) εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἐπιτελείσεως τῶν ἄλλων δύο τόπων. καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται καὶ εἰς τὰς διαφορὰς τῶν κατοίκων τοῦ ἐνὸς τόπου τῶν εἰρημένων τῆς στερεᾶς μετὰ τῶν ἄλλων, δηλοποιοῦντες, ὅτι ἐξάπαντος αἱ διαφοραὶ ὅπου ἀποβλέπουσιν εἰς ὑποστατικὰ μεταξὺ τῶν Νησιωτῶν καὶ τῆς στερεᾶς νὰ κρίνωνται καὶ ἀποφασίζωνται εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔδρισκονται τὰ ὑποστατικὰ, ἔχοντας πάντοτε ὁ παραπονούμενος τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ ὡς ἄνωθεν εἰς τοὺς ἄλλους δύο τόπους. 1800 Δεκεμβ: 25:

Τόπος τῆς ὑπογραφῆς καὶ σφραγίδος τοῦ Μπεϊ ἐφέντη

Ἀνδρέας Γολέμης Πρέσβης τῆς Ῥεβοῦβλικας τῶν ἐπτὰ Νήσων.

Ἰω(άν)ης Κεχρᾶς Προεστῶς Πρεβέζης. Ἀλέξανδρος Βαλεντίνης Π: Μόσχος Κούφρας

Ἰω(άν)ης Γενοβέλης. Νικόλαος ἑέντσος. Νικόλαος χαλκιοπούλος Λογοθέτης Προεστῶς Βονίτσης. Ἀλέξιος μέντσος. Δῆμος ἀχεργιάτης. Πέτρος τσιγαρίδης. Δημήτριος φραγκανθοῦλης. Δημήτριος Σμέντσας. Θεόδωρος Βαρθάλος

Γεώργιος Βασιλάς Προεστῶς Πάργης. Παναγιώτης ζούλας. Ἰω(άν)ης Δεσίλας.

KEMNE, Ἀρχεῖο Οἰκονόμων, φάκ. XXXVI, 2 (Ἐγγράφη Τουρκοκρατίας — Α': Ἑλληνικά), ἀριθ. 23, 24. Δίφυλλο, διαστ. 19,5 × 28,5 ἐκ. Ἡ συνθήκη στὰ φ. 23^r-24^r

Συνήλθον εἰς συνέντευξιν Συνεδριάσεως, ὁ Ἐκλαμπρότατος Ἀμπουλάχ Μπέη ἀφέντης Βοϊβόντας τῶν Ἐμιλάκι Χουμᾶ Γιαννήων, τῶν τεσσάρων τόπων Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργης καὶ Βουτσουθροῦ, καὶ ὁ Ἐυγενέστατος Κόμης Κύριος Ἀνδρέας Γονέμης ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν
5 Ἐξοχώτατον Κόμητα Κύριον Σπυρίδωνα Θεωτόκη Πρόεδρον τῆς Γερουσίας τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας, καὶ ἀπὸ τὸν Ἐκλαμπρότατον Κύριον Λιμπέριον Μπενάκιν Γενικὸν Πρόξενον τῆς Α. Α. Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, παρὰ τῆ ῥηθείσει Ἑπτανήσῳ Πολιτεία διὰ νὰ συσχεφθοῦν περὶ τῶν βάσεων τῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐσωτερικῆς Διοικήσεως τῶν εἰρημμένων τεσσάρων μερῶν, καὶ ἀφ' οὗ μετ' ἐπιστασίας
10 ἐσυσκέφθησαν, ἐσύνταξαν τὴν παρούσαν συμφωνίαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισαν ἀνάλογον, μὲ τὰς ὑπερτάτας Αὐτοκρατορικὰς βουλὰς τῆς συνθήκης, τῆ συνεδέσει καὶ τῶν προυχόντων καὶ τῶν Προκρίτων τῶν ῥηθέντων μερῶν, προσκλημένων ἐπὶ τούτου.

Ἄρθρ. α^ο. Τὸ Σῶμα τῶν εὐγενῶν ἐκάστης πόλεως τῶν αὐτῶν τόπων, θέλει συνέρχεσθαι εἰς Συνέλευσιν κατ' ἔτος ἵνα ἐκλέγει διὰ πλειοψηφίας τοὺς Προέδρους τῆς Διοικήσεώς των, τὴν βουλὴν τῶν Γερόντων, τοὺς Δικανικοὺς καὶ Ἐγκληματοκτοὺς Δικαστὰς των, μὲ τοὺς Ὑγειονόμους καὶ ἐκτιμητὰς τῶν τροφίμων, καὶ πᾶν ἄλλο Ἐπάγγελμα καὶ προΐοντως τοῦ χρόνου, ὁμοίως τὴν μεταρῥθμῆσιν τοῦ Αὐτοῦ Ἐυγενικοῦ Σώματος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης πρὸς βελτίωσιν τῆς Ἐδνομίας των καὶ εὐτυχίας τοῦ Κοινοῦ, τὸ ὁποῖον θέλουν γνωρίσει ἀναγκαῖον διὰ τὸ
φ. 23^v ἐντελέστερον τῶν Διοικήσεών των | καὶ Ἐθδαμονίαν τῶν Κοινοτήτων των, καὶ εἰς ταῦτα πάντα ὁ Ἐκλαμπρότατος Βοϊβόντας δὲν ἔχει δικαίωμα ἐμβάσεως καὶ μεθέξεως, εἰμὴ μόνον νὰ παραχωρεῖ μίαν ἐκτελεστικὴν Δύναμιν πρὸς Ἐκάστην Προεδρίαν διὰ νὰ τὴν μεταχειρῆζεται ὁσάκις τῆς Ζητεῖται ἀπὸ τὰ Δικαστήρια πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν Ἀποφασεῶν των καὶ ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην Ἐπιτόπιον Ἀρχὴν διὰ τὴν Δημόσιον Ὑπηρεσίαν καὶ Ἐθταξίαν καὶ Ἀσφάλειαν.

Ἄρθρ. Β^ο. Οἱ Νόμοι τῆς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματοκτικῆς Διαδικασίας, θέλουσιν ἦσθαι ἀνάλογοι μ' ἐκείνους τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας, ὄντας αὐτοὶ σύμφωνοι μὲ τοὺς Ἐνετικὸς καὶ μὲ τὰ ἦθη, ἔθιμα, καὶ συνήθια τῶν ἄνωθεν τόπων.

Ἄρθρ. Γ^ο. Διὰ νὰ Διατηρεῖται ἡ Ἐντελεστάτη ἁρμονία καὶ Ἀσφάλεια εἰς αὐτοὺς τοὺς τόπους *ἦ* τοσοῦτον ἀναγκαῖα εἶναι Ἀφεντικον

νὰ διορισθῆ ὁ ἀριθμὸς τῆς ἐσωτερικῆς φρουρᾶς ἐκάστου τόπου καὶ περιοχῶν του, ὅσους γνωρίζουν αἱ Προεδρίαι ὅτι ἔξαρκεῖ διὰ τὴν ἀσφαλείαν των, ἢ ὅποια φρουρᾶ θέλει ἐκλέγεσθαι παρ' ἐκάστης Προεδρίας ἐκ τῶν ἐντοπίων, καὶ ὁ μισθὸς των νὰ πληρόνεται ἀπὸ τὸν Ἐκλαμπρότατον Μπέη Ἀφέντη Βοϊβόντα.

40

Ἄρθρ. Δ^ο. Τὰς ἀποφάσεις τῶν Δικαστηρίων ἐκάστης πόλεως ὑπερβενούσας τὴν ποσότητα τῶν 50. Γροσίων, δύνονται τ' ἀντιφερόμενα μέρος νὰ τὰς ἐκκαλοῦν εἰς τὰ ἀνώτερα | Τοπικὰ Δικαστήρια, ἢ εἰς ἐκεῖνα
φ. 24^r τῶν ἄλλων *ἀλληλενδέτοτον* πόλεων, Αἱ δὲ Διαφοραὶ μεταξὺ Νησοτῶν καὶ τῶν ἄνωθεν μερῶν ὅσαι ἀποβλέπουσι ὑποστατικὰ νὰ κρῖνονται
45 εἰς τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκονται καὶ νὰ ἐκκαλοῦνται ὡς ἀνωτέρω, καὶ ἐπιβεβαιοῦνται δὲ μὲ τὰς ὑπογραφὰς των.

1800. Δεκεμβρίου 25. Πρεβέζα

(Τόπος τῆς σφραγίδος τοῦ Μπέη)

Οἱ Προεστῶται Πάργης
Γεώργιος Βασιλάς, Παναγιώτης Ζούλης, Ἰω(άννης) Βασιλάς.
Κόμης Ἀνδρέας Γονέμης ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἑπτανήσον Πολιτείαν

50

Οἱ Προεστῶται καὶ Προύχοντες τῆς Πρεβέζης
Ἰω(άννης) Κεραῆς, Μόσχος Κουφέας, Νικολὸς ῥέντζος, Ἀλέξανδρος
Βαλεντίνης, Ἰω(άννης) Γενοβέλης.

55

Οἱ Προεστῶτες καὶ Πρόκριτοι Βονίτσης
Νικόλαος Χαλικιόπουλος, λογοθέτης, Ἀλέξιος Μέντζης, Δημῶς Ἀχεριάτης, Ἐδστάθιος Ἀδάμης, Πέτρος Τσιγαρίδης, Δημήτριος Φραγγαθούλης, Δημήτριος Μέντσας, καὶ Θεόδωρος Μπαρμπάλος.

60

[στὸ νῶτο, μὲ ἄλλο χέρι]

Συνθήκη μεταξὺ Ἀππουλαχμπεη, Βοϊβόντα, του Ἀπεσταλμένου ἀπὸ τὸν Προεδρον τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας τοῦ Γενικοῦ Προξενου τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν ρωσσιῶν καὶ τῶν Προεστῶτων καὶ προκρίτων, Πρεβέζης, Βονίτζης, καὶ Πάργης
25. Δεκ(εμ)βρ(ίου) 1800

65

[μὲ ἄλλο χέρι]

ἀντίγραφον Συντάγματος Πρεβέζης

Ἀρχεῖο Ἱερῶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ἀριθ. 134 (νοταριακὸς κώδ. Κωνσταντίνου Ἀθανασιάδη Μάνου), φ. 47^Γ-48^Γ.

1820: ὀκτωμβρίου: 10: Π(α)λλ(αίον). Πρεβέζα. Ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς πρᾶξεις μου καὶ εἰς τὴν παρουσί(αν) τῶν κάτωθεν ἀξιολίστων τιμίων τριῶν μαρτύρων οἱ αἰδεσιμώτατοι ἱερεῖς κ(ύρι)οι Παναγιώτης οἰκονόμος ὁ τζουράκης, Κωνσταντῖνος Σακελλάριος ὁ Γκαβανόζης, Ἰωάννης Ἀρχιμανδρίτης ὁ Γραΐκος καὶ λοιποὶ, καὶ οἱ Εὐγενεῖς κ(ύρι)οι Ἀντώνιος Βαλεντίνης, Δημήτριος Λουρόπουλος, Κωνσταντῆς Κούφεας, Δημήτριος Βαλεντίνης, Θωμᾶς ῥέντζος, Νικόλαος Κιτζίλης καὶ Ἰωάννης ἀδελφοί, Θεόδωρος μαγκιῶρος, Διαμάντης ζαλογκίτης, Ἀποστόλης Λαμιανῆς, Ἀναστάσης Γερογιάννης, χαρλάμπης Ἀγγελιώδης, Γεώργιος τζόγιας, Ἰω(άν)νης φραντζής, Πανταζής Ἀδάμης, μῆτζος Κακαμπίνης, Ἀθανάσιος Κεφαλᾶς, Ἀποστόλης Γκινάκας, Νικόλαος παπαδόπουλος, Ἀναστάσης τζόγιας, καὶ λοιποὶ κάτοικοι τῆς Πρεβέζης καὶ δηλοποιοῦν ὡς ἀκολουθεῖ.

ἔαν ὑπῆρξε ποτὲ τυραννία φρικώδης, καὶ ἀπαραδειγμάτιστος ὠπλισμένη μὲ ὅλα τὰ εἶδη τῶν παθημάτων, καὶ τῆς ἀθλιότητος μὲ ὅλους τοὺς χαρακτήρας τῆς ὠμότητος, τῆς σφαγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς ἀτιμίας, καὶ τῆς αἰσχρότητος, ἀναξία καὶ ἀπροσάρμοστος, καὶ διὰ αὐτὰ τὰ κτήνη ἐστάθη ἐκεῖνη τοῦ Ἀλῆ Πασιά.

ἔαν ἐστάθη καρδία Βασιλ(έως) εὐσπλαγγχου, ἐλεήμονος, καὶ δικαιοτάτου εἰς ὅλην τῆς τῆν ἔκτασιν ἀναμφιβόλως εἶναι ἐκεῖνη τοῦ Κραταιοτάτου καὶ ἀνικητοῦ Βασιλέως μας. ὁ ὁποῖος διὰ τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸ ὑπῆκοόν του ἔκαμε νὰ πῆξῃ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀπὸ τοὺς ἀνικητοὺς στόλους του, καὶ νὰ σκεπάσῃ τὴν ἡπειρον καὶ ῥούμελην ἀπὸ ἀναριθμητὰ στρατεύματα κραταιὰ ὠδηγημένα ἀπὸ τόσους Βεζιράδες, ἐκστρατεία τόσον κραταιὰ καὶ ἀνίκητος, ὅσον ἀπαραδειγμάτιστος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν προκατόχων του, καὶ νὰ χύσῃ καὶ διασκορπίσῃ ὑπεραριθμους θησαυροὺς διὰ μόνον τὸν φιλάν(θρωπ)ον σκοπὸν τὸ νὰ ἐξουθενώσῃ καὶ πάντῃ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐκεῖνους ὁποῦ ἐναντίον τῆς ὑπερτάτης του Βασιλικῆς βουλῆς καὶ θελήσεως καὶ αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος κατατυραννοῦσιν τοὺς λαοὺς του.

ἔαν πάλιν ἐστάθῃ ἀπ' αἰῶνος σ(ωτη)ρία καὶ ἐξανστάσις λαῶν, καὶ ὑπηκόων μὲ τόσῃ ταχύτητα καὶ δραστηριότητα, καὶ χωρὶς βλάβῃν ἐστάθῃ ἢ ἐνεστῶσα δυνάμει τῶν αἰτήτων ὁρμάτων τοῦ Κραταιοτάτου Ἀνακτός μας. | ἔαν τέλος πάντων ἐρημάτισαν λαοί, καὶ ὑπῆκοοι ὑπὸ κάτω βασιλέων εὐτυχεῖς, οἱ εὐτυχέστεροι εἴμεσθε καὶ ὀνομαζόμεσθην ἡμεῖς,

ὁποῦ ἐλάβαμεν τὴν λαμπρὰν τύχην νὰ ἐδρισκώμεθα ὑπῆκοοι καὶ ἁγιάδες τοῦ πολυευσπλαγγχου Κραταιοτάτου καὶ Ἀνικητοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ. οὗ ὁ θε(ε)ς διαιωνίζει τὸ κράτος, τὴν ἰσχόν, καὶ τὴν δόξαν, καὶ νὰ ὑποτάτῃ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Ἀμήν.

Τούτου χάριν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Πρεβέζης πιστοὶ ἁγιάδες καὶ εὐγνώμονες τῆς Κραταιοτάτης Βασιλεί(ας) του ἐμπνευμένοι ἀπὸ τὴν μεγάλην Εὐσπλαγγχί(αν); ὁποῦ μᾶς ἐμπνέει ἡ Αὐτοκρατορικὴ του ἄκρα φιλαν(θρωπ)ία συμφώνως προσεστῶτες καὶ ἔγκριτοι τοῦ κάθε μαχαλὲ ἐκλέξαμεν διὰ ἀποστόλους καὶ βεκιλίδες τοῦ τόπου μας τοὺς κ(ύρι)ους Ἰω(άν)νην Γενοβέλην, Γεώργιον Λουρόπουλον, καὶ Ἰω(άν)νην Ἀγγελινόν, τοὺς ὁποῖους μὲ τὴν ἔγγραφον ψῆφον 27: τοῦ ἀπελθόντος Σεπτεμβρίου (τὴν ὁποί(αν) ἐφύλαξα εἰς τὴν φίλτζαν μου διὰ τὴν αἰωνί(αν) τῆς τήρησιν) ἐστερεώσαμεν εἰς τὸ νὰ πηγαίνουν εἰς Βασιλεύουσαν νὰ προσπέσουν ὅλη ψυχῇ καὶ καρδίᾳ εἰς τοὺς σεβασμίους πόδας τοῦ Κραταιοτάτου Βασιλέως μας ὡς ἀπὸ μέρος ὅλων τῶν ἀξίων ἐλέους σκλάβων Πρεβεζάνων ἁγιάδων του, καὶ νὰ ὑποτάξουν ὑπὸ τὸν θριαμβευτικὸν θρόνον του τὰς ταιλαπωρί(ας) καὶ ζημίας μας ὁποῦ ὑποφέρομεν. τὴν παράνομον καταπάτησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ θεσπεσίου χάτι, καὶ μετ' αὐτὸ τὴν ὑστέρησιν τῶν προνομίων μας, τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὀσπητίων, καὶ μουλικιῶν μας, τὴν διανομὴν τοὺς ἀπὸ τὸν ἀλῆ πασιᾶ καὶ ἐγκρεμισμὸν τοὺς. (τὰ ὁποῖα ἔχαρομέθα δυνάμει τοῦ ἱεροῦ βασιλικοῦ χάτι) χωρὶς παραμικρὸν ἐγκλημα καὶ πταῖσμα (πλὴν μὲ τὴν πλέον προφανῆ καὶ ἀσυγχώρητον βαρβαρικὴν τὸλμην καὶ ἀπειθειαν). τὸ περισσότερον ἐναντίον εἰς τὴν πάνσεπτον Αὐτοκρατορικὴν Βασιλικὴν προσταγὴν καὶ θέλησιν ἀμετάτρεπτον τοῦ ὑψηλοῦ ἱμπερατίου τοῦ προκατόχου τοῦ νῦν ἐνδόξως Βασιλεύοντος ἀνικητοῦ Ἀνακτός μας δυνάμει τοῦ ὁποῖου ἔλαβε μουλικιανὲ τὸν πτωχὸν τόπον μας δίδοντας πληρεστάτην ἐξουσί(αν) καὶ ἀδειαν τῆς Ἀποστολῆς μας νὰ ζητήσουν μετὰ δακρύων ἀπὸ τὸ μέγα ἔλεος τοῦ φιλαν(θρωπ)οτάτου Βασιλέως μας τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἱεροῦ χάτι καὶ ἀνανέωσιν τῶν προνομίων μας (περιεχομένων εἰς τὸ ἱ ε ρ ὸ ν αὐτὸ χ ἄ τ ι) τὴν ἐπιστροφὴν τῶν μουλικιῶν μας, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν ζημιῶν μας· ἐκθέτοντας καὶ παρασταίνοντας τα γονυκλιτῶς αὐτοὶ οἱ βεκιλίδες μας καὶ καταλεπτῶς εἰς τὸν ὑψιστον θρόνον καὶ κραταιοὺς πόδας τῆς Ἀνικητοῦ Βασιλεί(ας) του εἰς τρόπον τοιοῦτον, ὥστε τὰ σκλαβικὰ παράπονά μας καὶ οἱ κλαυθμοὶ μας νὰ φθάσουν εἰς τὴν ἱερὰν ἀκοήν του ζητῶντας ἐπιπόνως καὶ περιπαθῶς ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴν, καὶ μεγαλόδωρον ὑψιστον δεξιάν του νὰ χύσῃ καὶ εἰς τὰς ἐδικὰς μας πληγὰς τὸ ἱαματικὸν ἔλεός του καὶ κραταιὸν μεραχμέτι του.

Εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον καὶ μέτρα ὁροθετεῖται ἡ ἐξουσία τοὺς καὶ πληρεξουσιότης τοὺς, καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο· εἰς αὐτὸ καὶ μόνον ἔχουν ὁμοθυμαδὸν νὰ

- περιστρέφονται τὰ ζητήματά τους καὶ παρὰ τὸν αὐτὸν λόγον
εἰς αὐτὸ θέλει εἶ(ναι) καὶ οἱ τρεῖς σύμφωνοι λέγομεν πάλιν εἰς τὴν
ἐπιχώρῳσιν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου καὶ σεβαστοῦ χάτι καὶ προνομίων μας
εἰς τὴν στροφὴν καὶ κυριότητα τῶν μουλκιῶν μας, καὶ εἰς τὴν πλή-
80 ρωσιν τῶν ἀνυποφόρων ζημιῶν μας. καὶ εἰς τὰ αὐτὰ οὐ μόνον θέλει
εἶ(ναι) καὶ οἱ τρεῖς ἀπαράτρεπτοι καὶ ἀμετακίνητοι ἐν μιᾷ γνώμῃ καὶ
θελήσει, ἀλλὰ καὶ ἀμετάθετοι εἰς τὴν παραβίασιν τοῦ ἰῶτα ἐνός· καὶ ἂν
τοιοῦτοι, κάθε ἄλλη Ἐπιτροπικὴ καὶ ἐκλογὴ Ἀποστολῆς ὅπου εἰς
85 ὅποιον δὴποτε τρόπον ἤθελεν ἐκδοθῆ καὶ ἐμφανισθῆ θέλει νομίζεται
νόθος ἡμαρτημένη τε, καὶ πάντῃ ἀνίσχυρος ὡς μὲ ἀπάτην καὶ δόλον
ἤρπαγμένη. καὶ ἡ παροῦσα θέλει ἔχει ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ἰσχὺν
εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς διαρκέσεως τῆς ἀποστολῆς τους γενόμενης
μετὰ γενικῆς θελήσεως. καὶ βεβαιώνουν ἰδιοχειρῶς τους. καὶ ὑπὸ μαρ-
τυρί(ας)
- 90 παραγιώτης Ἰερὸς οἰκονό-
μος τζουράκης
κωνσταντῖνος ιερὸς σακελά-
ριος καβανοζης
Ἰω' Ἰερὸς. Γκρεκος. αρχη-
95 μαντροῦτης
ἀθανάσιος ιερὸς σταμάτης
παπαζῶης κυόσις
παπαθανάσης +...+
Κωνσταντῆς Κουφέας.
- 100 Δημήτριος λουρόπουλος
Διαμάντης καὶ ἀδελφία ζα-
λογγιτη.
θεοδορος μαγγηροῦ
- φ. 48^τ γιανίς κίτζιλίς
105 Σταματῆς αγορης
Ἀποστόλης δαμιανῆς
Κωνσταντῖνος Παρούσης
Ἰωάννης: φραντζῆς
διμήτριος καστανᾶς.
110 διμήτριος τζακαμπικας
θηοχαρῆς Γιαχαλης
δημος τζουτζουρας
κωνστατῆς ξανηθακης
μηχος. μακροδημας
- νηκολος παπαδοπουλος.
Χρῦσανθος Ἰερομόναχος ἀρ-
γέντης.
γεωργιος Ἰερὸς ἀγαπήου
πάνταζις ἀδάμις
δημητριος κακαμπινις
σπύρος γκινάκας
Ἰωάννης διγόνις
γεώργιος τζόγιας
ἀποστόλης γκινάκας
Ἰωάννης ῥέντζος
ἀναστάσης τζόγιας.
θomas + χριση+
- Ἰω' πάνου ἀγγελιωῦ
Αθανάσιος Κεφαλας
λαμπις ἀγγελιωῦ
κόστάντις ριζολιγκὰς
φηληπος καμενος
ἰωάν χριστος
Πέτρος Κεχρας
αθανάσις καὶ ἀδελφιά μι-
χαλι
ἀναγνωστης παπακωστα
πέτρος σκοροδᾶς

- 115 κωνσταντῆνος, καὶ ἀδελ(φι)α
Λάμπρον
ἀναστάσιος γερογιάννης
θomas ρεντζος
θανάσης πιερδῆκης
120 χριστόδουλος Καραβέλλας
Ἀντωνῖος κεραιμειδᾶς.
χριστος κιοντος.
Ἰωάννης Βλαχογιαννοπουλος
- σπύρος καλαμπόκης
Πανος τριανταφύλλης
γιόργακίς τατζας
διμήτρις κορατζας
ἀναστάσης σουρλίλι
ἠλιας κονταρις μαρτηρο
ἀποστόλης ἀλεπαντος μαρ-
τιρῶ
Νικόλαος μπούας μαρτωρῶ:

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1

στ. 2-3 τὸ ὅποιον. Πρὶν ἀπὸ τὴν παρένθεση ἔχει διαγραφῆ ἡ λ. «εἰς»· βλ. καὶ ἐδῶ, σ. 408.
10 Τὸ κλέος τῶν προκρίτων. Ἀρχὴ τοῦ φερμανιῶ τῆς 1ης Ἀπριλίου 1800· βλ. ἐδῶ, σ. 405
σημ. 9 16 ἰμλάκι χουμαγιανῶν (τουρκ. emlâki humayunî): σουλτανικῶν κτήσεων.
61 Τόπος τῆς ὑπογραφῆς κλπ. Δίπλα στὴ φράση παράσταση μικροῦ κύκλου· βλ. καὶ ἐδῶ,
σ. 409. 64 Κουφέας. Σὲ ἄλλα ἔγγραφα καὶ Κουφέας. Τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς Πρέβε-
ζας στὰ 1801 ἐλέγχεται γιὰ τὸν Νικ. Ρέντζο, τὸν Ἰω. Κεχρά, τὸν Ἀλέξανδρο Βαλεντίνη
καὶ τὸν Ἰω. Γενοβέλη, βλ. ΓΑΚ. / Ἀρχεῖα Νομοῦ Λευκάδας, φάκ. 8 (Ἐπιστ. διαφ. στὴν
Τοπ. Κυβ. — Ammin. del gov. provvisorio settinsulare di S. Maura. Filza Lettere
Confinazione 9/2/1799 - 4/10/1802), ἀρ. ἐγγρ. 189, 12 Σεπτ. 1801, ἐπιστολὴ τῶν προέ-
δρων τῆς Πρέβεζας πρὸς τοὺς προέδρους τῆς Ἀγ. Μαύρας. Τὸ ἴδιο ἀξίωμα δὲν ἐπιβεβαιώ-
νεται μέχρι στιγμῆς καὶ γιὰ τὸν Μόσκο Κουφέα.

2

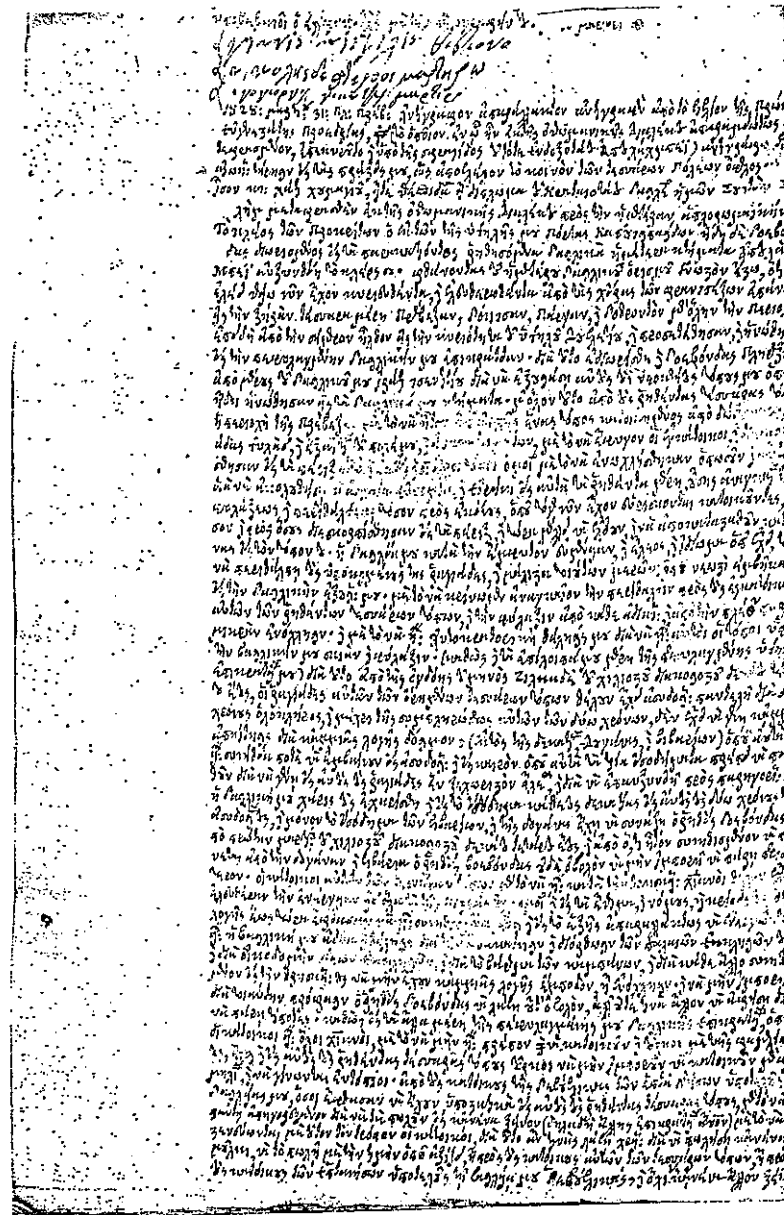
στ. 17 βουλὴν τῶν Γερόντων· βλ. ἐδῶ, σ. 433-434. 35 ἡ γρ. ἡ. 37 ὅτι ἐξαρκεῖ. Ἐχουν
διαγραφῆ προηγουμένως οἱ λ. «ἐκ τῶν». 44 ἀλληλεנדέτων· γρ. ἀλληλενδέτων των.

3

στ. 14, 25 ἀπαρδειγματίστος· ἐδῶ: χωρὶς προηγουμένου, πρωτοφανῆς. 17 ἀπροσάρμο-
στος: ἀπαίριστος. 21 Βασιλέως μας: τοῦ Μαχμούτ Β'. 22-24 ἔκαμε νὰ πῆξῃ τὸ Αἰγαῖον
πέλαγος... — Βεζιράδες. Βλ. καὶ ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Περὶ ἱστορίας..., ὁ.π., μέρος Β',
σ. 215 κ.ἐξ. ΓΚΡΙΓΚ. Α. ΑΡΣ, ὁ.π., σ. 330 κ.ἐξ. 25 ὅσον ἀντὶ «ἄλλο τόσον». 31 ἐξα-
νάστασις: ἀναγέννηση, ἀνάστασις. 43 μαχαλέ (τουρκ. mahalle): συνοικία, γειτονιά. 44
ἀποστόλος: πρέσβεις, ἀντιπροσώπους. βελίληδες (τουρκ. vekil): ἀντιπρόσωποι, πληρεξού-
σιοι. 47 φίλτζαν (ἰταλ. filza): δέσμη λυτῶν ἐγγράφων. 48 ἐστερεώσαμεν. Ἐχει προηγου-
μένως διαγραφῆ ἡ λ. «διὰ». 48-49 νὰ προσπέσουν ἀντὶ «νὰ ἀσπασθοῦν». 49 εἰς τοὺς σε-
βασμίους πόδας ἀντὶ «τὰ ἔχνη τῶν σεβασμίων ποδῶν». 51-52 τὸν θριαμβευτικὸν θρόνον
ἀντὶ «τοὺς θριαμβευτικοὺς πόδας τοῦ θρόνου». 53 χάτι: τὸ σουλτανικὸ φερμάνι ἢ χάτι χου-

μαγιούν της 1ης 'Απριλίου 1800. 54-55 την άρπαγή των όσπητιών και μουλκιών μας. Βλ. και ΠΑΝ. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΥ, Χρονογραφία..., ό.π. σ. 135. μουλκία (τουρκ. mülk): κινή-
 τὰ ή άκίνητα που άνήκουν σε ιδιώτη κατά πλήρη κυριότητα. 60 Ιμπερατίον (τουρκ. berat):
 τὸ σουλτανικό διάταγμα με τὸ ὁποῖο χορηγεῖται προνόμιο· και ἐδῶ: τὸ διάταγμα με τὸ ὁποῖο
 χορηγήθηκε στὸν 'Αλή ή ἐπικαρπία τῆς Πρέβεζας ἐφ' ὅρου ζωῆς, βλ. και σὺλλοιο στ. 61.
 προκατόχου: ὁ Μαχμούτ Β' διαδέχτηκε στὸν θρόνο τὸν Μουσταφά Δ' (1807-1808). 61
 μουλκιανέ (τουρκ. malikâne): ισόβια παραχώρηση, μορφή ισόβιας ἐνοκίας. Παραδίδεται
 ὅτι ὁ 'Αλής απέκτησε τὸ δικαίωμα τῆς ισόβιας ἐπικαρπίας τῆς Πρέβεζας γιὰ 800 πουργιά,
 βλ. WILLIAM MARTIN LEAKE, *Travels in Northern Greece*, London 1835 [ἀνατύ-
 πωση Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1967], τ. 3, σ. 488. Πβ. ΑΡ. ΒΡΕΚΟΣΗ, ό.π., σ.
 294· Π. ΦΟΥΡΙΚΗ, ό.π., σ. 291. 66 μουλκιών ἀντι «προνομίων». 69 Βασιλείας. 'Επάνω
 ἀπὸ τῆ λ. σημειώνεται ὁ ἀριθ. 2. τρόπον. 'Επάνω ἀπὸ τῆ λ. σημειώνεται ὁ ἀριθ. 3. 73 με-
 ραχμέτι (τουρκ. merhamet): εὐσπλαχνία. 74 κέντρον· ἐδῶ: σκοπός, στόχος. 79 στροφήν
 ἀντι «ἐπιστροφῆν». κυριότητα. 'Επάνω ἀπὸ τῆ λ. σημειώνεται ὁ ἀριθ. 2. 81 και οἱ τρεῖς
 ἀπαράτρεπτοι και ἀμετακίνητοι ἀντι «μιᾶ γνώμη και θελήσει σύμφωνοι και ἀπαράτρεπτο».
 82 εἰς ἀντι «ἔως». 84 τρόπον. 'Επάνω ἀπὸ τῆ λ. σημειώνεται ὁ ἀριθ. 2. 85 νόθος ἡμαρ-
 τημένη τε ἀντι «νόθος και ἡμαρτημένη». 87 τους ἀντι «μας».

ΠΙΝ. Α'

'Αντίγραφο τοῦ φερμανιοῦ τῆς 1ης 'Απρ. 1800. 'Αρχεῖο 'Ιερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως
 και Πρεβέζης, ἀριθ. 136, φ. 94ν.

ΠΙΝ. Ι'

1. Πρωτοβουλή...
 2. Διοικητική...
 3. Οικονομική...
 4. Παιδεία...
 5. Υγεία...
 6. Αποικισμός...
 7. Εργασία...
 8. Εμπόριο...
 9. Τέχνες...
 10. Αθλητισμός...
 11. Φιλαρμονική...
 12. Λογιστική...
 13. Γραμματολογία...
 14. Αρχαιολογία...
 15. Ιστορία...
 16. Γεωγραφία...
 17. Φυσική...
 18. Χημεία...
 19. Βιολογία...
 20. Ψυχολογία...
 21. Κοινωνιολογία...
 22. Πολιτική...
 23. Οικονομολογία...
 24. Δικαιοσύνη...
 25. Θεολογία...
 26. Φιλοσοφία...
 27. Λογική...
 28. Ψυχολογία...
 29. Κοινωνιολογία...
 30. Πολιτική...
 31. Οικονομολογία...
 32. Δικαιοσύνη...
 33. Θεολογία...
 34. Φιλοσοφία...
 35. Λογική...

Ο ΠΕΜΠΤΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ,
 ΜΝΗΜΗ ΛΕΑΝΑΡΟΥ ΒΡΑΝΟΥΣΗ,
 ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ
 ΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1996
 ΣΤΗ ΜΟΝΟΤΥΠΙΑ
 ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ Φ. ΛΕΝΗ
 ΣΕ 750 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

'Η εξουσιοδότηση της 10ης 'Οκτ. 1820. 'Αρχείο 'Ιερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως και
 Πρεβέζης, ἀριθ. 134, φ. 48^ρ.